ΚΩΣΤΑ ΨΥΧΟΓΥΙΟΥ-ΣΤΕΛΙΟΥ ΠΟΠΟΛΑΝΟΥ

Η ΠΑΡΟΣ

Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα
ὡς τὴ σύγχρονη ἐποχή.

ΤΥΠΟΣ
ΟΙΚΟΥ ΜΙΧ. Ι. ΣΑΛΙΒΕΡΟΥ Α. Ε.
ΣΤΑΔΙΟΥ 14 - ΑΘΗΝΑΙ
1937

ΑΦΙΕΡΩΝΟΥΜΕ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΜΑΣ

Στὸν πρῶτο ἱστορικὸ ἐρευνητὴ τῆς Πάρου Νικηφόρο Κυπραῖο καὶ στοὺς πρώτους ἱδρυτὲς τῆς Φιλολογικῆς Λέσχης Πάρου.

ΚΩΣΤΑΣ ΨΥΧΟΓΥΙΟΣ
ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΟΠΟΛΑΝΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ Ἱστορικὴ ἔρευνα, ὅταν ἔχει ὡς ἀντικείμενό της τὴν διαφώτιση πάνου στὴν περασμένη ζωὴ ἑνὸς μικροῦ μέρους εἶναι κατὰ πολὺ δυσκολώτερη, ἀπὸ τὴν ἐξιστόρηση ἑνὸς μεγάλου μέρους, ποὺ παρουσιάζει φυλετικὴ ἑνότητα στὸ ἐσωτερικό του καὶ εὐδιάκρυτα σημεῖα ἀντίθεσης πρὸς τὸ ἐξωτερικὸ περιβάλλον.

Ἡ δυσκολία γίνεται ἀκόμη μεγαλείτερη ὅταν πρόκειται νὰ ἐκτεθεῖ τὸ παρελθὸν ἑνὸς μικροῦ νησιοῦ ὅπως ἡ Πάρος.

Κατὰ τὰ ἑκατὸ χρόνια τῆς ἐλεύθερης ἐθνικῆς μας ζωῆς, ἄλλα μέρη, καὶ νησιὰ μικρότερα ἀπὸ τὴν Πάρο, εὐτύχησαν νὰ ἀναδείξουν ἱστορικοὺς ἐρευνητές, οἱ ὁποῖοι μὲ πολὺ φιλότιμες προσπάθειες, κατώρθωσαν νὰ δώσουν ὁλοκληρωμένα ἱστορικὰ ἔργα, γιὰ τὶς μικροσκοπικές τους πατρίδες, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀλήθεια, ὅτι παρουσιάζουν τὸ βασικὸ ἐλάττωμα, ὅτι εἶναι περισσότερο πανηγυρικὲς δημιουργίες, καὶ λιγώτερο ἀντικειμενικὴ ἐξιστόρηση χωρὶς τὶς ἀπατηλὲς παγῖδες τῶν ἐπίδειξης μόνον ἱστορικῶν θαυμάτων. Τὸ χρῶμα ὅμως ποὺ δίνει ὁ «πατριωτισμὸς», δὲν μειώνει διόλου τὴ συμβολὴ τῶν ἱστορικῶν ἔργων στὴν γενικὴ πρόοδο τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας τῆς χώρας μας καὶ τιμᾷ ἐξαιρετικὰ τοὺς συγγραφεῖς ἡ τόσο κοπιαστικὴ ἐπιχείρηση, τῆς μελέτης τοῦ παρελθόντος τῶν μικρῶν τους νησιῶν.

Ἡ Πάρος ὅμως μέχρι σήμερα δὲν βρῆκε τὸν ἱστορικό της. Ἀποτελοῦν βέβαια πολύτιμα βοηθήματα, οἱ ἱστορικὲς μονογραφίες τῶν Παργιανῶν λογίων οἱ ὁποῖες ἔχουν ἐκδοθεῖ ἕως τώρα ἀλλὰ ὁλοκληρωτικὴ προσπάθεια δὲν ὑπάρχει καὶ τὸ κενὸ αὐτὸ ἔρχεται νὰ πληρώσει τὸ ἔργο μας.

Μέσα στὶς 150 σελίδες του βέβαια, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γραφοῦν ὅσα ἔπρεπε νὰ γραφτοῦν. Ἀλλὰ ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα κατὰ τὴ γνώμη μας, πρέπει νὰ προσανατολίζεται περισσότερο στὴν ἔκθεση τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς κατὰ μεγάλες ἱστορικὲς ἐποχές. Ἡ κοινωνικὴ ζωή, δηλαδὴ ἡ ὁμαδικὴ ἐκδήλωση τῆς δράσεως κάθε κοινωνικῆς ἑνότητας, εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς προόδου καὶ ὁ ἐμπνευστὴς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοφυΐας. Τὸ ἄτομο, ὅσον δήποτε ξεχωριστὴ ἀξία ἢ ταλέντο παρουσιάζει, ἀντικατοπτρίζει πάντοτε τὶς διάχυτες ἱκανότητες τῆς μάζας, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται καὶ εἶναι δημιούργημα τοῦ περιβάλλοντός του. Γιαυτὸ ἀκριβῶς ἡ ἱστορικὴ φλυαρία γύρω ἀπὸ τὶς λεπτομέρειες τῆς ἰδιωτικῆς ἢ δημόσιας ζωῆς τῶν ἀτόμων εἰς βάρος τῆς ἔρευνας τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς, εἶναι ὁ πιὸ χειρότερος τρόπος τῆς ἀποκατάστασης τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας καὶ στὴν φλυαρία αὐτή, χρωστιέται ἡ διαστρέβλωση τῶν γεγονότων καὶ ἡ λανθασμένη ἑρμηνεία τους.

Στὴν ἱστορική μας μελέτη, ἀκριβῶς τὸν κίνδυνο αὐτὸ προσπαθήσαμε νὰ ἀποφύγουμε. Ἐρευνοῦμε τὰ γενικὰ ἱστορικὰ φαινόμενα τῆς χώρας μας, τὰ συνδέομε μὲ τὶς ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῆς Πάρου καὶ τὰ ἑρμηνεύομε τόσο τὰ γενικὰ ἑλληνικὰ ὅσο καὶ τὰ Παργιανά, κατὰ τρόπο ποὺ δίνει στὴ μελέτη αὐτὴν ἐνδιαφέρον καὶ γιὰ ἕνα κύκλο ἀναγνωστῶν ὄξω ἀπὸ τὴν Πάρο.

Μὲ τὴν μέθοδο αὐτὴ προχωρήσαμε καὶ ἐκθέσαμε

τὴν πραγματικότητα, ὄχι μὲ ἀποκλειστικότητα πανηγυρικοῦ ῥήτορα ἀλλὰ μὲ ἀντικειμενικότητα ἱστορικοῦ ἐρευνητή, ὁ ὁποῖος δὲν ξεχνάει ὅτι ἡ ἐπιστήμη πρέπει νὰ μὴ ψηφάει λόγους ἢ αἰτίες ἀποκλειστικὰ ἐπιδεικτικῶν τάσεων ἀλλὰ πρέπει νὰ προχωρεῖ σὰν ἀδέκαστος κριτὴς καὶ ψυχρὸς ἐκθέτης τῶν πραγματικῶν γεγονότων. Ἀπὸ τὸ σεβασμὸ αὐτὸ πρὸς τὴν ἐπιστήμη, ἀναγκαστήκαμε νὰ ποῦμε τὰ «σύκα σύκα καὶ τὴν σκάφη σκάφη».

Ἄλλωστε, ἡ πρόοδος κάθε μεταγενέστερης γενιᾶς, δημιουργεῖται περισσότερο μὲ τὴν γνώση τῶν ἀτελειῶν καὶ μὲ τὴν ἀποφυγὴ τῶν ἐλαττωμάτων τῶν προγενεστέρων της, κατὰ κύριο λόγο, καὶ κατὰ δεύτερο ἀπὸ τὴν μίμηση τῶν προγονικῶν ἄθλων καὶ ἀρετῶν.

Ἐλπίζομε, ὅτι δίνομε μιὰ ἐξυπηρετικὴ γιὰ τὴν Πάρο προσπάθεια καὶ θὰ εἴμαστε εὐτυχεῖς ἐὰν σύντομα ἱκανότερο ἔργο διαδεχθεῖ τὸ δικό μας.

Πάρος 15 Αὐγούστου 1936.

ΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜ. ΨΥΧΟΓΥΙΟΣ
ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΟΠΟΛΑΝΟΣ

Η ΠΑΡΟΣ

Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς τὴ σύγχρονη ἐποχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

Ἡ Πάρος εἶνε ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα νησιὰ τῶν Κυκλάδων, βρίσκεται στὸ κέντρο τους καὶ χωρίζεται ἀπὸ τὴ γειτονική της Νάξο μὲ ἕνα στενὸ πορθμό: Κύκλω της βρίσκονται ἡ Τῆνος, ἡ Σῦρος καὶ ἡ Μύκονος κατὰ τὸ Βοργιᾶ ἡ Σέριφος καὶ ἡ Σίφνος πρὸς τὴ Δύσι, ἡ Ἴος κατὰ τὸ Νοτιὰ, καὶ ἡ Νάξος πρὸς τὰ Ἀνατολικά.

Ὅπως ὅλα τὰ νησιά, ἔτσι καὶ ἡ Πάρος ἀρχίζει τὴ κοινωνικὴ σταδιοδρομία της, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐμφανίζονται οἱ μεγάλοι ναυτικοὶ ὀργανισμοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

Ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς συγκρότησης τοῦ Ναυτικοῦ Κράτους τῆς Κρήτης, ἡ Πάρος ἐμφανίζεται ὡς σημαντικὸς σταθμὸς τῆς κυριαρχίας, τῆς πρώτης ναυτικῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Μεσογείου.

Εἶνε γνωστὸ καὶ ἱστορικὰ ἐξακριβωμένο, ὅτι οἱ λόγοι τῆς ἀνάπτυξης τῆς Κρητικῆς Αὐτοκρατορίας, ὀφείλονται στὴ μεγάλη ἀκμὴ τῶν ἀνατολικῶν Μοναρχιῶν, τῆς Αἰγυπτιακῆς, Βαβυλωνιακῆς, Ἀσσυριακῆς κλπ.

Ἡ σταθεροποίηση τῶν Αὐτοκρατοριῶν αὐτῶν, ἐδημιούργησε κοινωνικὴ σταθερότητα καὶ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου τὸ ὁποῖο, ὡς μία κυρία ἀφετηρία του, εἶχε τὶς Νοτιοανατολικὲς χῶρες τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ἐμπορικὴ αὐτὴ κίνηση, ἀπέβλεπε στὴ μεταφορὰ καὶ στὴν ἐκμετάλλευση τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου τῶν χωρῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια τῶν μεγάλων Ἀσιατικῶν καὶ Ἀφρικανικῶν Κρατῶν, ποὺ εἶχαν διεξόδους πρὸς τὴ Μεσόγειο.

Κύριοι δρόμοι τοῦ διαμετακομιστικοῦ αὐτοῦ ἐμπορίου,

ἦταν ἡ Ἀνατολικὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου καὶ τὸ Αἰγαῖο Πέλαγος.

Ἡ Κρήτη, λόγῳ τῆς τοποθεσίας της ἀποτελεῖ τὸ κέντρο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο διασταυρώνονται ὅλοι οἱ δρόμοι ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ πρὸς τὴ Δύση καὶ ἡ ἔκτασή της παρουσίασε τὶς ἀναγκαῖες προϋποθέσεις, γιὰ νὰ σχηματισθῇ τὸ ναυτικὸ Κράτος, τὸ ὁποῖο θὰ ἐξασφάλιζε τὴν ἐλεύθερη συγκοινωνία, μεταξὺ τῶν κέντρων προμήθειας πρώτων ὑλῶν, καὶ τῶν λιμανιῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, τὰ ὁποῖα ὁδηγοῦσαν πρὸς τὰ μεγάλα κέντρα τῶν ἀγορῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου.

Τὴ σταθερότητα τῆς ναυτικῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσης, ἦταν ἀδύνατο νὰ τὴν ἐξασφαλίσουν οἱ ἴδιες οἱ Μοναρχίες τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, παρ' ὅλο ποὺ τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ Βιομηχανία στὶς χῶρες αὐτὲς, τὶς εἶχαν στὰ χέρια τους ἀποκλειστικὰ καὶ προνομιακά, οἱ μοναρχικὲς Αὐλὲς καὶ οἱ στρατοκρατικὰ ὀργανωμένες ἀριστοκρατίες.

Οἱ λόγοι τῆς ναυτικῆς ἀδυναμίας τῶν μεγάλων ἀσιατικῶν μοναρχιῶν, ὀφείλονται κυρίως 1ον) στὴ μεγάλη ἀπόσταση τῶν κέντρων τῶν μοναρχιῶν αὐτῶν ἀπὸ τὴ Μεσόγειο (Βαβυλών, Μέμφις, Νινευΐ) καὶ 2ον) στὶς ἀδιάκοπες συγκρούσεις μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Ἀσσυριακῶν Μοναρχιῶν, οἱ ὁποῖες κέντρο πάλης εἶχαν ἀκριβῶς τὶς χῶρες ποὺ γειτόνευαν μὲ τὰ λιμάνια τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

Ἡ Παλαιστίνη καὶ τὰ παράλια τῆς Φοινίκης, ἀποτέλεσαν τὸ μόνιμο θέατρο τῶν ἀτελείωτων πολέμων οἱ ὁποῖοι ἐξασθένιζαν τὶς δυνάμεις τῶν ἀντιμαχομένων, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ οὔτε τὸ ἕνα μέρος οὔτε τὸ ἄλλο, νὰ γίνῃ κυρίαρχος τῶν λιμανιῶν τῆς Φοινικικῆς παραλίας.

Ἐνῷ λοιπὸν, διαρκοῦσε ἡ ἀτέλειωτη αὐτὴ πάλη μὲ τὶς ἀδιάκοπες μεταπτώσεις τῆς νίκης, πότε πρὸς τὸ ἕνα μέρος καὶ πότε πρὸς τὸ ἄλλο, τὸ ἐμπόριο ἀναπτυσσόταν καὶ ἡ ἐξασφάλιση του ἔγινε ἡ κύρια ἀφορμὴ νὰ σχηματισθῇ Κράτος ναυτικὸ, μακρυὰ ἀπὸ τὴ διαλυτικὴ ἐπίδραση τῶν διαμαχομένων Μοναρχιῶν, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξησφάλιζε τὴν ἐλευθερια τῶν ναυτικῶν δρόμων.

Ἀποτέλεσμα λοιπὸν τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν προϋποθέσεων, εἶνε ἡ δημιουργία καὶ ἡ ἀκμὴ τοῦ ναυτικοῦ Κράτους τῆς Κρήτης, ὅπως τὴ βλέπουμε ἀποτυπωμένη στὰ θαυμάσια ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα τῆς Κνωσσοῦ καὶ Φαιστοῦ.

Τὴ συμβολὴ τοῦ Κρητικοῦ Κράτους στὴν ἐξασφάλιση τῶν θαλασσινῶν δρόμων, τὴ μνημονεύει ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ὁ ὁποῖος γράφει, (βιβλ. Α παρ. 4) ὅτι ὁ Μίνως βασιληᾶς τῆς Κρήτης, ἐκαθάρισε τὴ θάλασσα ἀπὸ τοὺς πειρατάς.

Τὸ ὅτι βεβαίως δὲν πρόκειται γιὰ ἕναν ὡρισμένον ἡγεμόνα, ὁ ὁποῖος ὀνομαζόταν Μίνως, ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶνε δηλωτικὸ τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, τὸ ἔχουν διαπιστώσει τὰ πορίσματα τῶν νεωτέρων ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν στὴν Κρήτη (Μ. Ε. Ε. τόμ. ΙΖ σελ. 242).

Ἡ ἐπέκταση καὶ ἡ σταθεροποίηση τῆς ναυτικῆς κυριαρχίας τοῦ Κρητικοῦ Κράτους, ἦταν πολὺ φυσικό, νὰ χρησιμοποιήσει τὴν Πάρο λόγῳ τῶν λιμανιῶν της καὶ τῆς κεντρικῆς τοποθεσίας τὴν ὁποίαν κατέχει.

Ἀπὸ τὸ πολιτικὸ κέντρο τῆς Κρητικῆς Ἡγεμονίας τὴ Κνωσσό, ἡ Πάρος ἀκριβῶς εἶνε ἀπέναντι, καὶ γύρω της ἁπλώνονται τὰ μεγάλα Κυκλαδικὰ νησιά, Νάξος, Ἄνδρος, Σῦρος κλπ. τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσαν ἀπαραίτητους τομεῖς δράσης τοῦ Κρητικοῦ ναυτικοῦ καὶ γέφυρες γιὰ τὴν κατοχὴ καὶ ἐκμετάλλευση τῶν ἀκτῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Ἡ Πάρος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ ναυτική της σημασία, λόγῳ τῆς εὐφορίας της καὶ λόγῳ τῆς ἔκτασης τῆς καλλιεργήσιμης γῆς, συνδύαζε καὶ τὸ προσὸν τῆς μόνιμης ἐγκαθίδρυσης Κρητικῆς ἀποικίας, ἡ ὁποία, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ στρατιωτική της ἀποστολή, μποροῦσε θαυμάσια νὰ ἀποτελέσει καὶ σπουδαῖο κέντρο γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἀρκετὰ μεγάλες σὲ ἔκταση καλλιεργήσιμες ἐκτάσεις, ἁπλώνονται γύρω - γύρω στὴν παραλία καὶ κατ' ἐξαίρεσιν ἀπὸ τ' ἄλλα νησιά, τὰ ὁποῖα ἔχουν πολὺ ἀπότομες ἀκτές. Ὁ συνδυασμὸς λοιπὸν τῶν

λιμανιῶν καὶ τῆς παραλιακῆς εὔφορης γῆς, ἔκαμε τὴν Πάρο σημαντικὸ κέντρο ἀνάπτυξης κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Κρητικῆς Ἡγεμονίας. Ἡ ὀνομασία της μάλιστα Μινώα, δείχνει πόσο πολύτιμο μέρος τοῦ Κρητικοῦ Κράτους ἀποτελοῦσε γιὰ νὰ πάρει τὸν τίτλο αὐτό, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχοῦσε μὲ τὴν ἔννοια τῆς βασιλικῆς πόλης.

Τὰ λιμάνια τῆς Παροικίας, Νάουσας καὶ Ντρυοῦ βλέπουν πρὸς ὅλες τὶς διευθύνσεις. Ἡ Παροικία, δεσπόζει στὸ δρόμο πρὸς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, ἡ Νάουσα, ἀποτελεῖ τὸ κεντρικώτερο σημεῖο κατεύθυνσης πρὸς τὶς ἀκτὲς τῆς Ἀττικῆς, πρὸς τὴν Εὔβοια καὶ τὸ Ἰκάριο πέλαγος καὶ ὁ Ντρυὸς,, ἐξασφαλίζει τὴν κυριαρχία τῆς Νάξου καὶ ἐπιβλέπει τὸ δρόμο πρὸς τὴν Ρόδο καὶ τὶς ἀκτὲς τῆς νότιας Μικρᾶς Ἀσίας.

Ὅλα αὐτά, δίνουν μεγάλη βάση στὸν ἰσχυρισμό, ὅτι ἡ Πάρος, ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα κέντρα τοῦ ἀποικιακοῦ Κράτους τῆς Κρητικῆς Ἡγεμονίας καὶ ὁ σπουδαιότερος σταθμὸς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου ἀπὸ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ τὸ βόρειο Αἰγαῖο,, πρὸς τὴν Κρήτη.

Ὅπως καὶ γιὰ ὁλόκληρη τὴ δράση τῆς Κρητικῆς Αὐτοκρατορίας, ἔχομε πάρα πολὺ λίγες ἱστορικὲς μαρτυρίες, ἡ ὁποῖες τόσο μπερδεμένα σκεπάζονται μὲ μύθους, ὥστε μὲ δυσκολία ξεχωρίζεται ὁ θρῦλος ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἔτσι καὶ γιὸ τὸ σπουδαιότερό της ἀποικιακὸ κέντρο, τὴν Πάρο, ἡ ἴδια μυθολογία, ἀνακατεύει τὴν ἱστορία μὲ τὴν φαντασία, σὲ μεγάλο βαθμό.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προνομιακὴ ὀνομασία της, ἡ ὁποία ἑρμηνεύει πολλά, ἡ μυθολογία ἀναφέρει, ὅτι ὁ πρῶτος Ἀρχηγὸς τοῦ Κρητικοῦ ἀποικισμοῦ στὴν Πάρο, ὠνομαζόταν Ἀλκαῖος καὶ ἔκτισε τὸν πρῶτο ἀποικιακὸ συνοικισμὸ πρὸς τὰ Δυτικὰ τοῦ νησιοῦ, ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται ἡ σημερινὴ Παροικία. Ὁ Ἀλκαῖος αὐτός, ἔδωσε καὶ τὸ ὄνομα Μινώα στὸ νησί, κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ ἱστορικοῦ Διοδώρου.

Μὲ τὴν πάροδο τῶν αἰώνων καὶ κυρίως κατὰ τὸ τέλος τῆς δεύτερης χιλιετηρίδας π. Χ. καὶ τὶς ἀρχὲς τῆς πρώτης, ἡ ναυτικὴ παντοδυναμία τῆς Κρήτης κλονίστηκε.

Νέοι ναυτικοὶ παράγοντες παρουσιάζονται, τόσο στὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς Μεσογείου, ὅσο καὶ στὰ νότια παράλια τῆς Βαλκανικῆς, οἱ ὁποῖοι ἀμφισβητοῦν τὴν κυριαρχία τῶν θαλασσῶν ἀπὸ τὴν Κρήτη.

Μετὰ τὴν πτώση τῆς δύναμης τῆς Αἰγύπτου, ἡ ὁποία, χαρακτηριστικὴ παρουσιάζεται ἀπὸ τὰ μέσα καὶ τὸ τέλος τῆς β΄ χιλιετηρίδας π. Χ. χάνεται ἀπὸ τὸ στάδιο τῶν ἀγώνων στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο, ὁ κυριώτερος ἀνταγωνιστὴς τῶν Ἀσιατικῶν μοναρχιῶν. Ἡ Παλαιστίνη καὶ τὰ παράλιά της, περιέρχονται στὴ σταθερὴ ἐπιροὴ τῆς Ἀσυροβαβυλωνιακῆς κυριαρχίας γιὰ πολλοὺς αἰῶνες καὶ ἡ σταθεροποίηση αὐτή, ἔγινε ἀφορμὴ νὰ δημιουργηθεῖ ἡ ἀκμὴ τοῦ ἐμπορικοῦ Κράτους τῶν Φοινίκων, τὸ ὁποῖο μὲ τὰ δυό του κέντρα, Τύρο καὶ Σιδῶνα, γίνεται ἡ φυσικὴ διέξοδος τῶν Ἀσιατικῶν Κρατῶν στὴ Μεσόγειο.

Οἱ Φοίνικες, φυλετικὰ συγγενεῖς μὲ τοὺς λαοὺς τῶν Ἀσυροβαβυλωνιακῶν Κρατῶν, ἀναπτύσσονται καὶ ἀπολαμβάνουν τῆς θερμῆς ὑποστήριξης τῆς Βαβυλῶνος. Ἡ Κρήτη φαίνεται, ὅτι στὶς συγκρούσεις μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Ἀσιατικῶν Κρατῶν εὐνόησε τοὺς Αἰγυπτίους καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτό, μετὰ τὴ συντριβὴ τῆς δύναμής των, ὑπέστη τὶς συνέπειες τῆς ἐχθρότητας τῆς Βαβυλῶνος, οἱ ὁποῖες συνέπειες, εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τὴ μείωση τῆς Κρητικῆς κυριαρχίας καὶ τὸν ἀποκλεισμὸ τοῦ Κρητικοῦ ναυτικοῦ ἀπὸ τὰ Ἀσιατικὰ παράλια.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Φοίνικες, οἱ ὁποῖοι ἀφαίρεσαν ἀπὸ τοὺς Κρῆτες τὸ ἐμπορικὸ μονοπώλιο τῆς Ἀνατολῆς, στὰ παράλια τῆς Ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ἄρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ἄλλος ναυτικὸς λαός, οἱ Ἴωνες.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ναυτικῆς ἀνάπτυξης τῶν Ἰώνων, ἀνεβαίνει στὶς ἀρχὲς τῆς πρώτης χιλιετηρίδας π. Χ. Ὁ νέος ναυτικὸς λαός, δημιούργημα τῶν στοιχείων ποὺ συναντῶνταν

στὴν Ἑλλάδα, δηλαδὴ τῶν ἐμπόρων τῶν Ἠπειρωτικῶν δρόμων τῆς Βαλκανικῆς, τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῶν ἀποίκων τῆς Κρήτης, ἐξελίχτηκε γρήγορα σὲ ναυτικὴ ράτσα, ἡ ὁποία ἀναπτυσσόταν ὅλο καὶ πιὸ πολύ, κυρίως ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἄρχισαν ἀτελείωτες συγκρούσεις μεταξὺ Κρήτης καὶ Φοινίκης, οἱ ὁποῖες ἀπέσπασαν τὴν Κρητικὴ προσοχὴ ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο καὶ ἀπασχόλησαν ἕνα μεγάλο μέρος τῆς Κρητικῆς δυναμικότητας στοὺς ἀγῶνες τῆς κατάληψης τῆς παραλίας τῆς Φοινίκης κατὰ τὸ 1500—1000 π. Χ. οἱ ὁποῖοι ἀγῶνες εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ τὴ Βιβλικὴ ἱστορία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, μὲ τὸ ὄνομα τῶν μακροχρόνιων συγκρούσεων μεταξὺ τῶν Φιλισταίων, οἱ ὁποῖοι ἦταν Κρῆτες ἄποικοι καὶ τῶν Ἑβραίων, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσαν τὴν Ἠπειρωτικὴ στρατιωτικὴ δύναμη τοῦ Φοινικικοῦ Κράτους.

Οἱ πολύχρονοι αὐτοὶ ἀγῶνες, ἀδυνάτισαν τὴν Κρητικὴ κυριαρχία στὸ Αἰγαῖο. Οἱ Ἴωνες, ἀρχίζουν νὰ διαμφισβητοῦν τὴν κυριαρχία τῆς Κρήτης στὶς Κυκλάδες καὶ ἡ Πάρος γίνεται τὸ κέντρο τῶν συγκρούσεων.

Ἀπὸ τὸ πυκνὸ σκοτάδι τῆς ἔλλειψης ἱστορικῶν πληροφοριῶν, ἡ Μυθολογία μᾶς διέσωσε τὴν πληροφορία, ὅτι δύο κρίσιμες ἐποχὲς συγκρούσεων Ἰώνων καὶ Κρητῶν ἔγιναν στὸ Αἰγαῖο καὶ οἱ δύο μάλιστα μὲ κέντρο τὴν Πάρο.

Κατὰ τὴν πρώτη, ἡ Κρήτη κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθεῖ καὶ νὰ νικήσει τοὺς Ἴωνες, οἱ ὁποῖοι εἶχαν κέντρο ἐξόρμησης τὴν Ἀττική. Ἕνας ἀπὸ τοὺς Κρῆτες Αὐτοκράτορες βρίσκεται στὴν Πάρο καὶ διευθύνει τὶς ἐπιχειρήσεις τοῦ πολέμου αὐτοπροσώπως. Οἱ Ἴωνες νικῶνται, ἀλλὰ φαίνεται ἡ νίκη αὐτὴ δὲν τοὺς συνέτριψε ὅλως διόλου, ἐνῷ ἀντίθετα, θὰ στοίχισε στοὺς Κρῆτες πολλὲς ἀπώλειες. Ἀποτέλεσμα τῆς Κρητικῆς νίκης ἦταν νὰ γίνει συνθήκη, ἡ ὁποία ἀνάγκασε τοὺς Ἴωνες νὰ πληρώνουν μόνον ὁρισμένο φόρο στὴν Κρήτη, ὡς ἀναγνώριση ψιλῆς ἐπικυριαρχίας, χωρὶς νὰ χάσουν τὴν οὐσιαστικὴ αὐτοτέλειά τους. Ἡ πρώτη αὐτὴ φάση τοῦ ἀγῶνα, κρύβεται κάτω ἀπὸ τὸ θρῦλο τοῦ Ἀντρόγεω, τοῦ γιοῦ τοῦ Μίνωα, ὁ ὁποῖος νίκησε στοὺς Παναθηναϊκοὺς

ἀγῶνες, ἀλλὰ σκοτώθηκε ἀπὸ ζήλεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ Μίνως βρισκόταν στὴν Πάρο, ὅταν ἔμαθε τὴ δολοφονία τοῦ γιοῦ του καὶ ἐπέβαλε στοὺς Ἀθηναίους—Ἴωνες τὸ φόρο πρὸς τὸ Μινώταυρο.

Ἡ δεύτερη φάση τοῦ ἀγῶνα μεταξὺ Κρήτης καὶ Ἰώνων σημειώνεται κατὰ τὶς ἀρχὲς τῆς πρώτης χιλιετηρίδας π. Χ.

Τώρα ἡ Πάρος, ἀποτελεῖ τὸ θέατρο τῆς σύγκρουσης. Οἱ Ἴωνες, μεταφέρουν τὴν ἐπίθεσή τους πάνω στὸ νησὶ αὐτό, πιθανῶς γιὰ νὰ συντρίψουν τὴν κυριώτερη στρατιωτικὴ βάση τῶν ἀντιπάλων τους. Τὴν Πάρο ὑπερασπίζουν οἱ γιοὶ τοῦ Μίνωα Εὐρυμέδων, Χρῦσος, Νηφαλίων καὶ Φιλόλαος. Ἡ πρώτη ἐπίθεση τῶν Ἰώνων ἀποτυχαίνει μὲ πολλὲς ἀπώλειες. Ἐπαναλαμβάνεται ὅμως ἐντονώτερη καὶ καταλήγει στὴν ὑποταγὴ τῆς Πάρου στοὺς Ἴωνες καὶ στὴν ἐξάλειψη τῆς Κρητικῆς κυριαρχίας. Ἡ δεύτερη αὐτὴ φάση τοῦ ἀγῶνα, κρύβεται μέσα στὸ μῦθο τοῦ φόνου τῶν δύο συντρόφων τοῦ Ἡρακλῆ ἀπὸ τοὺς Μινωΐδες, τὴν ἐπέμβασι τοῦ Ἥρωα καὶ τὴν ὑποταγὴ τῶν Κρητῶν (Ἀπολλόδωρος βιβ. Ἑλλην. ΙΙ 5, 9, 3).

Μὲ τὴν νίκη τῶν Ἰώνων στὴν Πάρο, ἐξαφανίζεται ἡ Κρητικὴ κυριαρχία στὸ Αἰγαῖο. Ἡ καταστροφὴ τῆς Κρητικῆς ἀποικίας, φαίνεται ὅτι ἦταν τρομερή. Οἱ Ἴωνες ξέροντας, τί σημασία εἶχε ἡ Πάρος γιὰ τὴν Κρητικὴ δύναμη, τὴν ἐξεθεμέλιωσαν καὶ ἐξόντωσαν τὸν Κρητικὸ πληθυσμό.

Ἐλάχιστα εὑρήματα Κρητικῆς ἐποχῆς, μαρτυροῦν τὴν καλλιτεχνικὴ ἐπίδραση τῆς Κρητικῆς Ἡγεμονίας στὴν Πάρο. Ἀλλὰ καὶ τὰ λίγα αὐτά, δείχνουν, πῶς οἱ ἄποικοι Κρῆτες, εἶχαν μεταβάλλει τὴν Πάρο σὲ κέντρο ἀκμῆς τοῦ Ἐμπορίου καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Τὰ ἀρχαιολογικὰ αὐτὰ εὑρήματα, τὰ ὁποῖα περιγράφει σὲ μιὰ ἀρχαιολογικὴ μονογραφία ἡ Παριανὴ ἀρχαιολόγος Εἰρήνη Βαρούχα, μὲ τὸν τίτλο: «Κυκλαδικοὶ Τάφοι τῆς Πάρου» (Ἀθῆναι 1929), δίνουν μιὰ θαμπερὴ εἰκόνα, τῆς ἐπίδρασης τῆς Κρητικῆς κυριαρχίας στὴν Πάρο.

Ἡ Κρητικὴ ὅμως κυριαρχία, φαίνεται ὅτι εἶχε μεταφέρει στὴν Πάρο, μαζὺ μὲ τὶς στρατιωτικές της δυνάμεις καὶ τὰ βάρβαρα ἔθιμα τῶν ἀνθρωποθυσιῶν, τὰ ὁποῖα ὑποδηλώνονται στὸ μῦθο τοῦ Μινώταυρου καὶ τὸν φόνο τῶν φίλων τοῦ Ἡρακλῆ.

Κατὰ τὴν γνώμη τῆς ἀρχαιολόγου Βαρούχα, ἡ Πάρος ἦταν κέντρο τοῦ Κυκλαδικοῦ πολιτισμοῦ, ἀρχαιότερου τοῦ Κρητικοῦ καὶ ὅτι ἀκριβῶς ἡ ἐξάπλωση τῆς ναυτικῆς δύναμης τῶν Κρητῶν, ἔφερε τὴν ἐρήμωση τῆς προϊστορικῆς Πάρου («Κυκλ. Τάφοι» σελ. 113).

Ἡ ἑρμηνεία ὅμως αὐτή, δὲν συμφωνεῖ οὔτε μὲ τὴν χρονολογική, οὔτε μὲ τὴν ἐδαφολογικὴ ἔκταση τοῦ Κρητικοῦ Κράτους. Ἡ δὲ μυθολογία, μᾶς ἀφίνει νὰ καταλάβωμε καλά, ὅτι ἡ Πάρος, ὄχι μόνο δὲν κατεστράφη ἀπὸ τοὺς Κρῆτες, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο, ὡς κέντρο Κρητικῆς ἐπιβολῆς, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀκμῆς τῆς Κρητικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐσημείωσε τὴν προϊστορική της πρόοδο καὶ ὅτι, μὲ τὴν πτώση τῶν Κρητῶν, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐξάπλωση τῶν Ἰώνων, κατεστράφηκαν καὶ τὰ τελευταῖα ἴχνη τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ στὴ Πάρο.

Μετὰ τὴν κατάργηση τῆς Κρητικῆς κυριαρχίας στὴν Πάρο, καὶ τὴν ἐρήμωση ποὺ τὴν ἀκολούθησε, ἔγινε ἡ εἰσβολὴ τῶν Δωριέων στὴν κυρίως Ἑλλάδα.

Γενικὴ ἀναταραχὴ καὶ ἀναστάτωση, σημειώθηκε κυρίως τὴν Πελοπόννησο, τῆς ὁποίας οἱ πρῶτοι κάτοικοι, ἀλλοῦ ὑποτάχθηκαν καὶ ἔγιναν σκλάβοι τῶν ἐπιδρομέων, ὅπως στὴ Λακωνία καὶ Μεσσηνία, ἀλλοῦ συμβιβάσθηκαν καὶ ἀποτέλεσαν μίγματα νέου πληθυσμοῦ μὲ τοὺς ἐπιδρομεῖς.

Κατὰ τὴν ἐποχὴ ἀκριβῶς, ποὺ οἱ Δωριεῖς πίεζαν τὸ κεντρικὸ μέρος τῆς Πελοποννήσου, μιὰ ὁμάδα κατοίκων τῆς Ἀνατολικῆς Ἀρκαδίας, ἔφυγε μὲ ἀρχηγὸ ὀνομαζόμενο Πάρο καὶ ἦρθε καὶ ἐγκατεστάθηκε στὸ νησὶ καὶ ἀπὸ τὴν ἐγκατάσταση αὐτή, πῆρε τὸ ὁριστικό της ὄνομα ἡ Πάρος.

Ἡ ἐγκατάσταση αὐτὴ πρέπει νὰ ἔγινε τὸν 9ο αἰῶνα π. Χ.

Ὁ ἀριθμὸς ὅμως τῶν Ἀρκάδων κατοίκων, δὲν ἦταν μεγάλος καὶ μόνον μικρὸ μέρος τοῦ νησιοῦ κατέλαβε. Λίγο ἀργότερα, ἀλλὰ ὄχι πιὸ ὕστερα ἀπὸ τὴν δεύτερη πεντηκονταετία τοῦ 9ου αἰῶνα, ἦρθαν στὴν Πάρο καὶ ἐγκατεστάθηκαν Ἴωνες ἄποικοι, μὲ ἀρχηγοὺς τὸν Κλύθιο καὶ τὸν Μέλο καὶ συμπληρώθηκε ὁ συνοικισμὸς τοῦ νησιοῦ.

Ἡ ἐγκατάταση τῶν Ἰώνων, θὰ ἔγινε εἰρηνικὰ καὶ μὲ τὴ συγκατάθεση τῶν Ἀρκάδων κατοίκων καὶ καμιὰ σύγκρουση δὲν ἔγινε, μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων ἀποίκων. Κατὰ τὴ γνώμη μας, οἱ Ἴωνες ἄποικοι ἢ θὰ προσκλήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Ἀρκάδες ποῦ ἦταν ἄπειροι στὰ ναυτικά, ἤ, ἐὰν ἦρθαν μόνοι τους, θὰ ἔγιναν εὐχαρίστως δεκτοὶ ὡς κοινοὶ καταπιεζόμενοι ἀπὸ τὴ Δωρικὴ ἐπιδρομή, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὡς ἔμπειροι ναυτικοί, οἱ ὁποῖοι ἦταν απαραίτητοι, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἄμυνα τῶν κατοίκων ἐναντίον τῆς πειρατείας, ἡ ὁποία ἐμάστιζε ἐκ νέου τὸ Αἰγαῖο, μετὰ τὴν πτώση τῆς δύναμης τῆς Κρητικῆς ἡγεμονίας.

Ἀπὸ τὴν Ἰωνοαρκαδικὴ αὐτὴ ἐπιμιξία, προῆλθε ἡ ράτσα τοῦ Ἀρχαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς Πάρου.

Οἱ νέοι κάτοικοι, προϊὸν τῆς διασταύρωσης τῆς εὐρωστης καὶ ὀρεινῆς φυλῆς τῶν Ἀρκάδων, μὲ τοὺς ριψοκίνδυνους καὶ πολυμήχανους Ἴωνες ναυτικούς, ἀποτέλεσαν μέσα σὲ λίγο καιρό, ἕνα ἀπὸ τὰ πλέον ἰσχυρὰ στοιχεῖα τῶν Κυκλάδων, τὰ ὁποῖα, ὄχι μόνον ἐδημιούργησαν μιὰ γεωργία ὀργανωμένη πάνω στοὺς κανόνες τῆς γεωργικῆς ἀνάπτυξης τῆς πρωτοελληνικῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξύψωσαν τὴν Πάρο σὲ πρωτεύουσα ναυτικὴ δύναμη στὶς Κυκλάδες, μὲ ἀκτίνες δράσης ἀρκετὰ ἐκτεταμένες.

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας, ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 9ου αἰῶνα. Ἡ γεωργικὴ ἐκμετάλευση τῆς χώρας, ἐπεξετάθηκε σὲ ὅλες τὶς εὔφορες πεδιάδες τοῦ νησιοῦ καὶ στὴ γειτονικὴ Ἀντίπαρο, ἡ ὁποία τότε ὀνομαζόταν

Ὠλίαρος. Γιὰ τὸ νησὶ αὐτό, δὲν κάνομε ἰδιαίτερο λόγο, γιατὶ ἡ ἱστορία του εἶνε ἀναπόσπαστα συνδεδεμένη μὲ τὴν Πάρο. Ἕνας πολὺ μικρὸς θαλάσσιος πορθμός, χωρίζει τὴν Ἀντίπαρο ἀπὸ τὴν Πάρο, ποῦ χειμῶνα καλοκαῖρι περνιέται χωρὶς καμμιὰ δυσκολία. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτούς, δὲν παρουσιάζει ἡ μικρὴ Ἀντίπαρος, τίποτα τὸ ξεχωριστὸ ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Πάρου γιὰ πολλοὺς αἰῶνες καὶ κυρίως σὲ ὅλο τὸ διάστημα τῆς Ἀρχαϊκῆς, Ἑλληνικῆς, Μακεδονικῆς, Ρωμαϊκῆς καὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς.

Ἡ ἀκμὴ τῆς καλλιέργειας τῶν πεδινῶν τμημάτων τοῦ νησιοῦ, μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν ὕπαρξη τοῦ ἱεροῦ τῆς θεᾶς Δήμητρας, τὸ ὁποῖο ἦταν χτισμένο πάνω στὸ ψηλότερο μέρος τῆς Ἀκρόπολης τῆς Παροικίας καὶ ἀκριβῶς ἐκεῖ ποῦ βρίσκεται σήμερα, ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησοῦλα, Ἅγιος Κωνσταντῖνος.

Τὸ Ἱερὸ αὐτό, ἦταν ἀρκετὰ μεγάλο, ὅπως μᾶς δείχνουν τὰ ἀρχαϊκὰ θεμέλια του.

Οἱ ἱστορικὲς πηγές, ἀναφέρουν ὅτι τὸ Ἱερὸ αὐτό, ἦταν περίφημο καὶ ἡ λατρεία ἐγινόταν μὲ μυστηριακὸ χαρακτῆρα, ποῦ εἶχε φήμη, πολὺ πιὸ πέρα ἀπὸ τὸ ἄμεσο περιβάλλον τῶν Κυκλάδων.

Ἡ Δήμητρα, θεὰ συμβολικὴ τῆς ἀνάπτυξης τῆς γεωργικῆς μορφῆς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, μᾶς δείχνει, ὅτι ἡ Πάρος ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ πρῶτα τμήματα τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα, πέρασαν ὁριστικὰ κατὰ τὸν 9ο αἰῶνα τὸ στάδιο τῆς κυνηγετικῆς ζωῆς. Ἡ γεωργικὴ τέχνη, φαίνεται ὅτι γινόταν κατὰ τρόπο πρότυπο καὶ ὑποδειγματικὸ στὴν Πάρο. Τὰ Παριανὰ μυστήρια τῆς Δήμητρας, τὰ ὁποῖα στὸ βάθος τους δὲν δείχνουν τίποτα ἄλλο, παρὰ τὴν ἐντατικὴ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὴν βελτίωση τῶν μέσων τῆς γεωργικῆς ἐκμετάλλευσης, εἶχαν ἀποκτήσει τέτοια φήμη, ὥστε ἡ Πάρος, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 9ου αἰῶνα π. Χ. καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 8ου γίνεται τὸ σχολεῖο τῆς διάδοσης τῶν καλλίτερων τρόπων καλλιέργειας.

Τὸ Ἱερὸ τῆς Δήμητρας, ἀποκτάει τὴ φήμη, ὅτι εἶνε τὸ πιὸ σπουδαῖο καὶ τὸ πιὸ ἀγαπημένο μέρος τῆς θεᾶς. Αὐτὸ μᾶς τὸ σώζει ἡ μυθολογικὴ παράδοση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, κάτοικος τῆς Πάρου ὀνομαζόμενος Καβαρνὸς, εἰδοποιεῖ τὴν Δήμητρα, γιὰ τὴν ἁρπαγὴ τῆς Περσεφόνης ἀπὸ τὸν Πλούτωνα.

Ἡ Δήμητρα, καθιερώνει τὴν Πάρο, ὡς κέντρο παραμονῆς της μὲ ἰδιαίτερη προτίμηση καὶ ἀπὸ τὶς σχέσεις τοῦ Καβαρνοῦ καὶ τῆς Θεᾶς, παίρνουν οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἱεροῦ, τὸ ὄνομα Καβαρνοί, ἀποκτάει δὲ καὶ ὁλόκληρο τὸ νησί, τὸ ὄνομα Καβαρνίς, τὸ ὁποῖο, δὲν διατηρήθηκε σὲ γενικώτερο κύκλο, ἔξω ἀπὸ τὸν ἱερατικό.

Ὁ μῦθος αὐτὸς, μᾶς δεχνει σὲ ἀρκετὸ σημεῖο, τὴ σημασία τῆς γεωργικῆς ἀκμῆς τῆς Πάρου. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς καλλιέργειας, κάνει τὴν Πάρο, τὴ γεωπονικὴ σχολὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸ πάντων τοῦ Αἰγαίου. Οἱ δημητριακοὶ καρποί, δηλαδὴ τὰ στάρια καὶ τὰ κριθάρια, παράγονται σὲ ἀφθονία καὶ γίνεται ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο.

Κατὰ τὴν περίσταση αὐτή, ὅταν ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων, ἀνέστειλε τὴν ναυτικὴ ἐξόρμηση τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ Φοινικικὸ ναυτικό, γίνεται γιὰ ὁρισμένο χρονικὸ διάστημα, ὁ κυρίαρχος τῆς Μεσογείου, ἡ Πάρος ἀποκτᾶ ἐμπορικὲς σχέσεις μὲ τοὺς ριψοκίνδυνους ναυτικοὺς τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος, οἱ ὁποῖες σχέσεις, εἶχαν ἐπίδραση στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ νησιοῦ καὶ ἐπηρέασαν καὶ τὴ λατρεία, μὲ στοιχεῖα θρησκευτικὰ τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν.

Ἡ Φοινικικὴ ἐπίδραση, συνετέλεσε στὴν ἐξέλιξη τῆς λατρείας τῆς Δήμητρας, κατὰ τρόπο περισσότερο μυστικιστικό, σὲ βαθμὸ ποῦ ὁ Bochard δίνει τὴν ἑρμηνεία, ὅτι τὸ θρησκευτικὸ ὄνομα Καβαρνίς, εἶνε Φοινικικῆς προέλευσης καὶ σημαίνει «θ υ σ ι ά ζ ω».

Ἡ ἀνάπτυξη σχέσεων μεταξὺ Φοινίκων καὶ κατοίκων τῆς Πάρου, δὲν φαίνεται ἀπὸ πουθενά, ὅτι πῆρε τὴ μορφὴ Φοινικικῆς κατάχτησης. Τὰ γεωργικὰ προϊόντα τῆς Πάρου ἐπουλιόταν στὶς γειτονικὲς καὶ ἄγονες Φοινικικὲς ἀποικίες καὶ ἐκεῖνο κυρίως, τὸ ὁποῖο ἔφερε, σὲ στενώτερη ἐπικοινωνία

τοὺς Φοίνικες μὲ τοὺς Παριανούς, ἦταν τὸ ἐμπόριο τοῦ μαρμάρου.

Ἡ Πάρος, βγάνει ἕνα ἀπὸ τὰ καλλίτερα εἴδη μαρμάρου, τὸ ὁποῖο καὶ γιὰ τὸ χρωματισμό του, διακρίνεται σὲ πολλὰ καὶ σπάνια εἴδη, καὶ γιὰ τὴ στιλπνότητά του, εἶναι ἐξαιρετικὰ σπάνιο γιὰ διακοσμήσεις οἰκοδομημάτων. Κατὰ τοὺς αἰῶνες τῆς ἀκμῆς τοῦ Κράτους τῶν Ἑβραίων, μᾶς πληροφορεῖ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ὅτι Φοίνικες ἔμποροι, μετέφεραν Παριανὸ μάρμαρο, γιὰ τὴν οἰκοδομὴ τοῦ περίφημου Ναοῦ τοῦ Σολομῶντος. (Παραλειπομένων Α, ΚΘ, 3). Ἡ μαρτυρία αὐτή, μᾶς δίνει βάσιμη ἀφορμή, νὰ ὑποθέσωμε ὅτι, ὄχι μόνο στὴν Πλαιστίνη, ἀλλὰ καὶ στ' ἄλλα μεγάλα κέντρα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, θὰ γινόταν μεταφορὰ τοῦ πολύτιμου Παριανοῦ προϊόντος, τὸ ὁποῖον πρὸ πάντων θὰ συνετέλεσε, γιὰ τὴν οἰκοδομικὴ καὶ διακοσμητική, τῶν κτισμάτων τῆς Κρητικῆς ἐποχῆς.

Ἡ ἐξαιρετικὴ ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας καὶ ἡ ζήτησις τοῦ μαρμάρου, ἐδημιούργησαν πολὺ γρήγορα, τὸν ἀποθεματικὸ πλοῦτο, ὁ ὁποῖος ἔσπρωξε τοὺς Παριανοὺς κατοίκους τοῦ 9ου καὶ 8ου αἰῶνα, νὰ ἐξελιχθοῦν σὲ ναυτικοὺς μεγάλης σημασίας. Ἡ Ἰωνικὴ καταγωγὴ τῶν κατοίκων καὶ ἡ φυσικὴ κατασκευὴ τοῦ νησιοῦ, γρήγορα ἀνέδειξε τὸ κατάλληλο ἀνθρώπινο ὑλικὸ γιὰ θαλασσινὲς ἐξορμήσεις.

Τὸ προσωρινὸ ὀπισθοδρόμημα τῆς ναυτιλίας, στὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς Δωρικῆς ἐπιδρομῆς, συνετέλεσε κατὰ πολύ, νὰ ἀποχτήσει ἡ Πάρος μεγάλη ναυτικὴ σημασία. Ὁ 8ος αἰῶνας, εἶνε ἡ χαρακτηριστικὴ ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποία, ἡ συγκοινωνία τοῦ Αἰγαίου καὶ πρὸ πάντων τοῦ βορεινοῦ, μέχρι τῶν Θρακικῶν παραλίων, περιέρχεται στὰ χέργια τῶν Παριανῶν.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 8ου αἰῶνα, ἡ κοινωνικὴ κατάσταση τῆς Πάρου, ἀρχίζει νὰ φανερώνει, ἔκδηλα τὰ σημάδια τῶν ἀναταραχῶν. Ὁ γεωργικὸς πλοῦτος καὶ τὸ ἐντατικὸ ἐμπόριο, εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἀριθμητικὴ ὅμως αὐτὴ αὔξηση, δὲν εἶχε καὶ παράλληλη

οἰκονομικὴ διάθεση τῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς, σὲ ἀναλογία μὲ τὴν ἀριθμητικὴ ποσότητα τῶν κατοίκων. Ἡ ἐπιμιξία μὲ τοὺς Φοίνικες καὶ ἡ ἐπίδραση τοῦ Δωρικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, τῆς διαίρεσης τοῦ πληθυσμοῦ σὲ προνομιακὴ ἀριστοκρατία καὶ σὲ μᾶζα ἐργαζομένων, σὲ δουλικὴ κατάσταση, συνετέλεσαν, ὥστε καὶ στὴν Πάρο, ἡ παληὰ συνεργατικὴ σύνθεση, τοῦ πρώτου πληθυσμοῦ, νὰ χαλαρωθεῖ καὶ τὴ θέση τῆς δημοσιονομικῆς ἁρμονίας, τὴν διαδέχθηκε ἡ ἀνάπτυξη προνομιακοῦ ἀρχοντισμοῦ. Ἡ ἐξέλιξη αὐτή, σὲ τάξη προνομιακὴ καὶ οἰκονομικὰ πανίσχυρη, ἐνισχύθηκε καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς δουλείας. Φοινικες δουλέμποροι καὶ πειρατικὲς ἐπιδρομὲς τῶν ἴδιων τῶν Παριανῶν ναυτικῶν, ἔφεραν στὴν Πάρο τὸ κατάλληλο ἀνθρώπινο ὑλικό, τὸ ὁποῖο, ἡ ἀναπτυσσόμενη οἰκονομικὴ ὀλιγαρχία, ἄρχισε νὰ μεταχειρίζεται ὡς ἀντίροπο, ἐναντίον τῶν ἀπαιτήσεων τῶν μεσαίων καὶ μικρῶν γεωργῶν, οἱ ὁποῖοι, σιγὰ-σιγά, ἐχτοπιζόνταν ἀπὸ τὴ θέση ἐλευθέρων ἐργατῶν, στὰ χτήματα τῶν ἰσχυρῶν γεωργικῶν οἰκογενειῶν καὶ συντρίβονται λίγο-λίγο καὶ οἱ ἴδιες μικρές τους ἰδιοχτησίες, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα, ἐκμηδενίζονταν ἀπὸ τὴν πάμφθηνη προσφορὰ τῶν εἰσοδημάτων, τῆς μεγάλης γεωργικῆς παραγωγῆς, ἡ ὁποία, μὲ τὴν ἐργασία τῶν δούλων, ἐνισχύθηκε σὲ βαθμό, ποὺ νὰ ἐκμηδενίσει τὴ συμβολὴ τοῦ μικρογεωργοῦ στὴν κίνηση τῶν γεωργικῶν προϊόντων τῆς ἀγορᾶς. Ἡ εἰσαγωγὴ λοιπὸν δούλων καὶ ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐλεύθερων κατοίκων, δημιουργεῖ τὴν πρώτη μορφὴ τοῦ δημοσιονομικοῦ προβλήματος στὴν Πάρο. Ἡ δεύτερη πεντηκονταετία τοῦ 8ου αἰῶνα, εἶνε ἐποχὴ συγκρούσεων ὀξείας μορφῆς. Ἡ δημιουργία τῶν κοινωνικῶν αὐτῶν ἀγώνων, εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς μεγαλείτερης ἀκμῆς τῆς Πάρου.

Ἡ πρώτη ἐκδήλωση τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων, στὶς πολιτεῖες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐσημειώθηκε κυρίως, μεταξὺ τῶν ἰσχυροποιηθέντων οἰκονομικὰ οἰκογενειῶν καὶ τῶν

ἐλευθέρων μικροκτηματιῶν, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦνταν κατὰ τὶς διαθέσιμες ἡμέρες τους ὡς ἐλεύθεροι ἐργάτες.

Οἱ συγκρούσεις, παρουσίαζαν μικρότερη ἢ μεγαλείτερη ἔνταση, ἀνάλογα μὲ τὴν ἔκταση τῆς γῆς καὶ τῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία, βρισκόταν στὰ χέργια τῆς οἰκονομικὰ πανίσχυρης ὀλιγαρχίας, ἡ ὁποία ἀντιμετώπισε τὴν αὔξηση τῆς ἀγανάχτησης τῶν καταπιεζομένων, οἱ ὁποῖοι, ὡς κοινωνικὴ τάξη, εἶνε γνωστοὶ μὲ τὸ ὄνομα ΔΗΜΟΣ, ἐνῷ οἱ ἀντίπαλοί του, ἀναφέρονται ἀπὸ τὴν ἱστορία μὲ τὰ ὀνόματα Εὐγενεῖς ἢ Ἀριστοκράτες.

Ἡ προσονομασία Εὐγενεῖς, προῆλθε ἀπὸ τὴν τάση τῶν ἐκπροσώπων τῆς προνομιακῆς αὐτῆς τάξης, ὅπως ἀνεβάσουν τὴν καταγωγὴ τῶν οἰκογενειῶν των, σὲ περίφημα μυθολογικὰ πρόσωπα Ἡρώων, Ἡμιθέων ἢ καὶ Θεῶν, ἡ δὲ προσονομασία Ἀριστοκράτης, σχετίζεται μὲ τὴ συνέχεια τῆς μονοπωλιακῆς διαχείρησης τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, ἡ ὁποία ἦταν κληρονομική. Ὅλοι οἱ ἐκπρόσωποι τῆς τάξης αὐτῆς, εἶνε γνωστοὶ ὡς πολιτικὴ παράταξη μὲ τὸ ὄνομα ΟΛΙΓΑΡΧΙΚΟΙ.

Μετὰ τὴν ἀποίκιση τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἰώνων, τὸ πολίτευμα τῆς Πάρου, ἐρυθμίστηκε μὲ βάση τὴ διανομὴ τῆς γῆς, μεταξὺ τῶν ἀποίκων καὶ μὲ κοινὲς ὑποχρεώσεις, γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τοῦ νησιοῦ, σὲ περίπτωση ἐξωτερικοῦ κινδύνου.

Μετὰ ὅμως τὴν ἀνάπτυξη τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας καὶ τὴν πτώση τοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐλευθέρων ἐργαζομένων, ἀπὸ τὴν ἀθρόα εἰσαγωγὴ δούλων, ὅπως προαναφέραμε, ἀντιμετωπίστηκε στὴν Πάρο τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα, μὲ τὴν ὀξεῖα του μορφή. Κατὰ τὴν περίοδο ὅμως τοῦ 8ου αἰῶνα, ἡ πρόοδος τοῦ ἐμπορίου, ἐδημιούργησε τὴν καινούργια τάξη τῶν ἐμπόρων, οἱ ὁποῖοι, ἄρχισαν νὰ διεκδικοῦν τὴν κρατικὴ ἐξουσία, ἀπὸ τοὺς Εὐγενεῖς.

Ἀνάλογα μὲ τὴν ὑπερίσχυση τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης μερίδας, ἐκεῖνος ποὺ ἦταν ὁ ἡττημένος, εὕρισκε διέξοδο, ἡ

ὁποία καὶ τὴν ἔνταση τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων μετρίαζε καὶ ἐπρολάμβανε γενικώτερη διατάραξη καὶ καταστροφὴ τῆς Ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἡ διέξοδος αὐτή, εἶναι ἡ κατάληψη διαφόρων ξένων τόπων καὶ ἡ ἀποίκισή τους ἀπὸ τὴν νικημένη πολιτικὴ μερίδα.

Κατὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐξεδηλώθηκαν οἱ κοινωνικοὶ ἀγῶνες τῆς Πάρου, κατάλληλο μέρος πρὸς ἀποικισμό, ἦταν τὰ βόρεια παράλια τοῦ Αἰγαίου, ὅπου συνδυαζόταν, ἡ πλούσια μεταλλευτικὴ παρακαταθήκη, μὲ τὸ συγκοινωνιακὸ λόγο πρὸς τὴν ἐνδοχώρα τῆς Βαλκανικῆς, ἡ ὁποία καὶ ὡς γεωργικὴ ἔκταση εἶναι κατάλληλη γιὰ καλλιέργεια, ἀλλὰ κυρίως, ἐγειτόνευε πρὸς τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἦταν σπουδαιότατος σταθμὸς καταχτήσεων.

Πρὸς τὸ δρόμο λοιπὸν τοῦ βορείου Αἰγαίου, ἀναζήτησαν διέξοδο οἱ Δημοκρατικοὶ τῆς Πάρου, οἱ ὁποῖοι, φαίνεται ὅτι κατὰ τὶς συγκρούσεις τους μὲ τοὺς ὀλιγαρχικούς, δὲν κατώρθωσαν νὰ συντρίψουν τὴν πολιτικὴ κυριαρχία τῶν ἀντιπάλων τους. Οἱ ὀλιγαρχικοὶ Κυβερνῆτες, τὴ λύση τοῦ ἀποικισμοῦ τὴν εὕρισκαν πάντοτε εὐνοϊκὴ γιὰ τὰ συμφέροντά τους. Ἀπαλλασσόνταν ἀφ' ἑνός, ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς ἀνταγωνιστὲς μέσα στὴν ἴδια τὴν Πάρο καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἐσταθεροποιοῦνταν μόνιμα κέντρα ἐμπορικῆς ἐπιροῆς, ἀπὸ τοὺς ὁμοφύλους τους καὶ ἔτσι ἐκέρδιζε ἡ Ἐθνικὴ οἰκονομία τοῦ νησιοῦ, τῆς ὁποίας, κυριώτεροι καρπωτὲς ἦταν οἱ Εὐγενεῖς.

Πρῶτος σταθμὸς ἀποικίας τῶν Παριανῶν ἦταν ἡ Θάσος. Τὸ νησὶ αὐτό, εἶνε τὸ βορειότερο τοῦ Αἰγαίου καὶ σχεδὸν εἶνε ἑνωμένο, μὲ τὴν ἀπέναντι παραλία τῆς Θράκης. Ἡ Θάσος καὶ λόγῳ τῆς στενῆς γειτονιᾶς μὲ τὴ Θρακικὴ ἀκτὴ καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ μεταλλευτικοῦ πλούτου της, εἶχε κατακτηθεῖ ἀπὸ τοὺς Φοίνικες καὶ εἶχε γίνει τὸ κέντρο τῶν ἀποικιακῶν τους κτήσεων στὸ Αἰγαῖο (Μ.Ε.Ε. τόμ. ΙΒ, σελ. 456).

Ἡ κυριαρχία τῶν Φοινίκων, ὅπως προαναφέραμε, ἀπὸ τὸν 10ο καὶ 9ο αἰῶνα, εἶχε ἀρχίσει νὰ κλονίζεται στὸ Αἰ-

γαῖο καὶ γενικὰ στὶς Ἑλληνικὲς θάλασσες. Ἡ δὲ ἐπιχείρηση τῆς Πάρου, ἀπ' εὐθείας ἐναντίον τοῦ Φοινικικοῦ κέντρου τοῦ Αἰγαίου, μαρτυρεῖ τὴν μεγάλη ναυτικὴ σπουδαιότητα τῆς Πάρου καὶ ἐπιβεβαιώνει τὴ γνώμη μας, ὅτι ἡ ἀκμὴ αὐτή, τὴν εἶχε κάμει τὴν πιὸ ἰσχυρότερη ναυτικὴ Ἑλληνικὴ πολιτεία ἀπὸ τὸν 9ο ἕως τὸν 8ο αἰῶνα καὶ στὴ δύναμή της κυρίως, ὀφείλεται ἡ συντριβὴ τῆς ἐπιροῆς τῶν Φοινίκων στὸ Αἰγαῖο.

Κατὰ τὴν 15ην ἢ 18ην Ὀλυμπιάδα (720 ἢ 708 π. Χ.), οἱ Παριανοὶ ἄποικοι, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Τελεσικλῆ, κατέλαβαν τὴ Θάσο καὶ ἔδιωξαν τοὺς Φοίνικες καὶ τοὺς Θράκες, ποὺ κατοικοῦσαν ἐκεῖ. Ἡ κοινωνικὴ προέλευση τῶν ἀποίκων ἦταν Δημοκρατική. Αὐτὸ μᾶς τὸ μαρτυρεῖ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἄποικοι ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς Ἴωνες-Πάριοι καὶ αὐτό, γιὰ νὰ γίνεται διάκριση τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ ἐργατικοῦ στοιχείου, ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ Δημοκρατικὸ κόμμα, κατ' ἀντίθεση πρὸς τοὺς ὀλιγαρχικούς, οἱ ὁποῖοι, ἤθελαν νὰ ξεχωρίζουν, ἀπὸ τὶς γενικὲς φυλετικὲς ὀνομασίες καὶ ἀνέβαζαν τὴν καταγωγή τους, τὲ Ἥρωες καὶ Ἡμιθέους, πολὺ πιὸ ἀρχαιότερους ἀπὸ τοὺς Ἴωνες.

Ἡ κατάληψη τῆς Θάσου, ἔγινε ἀφετηρία γενικώτερης ἀποικιακῆς ἐξόρμησης, γιὰ τὴν κατάληψη τῆς ἀπέναντι Θρακικῆς παραλίας, μὲ τὰ πλούσια μεταλλεῖα της καὶ γιὰ τὴν ἐποπτεία τοῦ στενοῦ τοῦ Ἑλλησπόντου, γιὰ τὴν ἐπιροὴ πάνω στὸ ἐμπόριο τοῦ Εὐξείνου.

Μετὰ τὴν Θάσο, οἱ Παριανοὶ ἵδρυσαν σειρὰ ἀποικιῶν, σὲ ἐπίκαιρα μέρη τῆς Θράκης. Ἐχτίστηκαν, ἡ Γαληψός, κοντὰ στὸ Παγγαῖο ὄρος, ἡ Αἰσύμη, τὸ Δάτον, ἡ Στρύμη, κοντὰ στὴν Μαρώνεια καὶ τὸ Πάριον, στὸν Ἑλλήσποντο.

Ἡ ἀποικιακὲς ὅμως ἐπιτυχίες, τῶν Δημοκρατικῶν τῆς Πάρου, δὲν ἐσταμάτησαν τοὺς κοινωνικοὺς ἀγῶνες, μέσα στὸ νησί. Ἡ στρατιωτικὲς ἐπιτυχίες τοῦ Τελεσικλῆ στὸ βόρειο Αἰγαῖο, ἐγέννησαν καινούργιο θάρρος στὸ δημοκρατικὸ κόμμα τῆς Μητρόπολης καὶ ἀρχίζει δεύτερη φάση κοινωνικῶν συγκρούσεων.

Ἡ κατοχὴ καὶ ἐκμετάλλευση τῶν ἀποικιῶν, δυναμώνει οἰκονομικὰ τὴν ἐμπορικὴ τάξη, ἡ ὁποία, τώρα παρασύρει πίσω της ὅλο τὸ Δῆμο, διότι συνδέεται μαζύ του ἰδεολογικά, μὲ τὰ κοινὰ συνθήματα τῆς πάλης κατὰ τῶν Εὐγενῶν.

Ἐκπρόσωπος τῆς νέας ἐπαναστατικῆς τάξης, παρουσιάζεται τώρα ὁ Ἀρχίλοχος, γιὸς τοῦ κατακτητὴ Τελεσικλῆ, ὁ ὁποῖος, μὲ τὴ δράση του, γεμίζει ὁλόκληρη ἐποχὴ καὶ ἡ σταδιοδρομία του, μᾶς ἑρμηνεύει πολλὰ πράγματα καὶ διαφωτίζει πολλὲς πλευρὲς τοῦ κοινωνικοῦ ἀγῶνα.

Ὁ Ἀρχίλοχος, παρουσιάζεται στὰ νειάτα του, ὡς μισθοφόρος καὶ πειρατής. Εἶνε, δηλαδή, ὁ ἐκπροσωπευτικώτερος τύπος τοῦ ἐμπορικοῦ τυχοδιώκτη τῆς ἐποχῆς του, ὁ ὁποῖος τύπος, εἶνε ἡ βάση τῶν κοινωνικῶν στοιχείων, ποὺ ἐδημιούργησαν τὴ μορφὴ τῆς ἐμποροκρατικῆς δημοκρατίας τοῦ κλασσικοῦ Ἑλληνικοῦ τύπου.

Ἡ σταδιοδρομία τοῦ Ἀρχιλόχου, σήμερα, ἐξαίρεται ἀπὸ τὴ φιλολογική της πλευρά. Οἱ ἱστορίες, παληὲς καὶ νέες, τὸν ἐξυμνοῦν ὡς ποιητὴ σατυρικῶν ποιημάτων, τὰ ὁποῖα, δυστυχῶς, δὲν σώθηκαν ὅλα, παρὰ ἐλάχιστα τμήματά τους καὶ σὲ ποσότητα τέτοια, ποῦ εἶναι ἀνίκανη νὰ μᾶς δώσει μόνη της, μιὰ ὁλόκληρη ἰδέα τῆς δράσης τοῦ Ἀρχιλόχου.

Ὁ ποιητὴς ὅμως Ἀρχίλοχος, δὲν ἔχει διόλου τὴ σημασία ποὺ τοῦ ἀξίζει. Τὸ ποιητικό του ταλέντο, ὅσο μεγάλο καὶ δυνατὸ καὶ ἂν εἶναι, δὲν ἑρμηνεύει τὸν ἄνθρωπο, ὅπως πραγματικῶς ἦταν καὶ ἔδρασε κοινωνικά. Ὁ Ἀρχίλοχος, ξεφεύγει ἀπὸ τὴν ἀποκλειστικὴ δικαιοδοσία τῆς λογοτεχνίας καὶ ἡ θέση του, εἶναι περισσότερο μέσα στοὺς κοινωνικοὺς ἀγῶνες ὡς Δημοκρατικοῦ ἡγέτη.

Τὴν ποίησή του, τὴν μεταχειρίστηκε ὡς μέσον, γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσει τὶς πολιτικές του προσπάθειες. Ποτὲ δὲν ὑπῆρξε, ὁ ἀφοσιωμένος στὴν τέχνη του τραγουδιστής, ὁ ἀπόκοσμος τεχνίτης τοῦ στίχου, ὁ ὁποῖος, μακρυὰ ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικὴ συμβολὴ στὴν κοινωνικὴ σύγκρουση, μόνον γράφει καὶ σατυρίζει ἀμερόληπτα.

Κατὰ τὴν ἐποχὴ ποὔζησε ὁ 'Αρχίλοχος, ἡ ποιητική, ἦταν ὅπλο τῶν ἀγωνιζομένων μαζῶν, κατὰ τῆς κληρονομικῆς τυραννίας. Τὰ ποιήματα, ἐνθουσίαζαν τὰ πλήθη καὶ γι' αὐτὸ ὁ 'Αρχίλοχος, ὡς κοινωνικὸς ἡγέτης, μεταχειρίστηκε τὸν στῖχο, ὅπως τὸν μεταχειρίστηκε ἀργότερα ὁ Σόλων, ἐπίσης γιὰ πολιτικοὺς σκοπούς.

Παράλληλα λοιπὸν μὲ τὰ ἄλλα ὅπλα, τὰ ὁποῖα, χρησιμοποιοῦσε τὸ Δημοκρατικὸ κόμμα, ἦταν καὶ τὰ σατυρικὰ ποιήματα τοῦ 'Αρχιλόχου, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται ἀπὸ τὴν λογοτεχνία "Ιαμβοι καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν περιγραφὴ «τῶν ἐρίδων τοῦ βίου καὶ τοῦ θορύβου τῆς ἀγορᾶς».

Ἡ σάτυρα τῶν ποιημάτων τοῦ 'Αρχιλόχου, στρέφεται κυρίως, κατὰ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων. Οἱ κληρονομικοὶ φραγμοὶ τῶν ἀριστοκρατῶν ὅπως π. χ. ἡ ἀπαγόρευσις τῶν γάμων, μεταξὺ ἀνθρώπων τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ Δήμου, ἡ ἀξίωση, ὅτι ἡ καταγωγὴ τῶν Εὐγενῶν, εἶνε Θεϊκὴ καὶ ἄλλα πολλά, ἀποτέλεσαν ἀντικείμενα ἐπίθεσης, τῶν ποιημάτων τοῦ 'Αρχιλόχου. Οἱ φραγμοὶ τοῦ γάμου καὶ ἡ ἐναντίον τους ἐπίθεση τῶν στίχων τοῦ 'Αρχιλόχου, συνδέεται μὲ τὴν παράδοση, ὅτι ὁ 'Αρχίλοχος, συνδεόταν συναισθηματικὰ μὲ τὴν Νεοβούλη, κόρη ἑνὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ σπουδαίους Εὐγενεῖς τῆς Πάρου, ὁ ὁποῖος, ὀνομαζόταν Λυκαμβης.

Ἡ Νεοβούλη, παρὰ τοὺς κοινωνικοὺς φραγμούς, δέχτηκε νὰ πανδρευτεῖ τὸν 'Αρχίλοχο, ἀλλὰ ἡ τάξη τῶν Εὐγενῶν ἐξηγέρθη καὶ ἀνάγκασε τὸν Λυκάμβη, νὰ διαλύσει τὴν μνηστεία. 'Ακολούθησαν σατυρικοὶ στίχοι, ἐναντίον τῆς ἠθικῆς τῶν 'Αριστοκρατῶν, ποὺ εἶχαν τέτοια ἀπήχηση, ὥστε ὅπως λέει ἡ ἴδια ἡ παράδοση, τόσο ὁ Λυκάμβης, ὅσο καὶ τὰ κορίτσια του αὐτοκτόνησαν. Ἡ παράδοση αὐτή, εἴτε ἀληθινὴ εἶνε, εἴτε ὄχι, δὲν μπορεῖ νὰ ἑρμηνεύσει, τὴν αἰτία τῆς σατυρικῆς ποίησης τοῦ 'Αρχιλόχου. Περισσότερο φαίνεται, ὅτι εἶνε ἐξήγηση μεταγενέστερης ἐφεύρεσης, γιὰ νὰ ἑρμηνευθοῦν οἱ στίχοι τοῦ κοινωνικοῦ ἀγωνιστῆ, ὡς προϊὸν προσωπικῆς ἐμπάθειας, γιὰ νὰ μειωθεῖ ἡ κοινωνική του σημασία.

Ἡ ἀξία τῆς ποίησης τοῦ 'Αρχιλόχου, βρίσκεται στὴ σχέση της, μὲ τοὺς κοινωνικοὺς ἀγῶνες. Αὐτὸ τὸ μαρτυρεῖ τόσο ἡ ζωὴ τοῦ ποιητῆ, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ ἐπαναστατικότητά του καὶ στὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα, ποὺ χρησιμοποίησε. 'Αντίθετα δηλαδὴ μὲ τὴν καθιερωμένη γλῶσσα τῆς ποίησης τῆς ἐποχῆς του, ἡ ὁποία, ἐξυπηρετοῦσε τὴν τυραννία καὶ ἐξυμνοῦσε τὴ Θεϊκὴ καταγωγὴ τῶν 'Αριστοκρατῶν, ὁ 'Αρχίλοχος, ὅπως καὶ κάθε ἄλλος κοινωνικὸς ἐπαναστάτης ἐνεωτέρισε στὴ γλῶσσα, δηλαδή, μεταχειρίστηκε τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα, ποὺ μιλοῦσε ὁ λαὸς καὶ πέταξε τὴν ἱερατικὴ γλῶσσα, ποῦ ἦταν ὡς τότε, ἡ ἐπίσημη γλῶσσα τῆς ποίησης. Ἡ σατυρικὴ ποίηση, πάντοτε ἦταν τὸ ὅπλο τῶν ἀγωνιζομένων κοινωνικῶν στρωμάτων, κατὰ τῶν καταπιεστῶν, ἡ δὲ σατυρικοὶ ποιητές, κατὰ κανόνα, ἐξυπηρετοῦν τὸν ἀγῶνα αὐτὸν τῆς προόδου, ἐναντίον τῆς κοινωνικῆς ἀντίδρασης.

Ἡ πολιτικὴ δράση τοῦ 'Αρχιλόχου, εἶνε χαρακτηριστικὴ τῶν φάσεων, τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων τῆς Πάρου. Κατὰ τὴν πρώτη σύγκρουση, ὅταν ἔκαμε ἐπίθεση κατὰ τῆς ἠθικῆς τῶν Εὐγενῶν, ἡ παράταξή του νικήθηκε καὶ ἐξορίστηκε καὶ ὁ ἴδιος, ἀπὸ τὴν Πάρο. Κατὰ τὴν ἐξορία του ὅμως, δὲν ἔμειμεινε ἀργός. 'Ανακατεύθηκε φαίνεται, στοὺς κοινωνικοὺς ἀγῶνες ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ στοὺς 'Ολυμπιακοὺς ἀγῶνες, ἐσυναγωνίστηκε, τοὺς ποιητὲς τῶν 'Αρχόντων, μὲ ἕνα ποίημά του, τὸ ὁποῖον, ἀπευθύνεται ὡς ὕμνος πρὸς τὸν Ἡρακλῆ.

Ὁ Ἡρακλῆς, ἦταν ὁ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τοῦ Δημοκρατικοῦ ἥρωα. Γεννήθηκε ἀπὸ παράνομο γάμο, κυνηγήθηκε ἀπὸ τοὺς 'Αρχοντικοὺς θεσμούς, ("Ηρα), ἀγωνίζεται ὑποτελὴς σὲ Ἡγεμόνα κληρονομικό, τοῦ ὁποίου, συντριβει τὴ δύναμη τῶν διαταγῶν του, μὲ τοὺς ἄθλους του καὶ γενικὰ συντελεῖ μὲ τοὺς ἀγῶνες του, στὴν ἐνίσχυση τῆς πάλης τῶν λαῶν, γιὰ τὴν πολιτικὴ ἀπελευθέρωσή τους.

Ὁ Ἀρχίλοχος, ἰδιαίτερα σὰν Παριανὸς εἶχε κάθε λόγο, νὰ θεωρεῖ τὸν Ἡρακλῆ, ὡς τὸν ἰδανικὸ τύπο τοῦ κοινωνικοῦ εὐεργέτη τῆς Πάρου, γιατί τὴν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν δεσποτεία τῆς Κρητικῆς κυριαρχίας. Τὸ ποίημα αὐτὸ τοῦ Ἀρχιλόχου, θεωρήθηκε ἀληθινὸς θρίαμβος καὶ μὲ τὴν βραβεύση του στοὺς ἀγῶνες, ἀπέκτησε πανελλήνια φήμη καὶ τὸ γεγονος αὐτὸ, ἐπροπαρασκεύασε τὴν ἐπάνοδό του στὴν Πάρο, ὅπου φαίνεται, ὅτι οἱ δημοκρατικὲς δυνάμεις, θὰ εἶχαν ἀνασυνταχθεῖ, ὕστερα ἀπὸ τὴν πρώτη ἧττα. Εἶνε κρῖμα, ποῦ τὸ τόσο φημισμένο αὐτὸ ποίημα, χάθηκε. Ἴσως ἡ δημοκρατικότητα τῶν αἰσθημάτων τοῦ ποιητὴ, ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἐξαφανισθεῖ, ἀπὸ κάποια Ἀρχοντικὴ ἢ Ἱερατικὴ ἐπέμβαση τοῦ «Θείου πυρὸς».

Ἡ ἄφιξη τοῦ Ἀρχιλόχου στὴν Πάρο, σημειώνει νέα ὄξυνση τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων. Ἡ δεύτερη αὐτὴ περίοδος, ἐμφανίζεται σὰν ἀδιάκοπη σύγκρουση. «Τρώγω μὲ τὸ σπαθί μου πάντα ἕτοιμο, μὲ τὸ σπαθί μου πίνω τὸ Θρακικὸ κρασὶ καὶ μὲ τὸ σπαθί μου πάντα κοιμοῦμαι» λέγει ὁ ἴδιος, σ' ἕνα κομμάτι ποιήματός του, ποὺ σώθηκε. (Μ.Ε.Ε. τόμ. Ε σελ. 736).

Κατὰ τὴ δεύτερη περίοδο τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων, οἱ ὀλιγαρχικοί, φαίνεται ὅτι κινδύνευσαν καὶ ζήτησαν τὴν συνδρομὴ τῶν Ἀριστοκρατῶν τῆς Νάξου, οἱ ὁποῖοι, τότε ποῦ ἡ Πάρος, εἶχε κοινωνικὲς ἀναταραχὲς, εἶχαν ἐξασφαλίσει ἀδιατάρακτη τὴν ἐξουσία τους. Οἱ Δημοκρατικοὶ τῆς Πάρου, ἐσυγκρούστηκαν μὲ τοὺς συμμάχους τῶν Παριανῶν Εὐγενῶν, Ναξότες, στὴν ἴδια τὴν Νάξο, ὅπου ὅμως ὁ Ἀρχίλοχος, δολοφονήθηκε ἀπὸ ἕνα ὄργανο τῶν Εὐγενῶν τῆς Πάρου, ποῦ ὀνομάζοταν Καλῶνδας, ὁ ὁποῖος, δὲν ἦταν Ναξότης ὅπως πιστεύει ὁ La Crois ἀλλὰ Παριανὸς καὶ ἴσως καὶ Δημοκράτης, πουλημένος στοὺς Ἀριστοκράτες. Αὐτὸ, τὸ βγάνομε ἀπὸ ἴδια τὴν παράδοση, ἡ ὁποία, μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ὁ δολοφόνος, δὲν μπόρεσε νὰ σταθεῖ καὶ κατέφυγε ὡς οἰκέτης, λόγω τῆς κατακραυγῆς, στὸ Ναὸ τῶν Δελφῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ, δὲν μπόρεσε νὰ μείνει καὶ διώχτηκε ἀπὸ τὴν

ἴδια τὴν Πυθία, ἡ ὁποία, λέει ἡ παραδοση, ὅτι τοῦ εἶπε, «Μουσάων θεράποντα κατέκτανες, ἔξηθι Νηοῦ. (Μ.Ε.Ε. τομ. Ε. σελ. 736).

Ἐὰν ὁ Καλῶνδας ἦταν Ναξότης, ὄχι μόνον ὡς δολοφόνος δὲν θὰ ἐθεωρεῖταν, ἀλλὰ ἀντίθετα οἱ Ναξότες, θὰ εἶχαν κάθε λόγο νὰ χαρακτηρίσουν τὴν πράξη του, ὡς ἡρωϊκὴ, διότι ὁ Ἀρχίλοχος, εἶχε ἐκστρατεύσει στὴν Νάξο, ὡς ἐξωτερικὸς ἐχθρὸς.

Ἡ δολοφονία τοῦ Ἀρχιλόχου, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα, νὰ χάσουν οἱ Δημοκρατικοὶ τὸν κατάλληλο ἀρχηγὸ καὶ ὁ ἀγῶνας τους ἐξασθένησε. Οἱ Ἀριστοκρατικοὶ πάλι βγῆκαν νικητὲς καὶ σ' αὐτὸ κυρίως, θὰ συνετέλεσε καὶ ἡ συμβολὴ τῶν Εὐγενῶν τῆς Νάξου. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἀρχιλόχου, φαίνεται, ὅτι ἐξαφανίστηκε ἡ μεγάλη ἔνταση τοῦ κοινωνικοῦ ἀγῶνα τῆς Πάρου. Ἡ παράδοση, κανένα ἰσχυρὸ στοιχεῖο δὲν μᾶς δίνει νὰ συμπεράνουμε, ὅτι ἐσημειώθηκαν μεγάλες καὶ σημαντικὲς συγκρούσεις.

Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς γενικώτερης κίνησης τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τὸν 7ο αἰῶνα καὶ δῶθε, ἀφίνουν τὴν Πάρο, ὅλο καὶ πιὸ πολὺ ἀπαρατήρητη. Ἡ σιωπὴ αὐτὴ πρέπει νὰ ἑρμηνευθεῖ, ὡς συνέπεια ἀδυναμίας, ἡ ὁποία, ὀφείλεται στὴν ἧττα τῶν δημοκρατικῶν καὶ στὴν ἐξαφάνιση ἀπὸ τὴν πολιτικὴ σκηνὴ, τῶν μαζικῶν ἐκείνων στοιχείων, ποῦ δημιουργοῦν, μὲ τὴν πολεμική τους ὁρμὴ, τὴν πρόοδο τῶν κοινωνιῶν.

Παράλληλα, ἡ γενικώτερη ἀποικιακὴ ἐξόρμηση, τῶν Ἰωνικῶν καὶ Αἰολικῶν μαζῶν, πρὸς τὶς ἀκτὲς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐδημιούργησε πολιτεῖες ἰσχυρότερες, οἱ ὁποῖες, στὴν ὁρμή τους, παρέσυραν τὴν ἀδύνατη ἰσχὺ τῶν εὐγενῶν Κυβερνητῶν τῆς Πάρου, οἱ ὁποῖοι, εἶχαν τελείως ἀποξενωθεῖ, ἀπὸ τοὺς δεσμοὺς καὶ τὶς συμπάθειες τῶν Παριανῶν ἀποίκων τῆς Θράκης, οἱ ὁποῖοι, ἀνεξάρτητα ἢ συνδυασμένα μὲ ἄλλους ἰσχυρότερους καὶ πιὸ Δημοκρατικοὺς, ἀπορροφήθηκαν ἀπὸ τὴν δύναμη τῶν ἀποικιακῶν συγκροτημάτων τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οἱ ὁποῖοι, φθάνουν στὸν κολοφῶ-

να τῆς δύναμής τους κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα, ἀκριβῶς, ὅταν ἡ Πάρος, χάνει κάθε πρωτεύοντα ρόλο, στὴν ἐμπορικὴ καὶ κατακτητικὴ ἐξόρμηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Γενικὰ ἐξεταζόμένη ἡ ἱστορία τῆς Πάρου, ἀπὸ τὸν 9ο μέχρι τῶν 7ο αἰῶνα, παρουσιάζει τὸ νησὶ αὐτό, ὡς πρωταρχικῆς Αἰγαιακῆς σημασίας. Οἱ κοινωνικοὶ ἀγῶνες τῶν πολιτικῶν της παρατάξεων, ἦταν πολὺ χαρακτηριστικοὶ καὶ πολὺ διδακτικοί, γιὰ τὴ δύναμη τῆς Δημοκρατικῆς μάζας καὶ γιὰ τὴν ὀλέθρια ἐπιρροὴ τοῦ ἀρχοντισμοῦ, πάνω στὴ τύχη τῆς Ἀρχαϊκῆς Πάρου.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιστήμη, ἔχει φέρει σὲ φῶς, σπουδαῖα ἀντικείμενα ἀρχαϊκῆς τέχνης, τὰ ὁποῖα ἐπιβεβαιώνουν τὴν ἰσχυρὴ συμβολὴ τῶν δημοκρατικῶν ἀγώνων, στὴ δημιουργία τῆς Πανελλήνιας σημασίας τῆς Πάρου.

Ἀλλά, ἀνεκτίμητο κοινωνικὸ δημιούργημα, τῆς ἀρχαϊκῆς ἀκμῆς τοῦ νησιοῦ, εἶναι ὁ Ἀρχίλοχος, ὁ ὁποῖος, ἀποτελεῖ προσωπικότητα μεγάλης προσοχῆς καὶ μελέτης. Καὶ εἶναι σήμερα, ἀληθινὰ ἀποκαρδιωτικό, ὅτι στὴ πρωτεύουσα τοῦ σημερινοῦ νησιοῦ, στὴν Παροικία, ἔχουν τιμηθεῖ μὲ ὀνομασίες δρόμων, ἄτομα ἄσημα, εἴτε ζωντανὰ εἴτε πεθαμένα, τὰ ὁποῖα, ἴσως γιατὶ βρέθηκαν οἱ ἀνεξήγητοι θαυμαστές τους, ἔγιναν σπουδαῖα, ἐνῷ τόσοι ξένοι, ποῦ ἔρχονται στὴ Πάρο, μάταια προσπαθοῦν, νὰ ἀνακαλύψουν, ἔστω καὶ ἕνα ἴχνος ἐπίγνωσης, τῆς τόσης ἀξίας τοῦ μεγάλου κοινωνικοῦ ἀγωνιστή, Ἀρχιλόχου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΚΛΑΣΣΙΚΗ, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

Κοινωνικοὶ ἀγῶνες τῆς Νάξου — Ἀρχὴ ἐπίδρασης τῆς Νάξου, στὰ πράγματα τῆς Πάρου. — Γενικώτερη κοινωνικὴ ἀναταραχὴ τῆς Ἑλλάδος. — Ἀνάμιξη Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν, στοὺς καθεστωτικοὺς ἀγῶνες. — Ἐμφάνιση τῶν Λυδῶν καὶ Περσῶν ὡς παραγόντων στὴ Μεσόγειο. — Ἐπέμβαση τῶν Περσῶν στὰ Ἑλληνικα πράγματα. — Προσχώρηση τῶν Ἀριστοκρατῶν τῆς Πάρου, στὴν Περσικὴ προστασία. — Συγκρούσεις Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. — Ἐκστρατεία τῶν Παριανῶν στὸ Μαραθῶνα, μαζὺ μὲ τὸν Περσικὸ στρατό. — Πρώτη ἀπόπειρα ὑποταγῆς τῆς Πάρου, στοὺς Ἀθηναίους καὶ θάνατος τοῦ Μιλτιάδη. — Ὑποταγὴ τῆς Πάρου καὶ φορολογικὴ ὑποτέλεια στὸ Ἀθηναϊκὸ Κράτος. — Διαδοχικὴ ὑποταγὴ στὴ Σπάρτη, στὴ Β' Ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία, στοὺς Μακεδόνες καὶ στοὺς Ρωμαίους. — Ἐντακτικὴ ἐκμετάλλευση τῶν λαταμείων τοῦ μαρμάρου. — Ἀνάπτυξη μεγάλων ἐπιχειρήσεων, μὲ ἐργασία δούλων. — Ἀνάπτυξη τῶν ἰαματικῶν Ἱερῶν. — Πτώση τῆς γεωργίας. — Κοινωνικὴ ἀποσύνθεση. — Πάριον χρονικόν.

Κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 6ου αἰῶνα, ἀρχίζει νὰ διαμορφώνεται στὶς Κυκλάδες, καινούργια κατάσταση, ἡ ὁποία, μετατοπίζει τὸ κέντρο τῆς πρωτεύουσας Κυκλαδικῆς σημασίας, ἀπὸ τὴν Πάρο στὴ Νάξο.

Ἡ πτώση τῶν Δημοκρατικῶν στὴν Πάρο καὶ ἡ συμβολὴ στὸ γεγονὸς αὐτό, τῆς Ἀριστοκρατικῆς κυβέρνησης τῆς Νάξου, ἔφερε τὸ Ναξότικο στοιχεῖο, σὲ στενώτερη ἐπαφὴ μὲ τοὺς Παριανοὺς καὶ ἡ ἐπαφὴ αὐτή, πῆρε σημασία κηδεμονίας.

Μόλις εἶχαν πάψει οἱ κοινωνικὲς ἀναταραχὲς τῆς Πάρου, ἄναψε ἡ ταξικὴ διαμάχη, στὴ Νάξο.

Τὰ χρόνια τῆς μεγαλύτερης ἔντασης τοῦ ἀγῶνα, μεταξὺ δημοκρατικῶν καὶ ὀλιγαρχικῶν στὴ Νάξο, εἶνε ἡ δεύτερη πεντηκονταετία τοῦ 6ου αἰῶνα π. Χ.

Ἡ ἐποχὴ ὅμως αὐτή, εἶνε ἐποχὴ ζωηρότερης καὶ γενικώτερης ἀναταραχῆς, σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Τόσο στὴν Πελοπόννησο ὅσο καὶ στὴ Στερεά, ἐσχηματίσθηκαν, ὕστερα ἀπὸ μακροχρόνιους ἐσωτερικοὺς ἀγῶνες, τὰ δυὸ μεγάλα πολιτικὰ κέντρα, ἡ Σπάρτη καὶ ἡ Ἀθήνα.

Ἡ Σπάρτη, ἀντιπροσωπεύει τὸ Ἀριστοκρατικὸ πολίτευμα, μὲ μορφὴ ὀλιγαρχική, ἡ ὁποία, διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀνεξέλεγκτη διαχείρηση τῆς ἐξουσίας, ἀπὸ τοὺς παληοὺς εὐγενεῖς, στὸ σημεῖο ὅτι ἐπιτρέπει στὸν ἐλεύθερο λαό, νὰ συμμετέχει στὴ διαχείρηση τῶν κοινῶν, μὲ τὸν τύπο τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Δήμου, ἡ ὁποία, ἔχει μόνον τὸ δικαίωμα, νὰ ἐπικυρώνῃ ἢ νὰ ἀκυρώνῃ τὶς ἀποφάσεις τοῦ μονίμου διοικητικοῦ σώματος, τῆς Γερουσίας, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦσαν προνομιακά, οἱ ἡλικιωμένοι ἀντιπρόσωποι τῶν ἰσχυρῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν.

Σιγὰ - σιγά, τὸ πολίτευμα αὐτὸ ἐπικρατεῖ σὲ ὁλόκληρη τὴν Πελοπόννησο καὶ ἰσχυροποιεῖται, ὅσο πιὸ περισσότερο αὐξάνει ἡ δύναμη τῆς Σπάρτης, ἡ ὁποία, ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ τῆς Μεσσηνίας καὶ τὴν ἱκανοποίηση τῶν φτωχῶν Ἀριστοκρατῶν τῆς Λακεδαίμονος, μὲ τὴ διανομὴ τῶν πλούσιων γεωργικῶν κλήρων τῆς εὔφορης Μεσσηνίας, ἐξελίχθηκε σὲ δύναμη ἡγεμονικὴ τῆς Πελοποννήσου καὶ ξαπλώθηκε ἡ ἐπιροή της σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ κοινωνικὸ καθεστὼς τῆς Σπάρτης, στηρίζεται στὴ βαρειὰ συντήρηση. Οἱ ἐλεύθεροι πολίτες, δὲν ἔρχονται σὲ καμμιὰ ἐπαφὴ μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς. Ἡ καλλιέργεια, εἶνε ἔργο τῶν εἱλώτων, δηλ. τῶν κατοίκων πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Δωριέων, οἱ ὁποῖοι, ὑποδουλώθηκαν ἀπὸ τοὺς κατακτητὲς καὶ ἐξαγόρασαν τὸ δικαίωμα τῆς παράτασης τῆς ζωῆς των, μὲ τὸν ὅρο τῆς κληρονομικῆς δουλικῆς ὑποταγῆς καὶ μὲ τὸν προορισμό, νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆ καὶ νὰ ἀποδίδουν τὰ προϊόντα στοὺς ἰδιοκτῆτες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔπερναν ὡς ἀνταμοιβή, ὅσα ἐχρειάζονταν γιὰ τὴ στοιχειώδη διατροφή τους.

Πολὺ φυσιολογικὰ βγαίνει τὸ συμπέρασμα, ὅτι σὲ ἕνα τέτοιο κοινωνικὸ καθεστώς, οἱ κυρίαρχοι, στηριζόνταν στὴ δύναμη τῶν ὅπλων, ἡ ὁποία, μόνη μποροῦσε νὰ διαιωνίσει, μιὰ τόσο ἄδικη συμβίωση, ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων.

Ὁ πληθυσμὸς τῶν εἱλώτων μεγάλωνε, γιατὶ δὲν ἐστρατεύονταν, ἐνῷ οἱ συχνὲς πολεμικὲς ἀπασχολήσεις τῶν κυριάρχων, ἐλάττωναν σημαντικὰ τὸν ἀριθμό τους, χωρὶς νὰ ἐπιτρέπεται ἀνακατάταξη νέων ἐλευθέρων πολιτῶν ἀπὸ ξένους ἢ ἀπὸ τοὺς τυχὸν ἐξέχοντες ἀπὸ τὶς οἰκογένειες τῶν εἱλώτων. Ἡ κοινωνικὴ αὐτὴ διαμόρφωση, γιὰ νὰ διατηρηθεῖ ἔπρεπε νὰ εἶνε ἀδιάλλακτος διώχτης, κάθε ἰδέας δημοκρατικῆς κυβέρνησης.

Ἐνῷ αὐτὰ γίνονταν στὴ Σπάρτη, ὅλως ἀντίθετα συνέβαιναν στὴν Ἀθήνα. Στὴν πόλη αὐτή, ἡ ὁποία, κατοικιόταν ἀπὸ τὸ πολυμήχανο Ἰωνικὸ στοιχεῖο, πολὺ νωρὶς ἐξεδηλώθηκαν κοινωνικὲς συγκρούσεις, μεταξὺ τῶν Ἀριστοκρατῶν καὶ τῶν ἐλευθέρων μικρογεωργῶν, οἱ ὁποῖες, βάσταξαν πολλὰ χρόνια καὰ παρουσίασαν πολλὲς ὄψεις, πότε πρὸς τὸ ἕνα μέρος καὶ πότε πρὸς τὸ ἄλλο. Ἡ γειτονιὰ ὅμως τῆς Ἀθήνας μὲ τὴ θάλασσα καὶ ἡ φτωχὴ ἀπόδοση τοῦ ἐδάφους τῆς Ἀττικῆς, νωρὶς ἔσπρωξε ἕνα σημαντικὸ μέρος, τοῦ ἀγωνιζόμενου μικρογεωργικοῦ κόσμου, στὶς θαλασσινὲς ἐπιχειρήσεις. Ἡ ἐπίδραση τῶν Ἀθηναίων στὴ θάλασσα, γρήγορα ἐδημιούργησε τὴν τρίτη τάξη τῶν ἐμπόρων καὶ ναυτικῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐτάφτισαν τὰ πολιτικά τους συμφέροντα, μὲ τὰ συμφέροντα τῶν μικρογεωργῶν. Ἀπὸ τὴν ἀνάμιξη αὐτή, δημιουργήθηκε ὁ περίφημος ΔΗΜΟΣ τῶν Ἀθηναίων καὶ τὸ ἱστορικὸ Δημοκρατικὸ κόμμα, ποῦ ἡ δράση του, ἔχει, ὄχι μόνον Πανελλήνια ἀλλὰ καὶ παγκόσμια σημασία.

Ἡ αὔξηση τοῦ ἐμπορίου καὶ ἡ κατάκτηση ἐκτεταμένων ἀποικιῶν καὶ ἐμπορικῶν δρόμων, ἐπολλαπλασίασε στὶς πα-

ραλιακὲς πρὸ πάντων πόλεις, τὶς τάσεις γιὰ δημιουργία Δημοκρατικῶν κυβερνήσεων καὶ ὁ συναγωνισμὸς, γρήγορα ἀνύψωσε τὴν Ἀθήνα σὲ πρωτεύουσα ἐμποροναυτικὴ δύναμη καὶ τρόπον τινα, προστάτη τῶν Δημοκρατικῶν πολιτευμάτων καὶ κινημάτων σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ διαρκῶς αὐξανόμενη ἐπιροὴ τῶν δύο πόλεων, κατ' ἀνάγκην, ἐπροκάλεσε τὴν ἐπέμβαση τους, στὰ διαμαχόμενα κοινωνικὰ κόμματα τῶν μικρότερων ἑλληνικῶν διαμερισμάτων.

Κατὰ τὸ 536 καὶ 535 π. Χ. στὴ Νάξο ἔγινε ἀποφασιστικὴ σύγκρουση. Οἱ δημοκρατικοὶ, ἰσχυροποιημένοι ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου τοῦ κρασιοῦ καὶ τῶν φρούτων, ζητοῦν τὴν ἐπέμβαση τοῦ Πεισιστράτου, ὁ ὁποῖος, εἶχε κατορθώσει νὰ γίνει ἀρχηγὸς τῶν δημοκρατικῶν τῆς Ἀθήνας καὶ νὰ ἐγκαθιδρύσει ἕνα εἶδος προσωπικῆς δικτατορίας Δημοκρατικῆς, ποῦ εἶνε γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα Τυραννία. Ὁ Πεισίστρατος, ἐπενέβη μὲ Ἀθηναϊκὸ στρατὸ, ἔπεσαν οἱ Ἀριστοκρατικοὶ τῆς Νάξου καὶ κατέλαβε τὴν Ἀρχὴ, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Δήμου, ὁ Λύγδαμις καὶ ἐπὶ τῆς διακυβέρνησής του κατὰ τὶς ἱστορικὲς μαρτυρίες, ἡ Νάξος ἐσημείωσε μεγάλη ἐμπορικὴ ἀκμή. Ἡ ἧττα τῶν Εὐγενῶν στὴ Νάξο, θὰ εἶχε τὸν ἀντίκτυπο της καὶ στὴν Πάρο, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι οἱ Δημοκρατικοὶ κυβερνῆτες τῆς Νάξου, ἀπὸ σκόπιμον ὑπολογισμὸ, δὲν ἐβοήθησαν τὴ δημιουργία ἰσχυροῦ Δήμου στὴ Πάρο. Ἄφισαν τοὺς Ἀριστοκρατικοὺς τοῦ νησιοῦ, νὰ διατηρήσουν τὴν κυριαρχία τους, ἀλλὰ μὲ τὸν ὅρο, νὰ εἶνε πάντοτε τυφλὰ ἐξαρτήματα τῆς Ναξότικης ὑπεροχῆς.

Ἡ Κυβέρνηση ὅμως τοῦ Λύγδαμι, δὲν διατηρήθηκε πολὺ καιρό. Ὅπως κάθε τυραννικὸ πολίτευμα, ὁσοδήποτε καὶ νὰ στηρίζεται σὲ λαϊκὴ βάση, ἔρχεται ἀναγκαστικὰ σὲ σύγκρουση μὲ τὸ δημοκρατικὸ φρόνημα, ἔτσι καὶ ὁ Λύγδαμις, ἀκολούθησε τὴν τύχη τῆς οἰκογένειας τοῦ Πεισιστράτου, ποὺ τὸν δημιούργησε.

Οἱ Ἀριστοκρατικοὶ τῆς Νάξου, βρέθηκαν σύμφωνοι μὲ τοὺς δυσαρεστημένους Δημοκρατικοὺς καὶ κάλεσαν τὴν ἐπέμβαση τῆς Σπάρτης, ὅπως εἶχε γίνει καὶ στὴν Ἀθήνα, μὲ τοὺς γιοὺς τοῦ Πεισιστράτου. Σπαρτιατικὸς στρατὸς, κατέλυσε τὴν τυραννία τοῦ Λύγδαμι, ἀλλὰ ξανάφερε στὴν Ἀρχὴ, μόνο τοὺς Ἀριστοκρατικούς.

Ἀλλὰ ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ ἀρχοντισμοῦ, προκάλεσε νέες μεγάλες συγκρούσεις, οἱ ὁποῖες, στὰ 506 π. Χ. κατέληξαν στὴν νίκη τῶν Δημοκρατικῶν καὶ στὴν ἐξορία ὅλων τῶν μεγάλων ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν. Καὶ μετὰ τὴν ἀλλαγὴ αὐτὴ, ἡ Πάρος ἐπέρασε στὴν ἐπιροὴ τῶν Δημοκρατικῶν τῆς Νάξου, χωρὶς ἐσωτερικὸ συγκλονισμὸ καὶ μὲ ἰσχυρὴ τὴν δύναμη τῶν Ἀριστοκρατικῶν, πάντοτε ὅμως, ὡς ἐξάρτημα τῆς Νάξου.

Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν συγκρούσεων, μεταξὺ τῶν Δημοκρατικῶν καὶ τῶν Ὀλιγαρχικῶν κομμάτων τῆς Ἑλλάδος, παρουσιάζεται ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ, μία νέα τεράστια δύναμη, ἡ ὁποία, σὲ πολὺ λίγο χρονικὸ διάστημα, κάτω ἀπὸ τὴν ὁδηγία ἑνὸς μεγαλεπήβουλου ἡγεμόνα, ξαπλώνεται σ' ὅλη τὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ γίνεται, ἡ ἰσχυρότερη στρατιωτικὴ δύναμη τῆς Μεσογείου. Ἡ δύναμη αὐτὴ, εἶνε οἱ Πέρσες, οἱ ὁποῖοι μὲ ἀρχηγὸ τὸν Κῦρο τὸν πρεσβύτερο, ἐξώρμησαν ἀπὸ τὴν ὀρεινὴ πολεμικὴ τους χώρα, τὴν Περσία, ὑπέταξαν χωρὶς μεγάλη δυσκολία, τὶς ἐκφυλισμένες Μοναρχίες τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Λυδῶν καὶ παρουσιάσθηκαν στὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὡς οἱ πιὸ σοβαρώτεροι συντελεστὲς, τῆς τύχης καὶ τῆς ἐξέλιξης τῶν Μεσογειακῶν λαῶν. Οἱ ὀξυδερκεῖς Φοίνικες, κατάλαβαν ὅτι ἡ νέα δύναμη, εἶνε ὁ πιὸ κατάλληλος σύμμαχός τους, γιὰ τὴ συντριβὴ τοῦ ἄσπονδου ἐχθροῦ των, τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ στοιχείου. Ἐνῷ ἀκόμη πολιορκεῖταν ἀπὸ τὸν Κῦρο, ὁ τελευταῖος Μονάρχης τῆς Βαβυλωνιακῆς δυναστείας, οἱ Φοίνικες ἐσυμμάχησαν μὲ τοὺς Πέρσες καὶ οἱ νέοι κατακτητὲς, πρόθυμα ἐταύτισαν τὰ συμφέροντά τους, μὲ τὰ συμφέροντα τῶν Φοινίκων, κυρίως διὰ τὸν λόγο, ὅτι εὗρῆκαν ἕτοιμο καὶ συγκροτημένο ναυτικὸ, τοῦ ὁποίου εἶχαν μεγάλη ἀνάγκη, γιὰ τοὺς κατακτητικούς των σκοπούς.

Μόλις ἡ Περσικὴ δύναμη ἐπλησίασε στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, ἀμέσως, δημιουργήθηκε ὁ ἀντίκτυπος τῆς σημασίας της, γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων, τοῦ νησιωτικοῦ πρὸ πάντων Ἑλληνισμοῦ.

Τὰ ἀριστοκρατικὰ κόμματα τῶν νησιῶν, αἰσθάνονται ὡς φυσικοὺς προστάτες τους τοὺς Πέρσες, ἀκριβῶς γιατὶ ἡ Περσικὴ πολιτική, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ ναυτικοῦ ἐπιτελείου τῶν Φοινίκων, ἀνέτρεψε τὶς δημοκρατικὲς Κυβερνήσεις τῶν δημοκρατικῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐπανέφερε στὴν ἐξουσία τὰ ἀριστοκρατικὰ κόμματα, τὰ ὁποῖα, ἀνέλαβαν τὴν ὑποχρέωση, νὰ διαθέτουν τὸ ναυτικό τους, στὴν ὑπηρεσία τῶν Περσῶν καὶ νὰ παύσουν καινούργιες ναυπηγήσεις ἰσχυροῦ στόλου.

Οἱ ἐξόριστοι Ἀριστοκράτες τῆς Νάξου, κατέφυγαν στοὺς Πέρσες καὶ ζήτησαν τὴν προστασία τους. Τὸ Περσικὸ Κράτος, προθυμοποιήθηκε νὰ τοὺς βοηθήσει καὶ Περσικὸς στρατὸς καὶ στόλος, μὲ τὸ στρατηγὸ Μεγαβάλη, ἔπλευσε στὴ Νάξο καὶ ἐπεχείρησε νὰ τοὺς ἐπαναφέρει στὴν Ἀρχή, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ κατορθώσει.

Ὁ Μεγαβάτης, κατὰ τὴν ἐκστρατεία αὐτή, ἦρθε καὶ στὴν Πάρο. Ἡ ἀριστοκρατική της Κυβέρνηση, προσχώρησε πρόθυμα στὴν ἰσχυρὴ προστασία τῶν Περσῶν κι' ἔγινε συνθήκη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, ἡ Πάρος ἔγινε μιὰ βάση τῆς Περσικῆς κυριαρχίας στὸ Αἰγαῖο.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μεγαβάτη, γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν Ἀριστοκρατῶν στὴ Νάξο, δὲν ὀφείλονταν ἀποκλειστικὰ στὴν προστασία τῶν ἐξόριστων Ἀριστοκρατῶν. Ἡ κάθοδος τῶν Δωριέων, ἐσταμάτησε γιὰ λίγο διάστημα, τοὺς κοινωνικοὺς ἀγῶνες τῆς Ἑλλάδος. Ὅταν ἐπεβλήθηκαν οἱ Δωριεῖς στὴν Πελοπόννησο, ἐσχηματίσθηκαν ἀνεξάρτητες Δωρικὲς ἡγεμονίες, οἱ ὁποῖες, δὲν ἄργησαν νὰ πιασθοῦν ἀναμεταξύ τους, ὅπως ἡ Σπάρτη, μὲ τοὺς Δωριεῖς τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Μεσσηνίας. Ἡ αὔξηση τῆς Σπάρτης, εἰς βάρος τῶν ὁμοφύλων Δωρικῶν ἡγεμονιῶν στὴν Πελοπόννησο καὶ ἡ βαρειὰ σκλαβιὰ τῶν κατακτηθέντων κατοίκων τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας, ἐδημιούργησε τὸ μόνιμο στρατιωτικὸ πρόβλημα, τοῦ κινδύνου τῶν ἐπαναστάσεων τῶν Εἱλώτων.

Ἡ ἀλληλοσύγκρουση τῶν Δωρικῶν ἐπιδρομέων τῆς Πελοποννήσου, εἶχε τὸ εὐεργετικὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι ὡς ἀγροτικὴ πολεμικὴ Ἀριστοκρατία, περιοριζόταν στὴν κατοχὴ τῶν πεδινῶν μεσογειακῶν μερῶν καὶ δὲν ἐνδιαφερόταν, γιὰ ἀνάμιξή της στὸ ἐμπόριο. Τὸ γεγονὸς αὐτό, ἔδωκε τὴν εὐκαιρία στὸ Ἰωνικὸ στοιχεῖο, νὰ ἐπικρατήσει ἀπόλυτα στὴ θάλασσα.

Οἱ σκληροὶ ἀλληλοσπαραγμοὶ τῶν Δωριέων τῆς Πελοποννήσου, ἐπέτρεψαν στοὺς Δήμους τῶν ναυτικῶν πόλεων, νὰ κλονίσουν τὴ κυριαρχία τῶν Εὐγενῶν, ἐνῷ ἀντίθετα, ἡ ἀνάγκη τῆς Σπάρτης, νὰ στερεώσει τὴν ἡγεμονία της στὴ Πελοπόννησο, τὴν ἀνάγκασε, νὰ μὴ μπορέσει νὰ παίξει τὸ ρόλο τοῦ προστάτη τῶν Εὐγενῶν καὶ Ἀριστοκρατῶν. Ὁ κίνδυνος τῶν Εἱλώτων, ἔκανε τὴ Σπαρτιατικὴ πολιτική, βραδυκίνητη καὶ σκεπτική, προκειμένου γιὰ ἐπέμβαση, στὶς ἐσωτερικὲς διαμάχες ἄλλων πόλεων, ἡ ὁποία ἐπέμβαση, ἀπαιτοῦσε τὴν ἀπομάκρυνση, τοῦ ὀλιγαρίθμου, ἄλλως τε, Σπαρτιατικοῦ στρατοῦ, μακρυὰ ἀπὸ τὴ Λακεδαίμονα καὶ τὴ Μεσσηνία, πρᾶγμα, ποῦ ἦταν πολὺ ἐπικίνδυνο, γιὰ τὴν ἐσωτερική ἀσφάλειά της.

Ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτούς, οἱ Ἀριστοκρατικοὶ τῶν Ἑλληνικῶν Πολιτειῶν, ἀναζήτησαν πιὸ ἰσχυρότερους προστάτες, ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Γιὰ ὁρισμένο χρονικὸ διάστημα, ἐφάνη ὅτι τὸ ρόλο αὐτό, θὰ μποροῦσε νὰ τὸν παίξει τὸ Βασίλειο τῶν Λυδῶν, μὲ τὸν Κροῖσο, ὁ ὁποῖος, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπέκταση τῶν Περσῶν, ἐπίεζε πολὺ δυνατὰ τὶς Δημοκρατικὲς πολιτεῖες τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας.

Ἡ ἀπότομη ὅμως πτώση τοῦ Κροίσου καὶ ἡ ἐπικράτηση τῶν Περσῶν, ἔκαμε τοὺς Ἕλληνες Ἀριστοκρατικοὺς νὰ καταφύγουν στὴν ποστασία τους.

Θερμοὶ συνήγοροι τῶν Ὀλιγαρχικῶν, κοντὰ στὴν Περσικὴ Αὐλή, βρέθηκαν οἱ Φοίνικες. Μὲ τοὺς Φοίνικες, τὰ Ἀρι-

στοκρατικά καθεστῶτα εἶχαν ἱστορικοὺς δεσμούς. Ὅταν κυριαρχοῦσαν στὸ Αἰγαῖο οἱ Φοινικικοὶ στόλοι, ἀπὸ τὸν 13ο ἕως τὸν 9ο αἰῶνα, οἱ Φοίνικες ἔμποροι, εἶχαν στενὴ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς εὐγενεῖς ἄρχοντες τῆς Ἑλλάδος, ἀντήλλασσαν προϊόντα ἔμψυχα καὶ ἄψυχα καὶ διευκόλυναν τὴν ξόδεψη τῆς λείας τῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν, ποὺ ἐξασκοῦσαν ἀναμεταξύ τους οἱ Ἀριστοκράτες τῆς Χώρας. Ἡ ἐποχὴ αὐτὴ γιὰ τοὺς Ἀριστοκρατικούς, ἦταν ἡ χρυσῆ ἐποχὴ τῆς δύναμης καὶ τοῦ πλούτου. Πάνω στοὺς ἱστορικοὺς αὐτοὺς λόγους, στηριζόμενη ἡ Φοινικικὴ διπλωματία, προσφέρει στοὺς Ὀλιγαρχικοὺς τῆς Ἑλλάδος, τὴ συνδρομὴ τοῦ Περσικοῦ κολοσσοῦ. Ἡ ἀποκατάσταση τῶν Εὐγενῶν καὶ ἡ σταθεροποίηση τῆς κυριαρχίας των, ἦταν τὸ μόνο ὅπλο, γιὰ νὰ συντριβεῖ ἡ ναυτικὴ δύναμη τῶν Δημοκρατικῶν πολιτειῶν τῆς Χώρας, ἡ ὁποία, εἶχε ἐκτοπίσει τοὺς Φοίνικες, ἀπὸ τὶς πλούσιες ἀγορὲς τοῦ Αἰγαίου καὶ γενικά, ἀπὸ τοὺς ἐμπορικοὺς δρόμους τῆς Μεσογείου.

Οἱ γιοὶ τοῦ Πεισιστράτου, μόλις διώχθηκαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, βρῆκαν καταφύγιο στὴν Αὐλὴ τῶν Περσῶν, ἡ ὁποία, τοὺς περιποιήθηκε ὡς πολύτιμους συμμάχους της. Ἕνα σωρὸ ἄλλοι καὶ μαζὺ μ' αὐτούς, ὅπως εἴδαμε καὶ οἱ Ναξιῶτες Εὐγενεῖς, βρίσκουν καταφύγιο στὴν Περσικὴ δύναμη.

Ἀπὸ τὴν ἐπέκταση τοῦ Περσικοῦ κινδύνου στὴ Βαλκανική, μαζὺ μὲ τὶς Δημοκρατικὲς πολιτεῖες, κινδυνεύει καὶ ἡ ἴδια ἡ Σπάρτη, ἡ ὁποία, ὡς στρατιωτικὴ δύναμη, ἔμελλε νὰ ἐξαφανισθεῖ μετὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν Περσῶν. Ἡ Περσικὴ διπλωματία, εἶχε ἐπιχειρήσει νὰ κλονίσει τὸ στρατιωτικό της ὀργανισμό. Ὅταν ἡ Σπάρτη ἦρθε σὲ ρήξη μὲ τὸ Ἄργος, Περσικὸς στρατὸς καὶ Περσικὰ χρήματα, ἐνίσχυσαν τοὺς Ἀργεῖτες καὶ μέσα στὴν ἴδια τὴ Σπάρτη, προσπάθησε ἡ Περσικὴ διπλωματία, νὰ ἐξασκήσει προπαγάνδα, κατώρθωσε νὰ εἰσχωρήσει καὶ σ' αὐτὴ τὴ βασιλικὴ Οἰκογένεια τῆς Σπάρτης καὶ προκάλεσε τὴν ἐξορία τοῦ βασιληᾶ τῆς Σπάρτης Δημάρατου, ὁ ὁποῖος, κατέφυγε στὴν Περσικὴ

Αὐλὴ καὶ ἐχρησίμευσε στοὺς Πέρσες, ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ κυριώτερους στρατιωτικοὺς συμβούλους, κατὰ τὴ διάρκεια τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὸν 5ο αἰῶνα.

Ὁ κοινὸς αὐτὸς κίνδυνος τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Δημοκρατικῶν πολιτειῶν, ἐκ μέρους τῶν Περσῶν, εἶχε τὸ ἀποτέλεσμα, νὰ ἐγκαταλείψει ἡ Σπάρτη, τὴν παληὰ ἰδιότητα τοῦ προστάτη τῶν Ἀριστοκρατῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἐγκατάλειψη αὐτή, ἔσπρωξε τοὺς Ἀριστοκρατικοὺς τῆς Χώρας μας, νὰ ἀναζητήσουν τὴ σωτηρία τους, στὴ συνδρομὴ τῆς Περσικῆς δύναμης.

Κανένα ἄλλο Ἀριστοκρατικὸ κόμμα, δὲν εἶχε τόσους λόγους, νὰ προσχωρήσει στὴ Περσικὴ συμμαχία, ὅσο ἡ Ἀριστοκρατία τῆς Πάρου, ἡ ὁποία, τόσο νωρὶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους δοκίμασε τὴν πίεση τῶν Δημοκρατικῶν ἀγώνων καὶ μὲ τόσες δυσκολίες, κατώρθωσε νὰ κρατήσει τὴν ἐξουσία, ἀφοῦ μάλιστα, γιὰ τὴν ἐπιτυχία αὐτή, ἐθυσίασε τὴ ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ δόξα τῆς Πάρου, κατὰ τὸν 9ο καὶ 8ο αἰῶνα.

Μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ Μεγαβάτη στὴ Νάξο, ἀκολουθεῖ σὲ λίγα χρόνια, πιὸ ὠργανωμένη ἐπίθεση τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὸ Φοινικικὸ ναυτικό, μεταφέρει τὶς στρατιὲς τοῦ βασιληᾶ Δαρείου τοῦ Α΄ ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, πρῶτα ἐναντίον τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου καὶ ὡς τελικὸ σκοπό, ἐναντίον τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Σπάρτης.

Ἡ πρώτη αὐτὴ ἐκστρατεία, γίνεται στὰ 490 π. Χ. μὲ ἀρχηγὸ τὸν Πέρση στρατηγὸ Δάτι. Πρώτη κυριεύεται ἡ Νάξος. Οἱ Δημοκρατικοὶ κυρίαρχοι τοῦ νησιοῦ, ὅσοι δὲν πρόλαβαν νὰ πάρουν τὰ βουνά, σφάχτηκαν ἢ πουλήθηκαν ὡς ἀνδράποδα καὶ παραδόθηκε τὸ νησί, πάλι στὴν ἐξουσία τῶν Εὐγενῶν, τοὺς ὁποίους ἔφερνε μαζύ του ὁ Περσικὸς στόλος καὶ ἔτσι καταστράφηκε, τὸ πιὸ σπουδαιότερο Ἑλληνικὸ Δημοκρατικὸ κέντρο τοῦ Αἰγαίου ἡ Νάξος, καὶ ξεπληρώθηκε ἕνα σημαντικὸ μέρος τοῦ πολιτικοῦ προγράμματος τῶν Φοινίκων.

Οἱ Περσικὲς δυνάμεις, μετὰ ἀπὸ τὴν Νάξο, ἦρθαν στὴν Πάρο καὶ πῆραν τὴν ἐνίσχυσή της. Ἕνα τμῆμα Παριανοῦ

στρατοῦ, ἀκολούθησε τὸν Περσικὸ στόλο, ὁ ὁποῖος, πρῶτα κατέστρεψε τὴν Ἐρέτρια καὶ ἔπειτα ἀποβιβάστηκε στὸ Μαραθῶνα, ὅπου οἱ Παριανοὶ πολέμησαν ὡς σύμμαχοι τῶν Περσῶν, κατὰ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ καὶ μαζὺ μὲ τοὺς Πέρσες, νικήθηκαν καὶ γύρισαν πίσω.

Φαίνεται, ὅτι ἡ συμβολὴ τῶν Ἀριστοκρατῶν τῆς Πάρου, θὰ γίνηκε πολὺ αἰσθητὴ στὸν Ἀθηναϊκὸ στρατό. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, βλέπομε, πῶς ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἀσία, ἡ Ἀθηναϊκὴ Κυβέρνηση, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη, νὰ χτυπήσει τὴν ἐπικίνδυνη φωληὰ τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ στὶς Κυκλάδες, δηλαδή, τὴ δύναμη τῶν Ἀριστοκρατῶν τῆς Πάρου.

Γίνεται ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μιλτιάδη ἐναντίον τῆς Πάρου, ἡ ὁποία, θὰ πετύχαινε, ἐὰν δὲν ἐχαρακτήριζε τὸν ἀρχηγὸ τῶν Ἀθηναϊκῶν δυνάμεων, μία πολὺ ἄστοχη ἀναβλητικότητα στὴν ἐπίθεση, μέσα στὸ λιμάνι τῆς σημερινῆς Παροικίας. Ἔντρομοι οἱ Παριανοὶ ἄρχοντες ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου, ἐπροθυμοποιήθηκαν νὰ ὑποταχθοῦν καὶ νὰ πληρώσουν ὡς ἀποζημίωση 200 τάλαντα. Ἀλλά, ζήτησαν μιὰ προθεσμία ἐκτέλεσης. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἑτοιμάσθηκαν γιὰ ἄμυνα, ἀφοῦ κατώρθωσαν νὰ εἰδοποιήσουν τὸν Περσικὸ στόλο, στὶς ἀκτὲς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, γιὰ τὸν κίνδυνο ποὺ διέτρεχαν καὶ πῆραν ἀπάντηση, μὲ μιὰ συνθηματικὴ φωτιά, ἀπὸ τὴν ἀπέναντι Μύκονο, ὅτι ἡ βοήθεια θὰ φτάσει.

Παράλληλα ἀπὸ τὸ μέτρο αὐτό, κατώρθωσαν νὰ παρασύρουν ἀνύποπτο τὸ Μιλτιάδη ὡς τὴν κορυφὴ τοῦ Κάστρου, μὲ τὰ θέλγητρα μιᾶς ὄμορφης καλογρηᾶς, ποὺ τὴν ὀνομάζει ὁ Ἡρόδοτος Τιμοῦν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ τὸν δολοφονήσουν, γκρεμίζοντάς τον ἀπὸ τὸ Κάστρο. Εἶνε πολὺ γνωστό, πῶς ὁ Μιλτιάδης ἔσπασε τὸ πόδι του καὶ ἡ κατάστασή του αὐτή, ἐνισχυόμενη καὶ ἀπὸ τὶς πληροφορίες, ὅτι οἱ Παριανοὶ ἑτοιμάστηκαν νὰ ἀμυνθοῦν καὶ ὅτι φθάνει καὶ ὁ Περσικὸς στόλος, τὸν ἀνάγκασε νὰ φύγει χωρὶς ἀποτέλεσμα καὶ πέθανε φυλακισμένος στὴν Ἀθήνα, ἀπὸ καταδίκη γιὰ τὸ ἀτύχημα αὐτό.

Ὁ ἱστορικὸς Ἡρόδοτος, περιγράφοντας τὸ ἐπεισόδιο

αὐτό, ἰσχυρίζεται, ὅτι ἡ ἐναντίον τῆς Πάρου ἐκστρατεία, ἔγινε, γιατὶ ὁ Μιλτιάδης εἶχε προσωπικοὺς λόγους μὲ κάποιον πλούσιο Παριανό. Ἡ ἑρμηνεία ὅμως αὐτή, δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ. Ὁ Ἡρόδοτος, ἔγραψε τὴν ἱστορία του, ὅταν κυβερνοῦσε τὴν Ἀθήνα ὁ πανίσχυρος Περικλῆς, ὁ ἄσπονδος πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Κίμωνα, τοῦ γιοῦ τοῦ Μιλτιάδη. Ἐπίσης τότε ἡ Πάρος, ἀποτελοῦσε ἕνα πειθήνιο ὄργανο, τῆς Ἀθηναϊκῆς ναυτικῆς Ἡγεμονίας. Οἱ δύο λοιπὸν αὐτοὶ λόγοι, δηλαδή, οἱ προσωπικοὶ δεσμοὶ τοῦ Ἡρόδοτου μὲ τὸν Περικλῆ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξιλέωσης τῆς Ἐθνικῆς προδοσίας τῶν Παριανῶν, συνετέλεσαν, στὸ νὰ γραφτεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, δηλαδὴ πολὺ μεροληπτικά, τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ γεγονός. Μεγάλη ἀπόδειξη τῆς γνώμης μας, εἶναι, τὸ ὅτι ἡ καλόγρηα Τιμοῦν, ἡ ὁποία τράβηξε τὸν Μιλτιάδη ὡς τὴν κορφὴ τοῦ Κάστρου, δὲν τιμωρήθηκε, ἀλλὰ ἀντίθετα, χαρακτηρίστηκε ὡς ὄργανο τῆς θειας προνοίας, γιὰ τὴν σωτηρία τῆς Πάρου. Μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ Μιλτιάδη, γιὰ τὴν ἀπόσπαση τῆς Πάρου ἀπὸ τὴ συμμαχία της μὲ τοὺς Πέρσες, ἀκολούθησαν τὰ μεγάλα γεγονότα, τῆς ἱστορικῆς σύγκρουσης τῆς Περσικῆς Αὐτοκρατορίας, μὲ τὶς ἐλεύθερες Ἑλληνικὲς πολιτεῖες.

Ἡ Περσικὴ πολιτική, μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς πρώτης ναυτικῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἔκανε μεγάλες πολεμικὲς ἑτοιμασίες γιὰ νὰ ρίξει ὅλο τὸν ὄγκο τῶν στρατιωτικῶν της δυνάμεων ἐναντίον της. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ὅτι, πρὶν ἀποφασιστεῖ ἡ μεγάλη ἐκστρατεία, διατυπώθηκαν πολὺ σοβαρὲς ἀντιρρήσεις, ἀπὸ μιὰ μερίδα τῆς Περσικῆς Αὐλῆς, γιὰ τὸ σκόπιμο καὶ ἀποτελεσματικὸ τῆς ἐπιχείρησης.

Οἱ κίνδυνοι, ποὺ διέτρεξε ὁ Περσικὸς στρατός, κατὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου στὴ Σκυθία, κατὰ τὴν ὁποία, σώθηκε μόνον ἀπὸ τὸ τυχαῖο γεγονός, τῆς διαφύλαξης τῆς γέφυρας τοῦ Δούναβη, ἀπὸ τὸν τύραννο τῆς Μιλήτου Ἱστιαῖο καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς πρώτης ἀποστολῆς τοῦ Μαρδόνιου κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἔκαναν πολὺ διστακτικοὺς τοὺς πλέον ὀρθολογιζόμενους Πέρσες πολιτικούς, ἡ δὲ ἧττα τοῦ Μαραθῶνα,

ἔκαμε γνωστὴ στὸ Περσικὸ ἐπιτελεῖο, τὴ δυναμικότητα τῆς στρατιωτικῆς ὀργάνωσης τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀνώτερη ὑπεροχὴ στὴν ποιοτικὴ ἀξία τῶν στρατιωτικῶν τους δυνάμεων.

Οἱ ἀντιρρήσεις αὐτές, εὕρισκαν, φαίνεται, ἀπήχηση στὸ Δαρεῖο τὸν Α΄. καὶ γι' αὐτό, ἐγίνονταν μὲν προετοιμασίες, ἀλλὰ μὲ ἀργὸ καὶ διστακτικὸ ρυθμό, ἀφοῦ μεσολαβεῖ διάστημα ἀπὸ 9 χρόνια, γιὰ τὴν ἐπανάληψη τῶν ἐπιχειρήσεων, ὕστερα ἀπὸ τὸν Μαραθῶνα. Μετὰ τὸ θάνατο ὅμως τοῦ Δαρείου καὶ τὴν ἄνοδο στὴν ἐξουσία τοῦ Ξέρξη, ἡ φιλοπόλεμη μερίδα, κατακτᾷ περισσότερο ἔδαφος. Ἐπακολουθεῖ μεγάλος ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Φοινίκων καὶ τῶν ἐξορίστων Ἀριστοκρατῶν Ἑλλήνων, ποῦ ἀποτελοῦσαν τὸ φιλοπόλεμο κόμμα, πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς ματαίωσης τῆς ἐκστρατείας, οἱ ὁποῖοι, μὲ τὸν ἀρχηγό τους Ἀρτάβαζο, θεῖο τοῦ Πέρση Μονάρχη, ὑποδεικνύουν ὅλους τοὺς κινδύνους τῆς ἐπιχείρησης. Εἶνε ἀλήθεια, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος, περιγράφει τὸν ἀνταγωνισμὸ τῶν Περσικῶν κομμάτων, μὲ πολλὴ δόση φαντασίας, γιὰ νὰ ἐξυψώσει τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰδικὰ τὴν Ἀθήνα.

Ὅμως, ὑπερίσχυσε τὸ πολεμικὸ κόμμα, κυρίως, ἀπὸ τὸ λόγο τῆς ἐπιρροῆς τῶν Φοινίκων καὶ τῆς ζωτικότατης ἀνάγκης τοῦ Περσικοῦ Κράτους, νὰ κυριαρχήσει στοὺς δρόμους τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἀσφάλειά του καὶ γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἐξασφάλιση τῶν πλουσίων εἰσπράξεων τοῦ Περσικοῦ Αὐτοκρατορικοῦ ταμείου, ἀπὸ τὸ ἐμπόριο τῶν Φοινίκων.

Στὰ 481 π. Χ., τεράστιος Περσικὸς στρατὸς καὶ στόλος, ἐσυγκεντρώθηκε στὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μὲ ἀρχηγὸ τὸν ἴδιο τὸν Ξέρξη, ἐβάδισε ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ξηρὰ καὶ θάλασσα.

Κατὰ τὴν ἐκστρατεία αὐτὴ ἡ Πάρος, ἀκολούθησε πιστὰ τοὺς συμμάχους καὶ προστάτες της Πέρσες, οἱ δυὸ ὅμως ἀποφασιστικὲς συγκρούσεις, στὴ Σαλαμίνα (480 π. Χ.) καὶ στὶς Πλαταιὲς (479 π. Χ.), ἀναγκάζουν τὶς Περσικὲς δυνάμεις, νὰ φύγουν πίσω στὴν Ἀσία νικημένες,, ἡ δὲ ἐπιθε-

τικὴ προσβολὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ στὴ Μυκάλη (479 π. Χ.), συντρίβει τὴ ναυτικὴ ὑπεροπλία τῶν Περσῶν, στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο.

Μετὰ τὴν ἀποτυχία τῶν Περσῶν, ἦταν πολὺ φυσικὸ νὰ ἀλλάξουν καὶ οἱ Εὐγενεῖς κυβερνῆτες τῆς Πάρου Κύριο. Ἀθηναϊκὸς στόλος, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Θεμιστοκλῆ, μετὰ τὴν ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας, ἔπλευσε στὴν Πάρο, ἐφάρμοσε σκληρὰ μέτρα, ἐναντίον τῶν ἀρχηγῶν τῆς φιλοπερσικῆς φατρίας καὶ ἀνάγκασε τὴν Πάρο, νὰ μπεῖ ἀναγκαστικὰ στὸ ναυτικὸ Κράτος τῆς Ἀθήνας, ὄχι ὡς ἐλεύθερη ὁμοσπονδιακὴ Ἐπικράτεια, ὅπως τὰ ἄλλα νησιά, ἀλλὰ ὡς ὑποταγμένη διοικητικὰ καὶ φορολογικά. Ὁ φόρος ποῦ ὁρίστηκε νὰ πληρώνεται ἀπὸ τὴν Πάρο, ἄρχισε ἀπὸ τὰ 15 τάλαντα καὶ ἔφθασε στὰ 30, ποσὸ τεράστιο, ἂν συγκριθεῖ μὲ τὴν Νάξο, ἡ ὁποία, πλήρωνε ἀπὸ 6 ἕως 15 τάλαντα.

Ἡ Πάρος, ὡς νησὶ τὸ ὁποῖο ὑποτάχθηκε διὰ τῆς βίας εἰς τοὺς Ἀθηναίους, δὲν εἶναι ἰσότιμο μὲ τὰ ἄλλα νησιὰ τῆς Ἀθηναϊκῆς Ἡγεμονίας. Ἡ ὑποταγὴ αὐτή, θὰ εἶχε ὡς συνέπεια, τὴν ἐγκατάσταση μεγάλου ἀριθμοῦ Ἀθηναίων ἐπιχειρηματιῶν στὸ νησὶ καὶ ὁ Ἀθηναῖος διοικητὴς τῆς νήσου, εἶχε τέτοια δικαιοδοσία, ὥστε ἡ Πάρος σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Α΄. Ἀθηναϊκῆς Ἡγεμονίας (477—404 π. Χ.), ἀκολουθεῖ τόσο πιστὰ τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ Ἀθηναϊκὸ ἐξάρτημα, χωρὶς ἰδιαίτερα γνωρίσματα ντόπιας ζωῆς.

Μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο καὶ τὴν καταστροφὴ τῶν Ἀθηναίων στὸν Ἑλλήσποντο (Αἰγὸς Ποταμοί), οἱ Παριανοί, παραδόθηκαν στὸ Λύσανδρο καὶ ἀναγνώρισαν τὴν Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ μόλις συγκροτήθηκε ἡ Β΄. ναυτικὴ Ἡγεμονία τῆς Ἀθήνας προσκολλήθηκαν πάλι στοὺς Ἀθηναίους, ἀπὸ τὸ ναυτικὸ τῶν ὁποίων προστατεύθηκαν, ὅταν ἔκανε τὶς πειρατικὲς ἐπιδρομὲς στὰ νησιὰ τῶν Κυκλάδων, ὁ Τύραννος τῶν Φερρῶν τῆς Θεσσαλίας, Ἀλέξανδρος, τὸν 4ο αἰῶνα.

Κατὰ τὴν περίοδο αὐτή, οἱ Παριανοί, χτίζουν μιὰ ἀποικία στὸ νησὶ Φάρος, στὶς ἀκτὲς τῆς Ἀδριατικῆς, πρὸς τὴ

Δαλματία, ὅπως ἀναφέρει ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (XIII, 47, XY, 13, 14).

Ὅταν οἱ Μακεδόνες ἐμφανίστηκαν ὡς ρυθμιστὲς τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ κυρίως, μετὰ τὴν μάχη τῆς Χερώνειας (338 π. Χ.), ἡ Πάρος, γίνεται ἐξάρτημα τοῦ Μακεδονικοῦ Κράτους. Ὕστερα δὲ ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (423 π. Χ.) καὶ τὸ χωρισμὸ τῆς Μακεδονικῆς Ἐπικράτειας, σὲ ἰδιαίτερα βασίλεια, ἡ Πάρος, ὑποτάχθηκε γιὰ πολλὰ χρόνια, στὸ βασίλειο τῶν Πτολεμαίων καὶ μετὰ τὴν ἐπέκταση τῆς κυριαρχίας τῶν Ρωμαίων στὴν Ἑλλάδα, ἐπέρασε στὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία (140 π. Χ.).

Κατὰ τὴν περίοδο τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδος καὶ κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους, ἡ Πάρος, δὲν παρουσιάζει φαινόμενα δημιουργικῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ἡ Ἀθηναϊκὴ κατάκτηση, διέλυσε τὴν ἐπιρροὴ τῶν παληῶν ἀρχοντικῶν Οἴκων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιχειρηματίες οἱ ὁποῖοι ἐγκατεστάθηκαν μόνιμα στὴν Πάρο, θὰ πῆραν στὰ χέρια τους τὴν οἰκονομικὴ ἡγεμονία.

Ὁ οἰκοδομικὸς ὀργασμός, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ δῶθε, παρατηρήθηκε στὶς Ἑλληνικὲς Πολιτεῖες, ἔδωκε στὴν Πάρο ἰδιαίτερη ἐμπορικὴ σημασία. Ἡ παραγωγὴ τοῦ περίφημου μαρμάρου, τὸ ὁποῖο ἔγινε ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ περιζήτητα ὑλικὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς, ἔφερνε στὴν Πάρο μεγάλο πλοῦτο καὶ στὸ νησὶ αὐτὸ ἀγοραστές, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἀποικιῶν, προμηθευόταν μεγάλες ποσότητες ἀπὸ τὸ ξακουσμένο προϊόν.

Ἡ ποσότητα τῶν μαρμάρων, τὰ ὁποῖα ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ λατομεῖα τῆς Πάρου, ἦταν ἀσυγκρίτως μεγαλείτερη ἀπὸ τὰ μάρμαρα, ποὺ ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ λατομεῖα τῆς Πεντέλης.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνα στὴ Δῆλο, τὸ Πανελλήνιο αὐτὸ θρησκευτικὸ κέντρο, ἦταν φτιαγμένο σὲ ὅλες τὶς καλλιτεχνικές του μορφές, ἀπὸ Παριανὸ μάρμαρο. Τὰ αἰώνια μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς, ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἡ Ἀφροδίτη τῆς Μήλου, ἦταν φτιαγμένα ἀπὸ Παριανὸ μάρμαρο, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ ξακουστὸ Ἱερὸ τῆς Δήμητρας καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ στὴν Πάρο. Γιὰ τὰ μάρμαρα τῆς Πάρου, γράφει ὁ Πλάτων, ὅτι τὰ προτιμοῦσαν ἰδιαίτερα οἱ θεοί. Ὁ δὲ Βιργίλιος τὰ ὀνομάζει, ἀπὸ τὴν κρουσταλένια ἀσπράδα τους,

Τὰ λατομεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα βγαίνουν τὰ μάρμαρα, βρίσκονται μία ὥρα μακρυὰ ἀπὸ τὴν Παροικία, πρὸς τὰ Ἀνατολικὰ καὶ οἱ στοὲς ποὺ εἶνε βαθειὰ στὴ γῆ σκαμμένες, μαρτυροῦν τὴν ἐντατικὴ ἐκμετάλευσι, ἡ ὁποία εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τὴν Ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ καὶ ποὺ ἔφτασε στὴν μεγαλείτερή της ἔνταση, κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Ρωμαϊκῆς κατάκτησης.

Δυὸ δρόμοι πρὸς τὴν παραλία, ἐχρησίμευαν γιὰ τὴ μεταφορά τους. Ὁ ἕνας πρὸς τὴν Παροικία καὶ ὁ ἄλλος πρὸς τὸ λιμάνι τῆς Νάουσας. Ἀπὸ τοὺς δρόμους αὐτούς, δὲν σώζεται σήμερα κανένα λείψανο.

Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Πάρου, κατὰ τὴν περίοδο ποὺ ἐξιστοροῦμε, ἦταν στάσιμη. Οἱ κοινωνικὲς τάξεις παίρνουν τὴν μορφὴ ἐκείνη, ἡ ὁποία μεταβάλλει τὸν πληθυσμὸν σὲ κυρίους καὶ ἀνδράποδα. Ἡ εἰσαγωγὴ καὶ ἐξάπλωση τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας καὶ ἡ ἀπόδοση μεγάλου κέρδους ἀπὸ τὶς ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ μαρμάρου, ἐπὶ πλέον δὲ ἡ εὐφορία τῆς γῆς, συνετέλεσαν νὰ σχηματισθοῦν βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις μὲ ἀποκλειστικὴ ἐργασία δούλων καὶ μεγάλες γεωργικὲς ἰδιοκτησίες. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δούλων ἦταν τόσο μεγάλος καὶ τόσο φθηνὸς γιὰ τὶς ἐπιχειρήσεις καὶ τὴν καλλιέργεια, ὥστε ὁ Δῆμος, δηλαδὴ ὁ ἐλεύθερος πληθυσμός, λιγόστεψε πάρα πολὺ καὶ κατάντησε μιὰ ὀλιγάριθμη μάζα ἀπὸ ἐλεύθερους μικροεπαγγελματίες, οἱ ὁποῖοι διακόνευαν τὴν ὑποστήριξη τῶν πλουτοκρατῶν καὶ ἀσχολοῦνταν σὲ ἔκδοση ἀδιάκοπων ψηφισμάτων, γιὰ τιμητικὰ στεφανώματα ξένων καὶ ντόπιων κυριάρχων.

Παράλληλα μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ προσωπικοῦ πλούτου, ἀναπτύχθηκαν καὶ τὰ δυὸ ἰαματικὰ Ἱερὰ τῆς Πάρου, τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Εἰλειθυίας, τὰ ὁποῖα ἔγιναν ξακου-

σμένα κέντρα καὶ τραβοῦσαν προσκυνητὲς ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, οἱ ὁποῖοι ζητοῦσαν θεραπεία τῶν ἀσθενειῶν τους ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴ τέχνη τῶν ἱερέων καὶ ἀπὸ τὴν χάρη τῶν Θεῶν. Τὰ ἐρείπια καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα τῶν ἱερῶν αὐτῶν, μᾶς δείχνουν τὴν τεράστια σημασία τους. Εἶχαν ἀποκτήσει μεγάλους θησαυρούς, οἱ ὁποῖοι διαρκῶς μεγάλωναν ἀπὸ τὴν κοσμοσυρροὴ ποὺ γινόταν ἀπὸ τὴν ἀθεράπευτη σωματικὴ ἀρρώστεια τῆς Ἀλεξαντρινῆς καὶ Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Οἱ ἀσθένειες ἐμάστιζαν καὶ τὶς φτωχὲς μᾶζες ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα τῶν ὅρων τῆς ζωῆς καὶ τὶς εὔπορες τάξεις, οἱ ὁποῖες ἔπασχαν κυρίως ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἔκφυλης καὶ ἡδονιστικῆς ζωῆς, μέσα στὴν ὁποία κολύμπαγαν.

Ἀπόδειξις τῆς ἐπίδρασης τοῦ ἠθικοῦ ἐκφυλισμοῦ στὴν Πάρο, εἶνε ἡ ἀπειρία τῶν εὑρημάτων, ἀνδρικῶν καὶ γυναικείων αἰδοίων, τὰ ὁποῖα εἶνε ἀφιερωμένα ἀπὸ ἀρρώστους μὲ ἀφροδισιακὰ νοσήματα.

Τὰ Ἱερὰ αὐτὰ ὑπεσκέλισαν τὸ παληὸ ξακουστὸ Ἱερὸ τῆς Δήμητρας καὶ τὤρριξαν στὴν ἀφάνεια, καὶ αὐτὸ μαρτυρεῖ τὴν τελειωτικὴ συντριβὴ τῆς τάξης τῶν ἐλευθέρων γεωργῶν. Μεγάλες ἰδιοκτησίες τῆς Πάρου ἀνῆκαν στὰ ἰαματικὰ Ἱερὰ καὶ ἡ καλλιέργειά τους γινόταν μὲ δούλους τῆς πλούσιας καὶ προνομιακῆς τάξης τῶν ἱερέων.

Ἡ ἔλλειψη μάζας ἐλεύθερων πολιτῶν, μ' ἐπίδραση τῆς ἐλεύθερης δημιουργικότητάς των, στὴν ἐξέλιξη καὶ πρόοδο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὴν ἔλλειψη Παριανῶν καλλιτεχνῶν καὶ σοφῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων καλλιτεχνῶν ἀντάξιων τῆς παραγωγῆς τοῦ μαρμάρου καὶ τῆς παγκόσμιας διάδοσής του.

Ἀναφέρονται, ὅτι ἀναδείχτηκαν οἱ καλλιτέχνες Σκόπας καὶ Ἀγοράκριτος, μαθητὲς τοῦ Φειδία, ἐπίσης καὶ ὁ Ἀρκεσίλας καὶ Νικάνωρας, μεγάλοι ζωγράφοι καὶ σύγχρονοι τοῦ Πολυγνώτου. Ὁ Σκόπας καὶ ὁ Ἀγοράκριτος ἦταν περίφημοι ἀγαλματοποιοί, ἀλλὰ τόσον οἱ μέν, ὅσον καὶ οἱ δέ, ἀναφέρονται μόνον ὡς καταγόμενοι ἀπὸ τὴ Πάρο, ἀλλὰ ἐργά-

στηκαν μακρυὰ ἀπὸ τὸν τόπο τους, σὲ ἄλλα κέντρα πολιτισμοῦ. Δὲν εἶνε γνωστὸ ἂν ὑπαρχε καλλιτεχνικὸ ἐργαστῆρι στὴν Πάρο, ἀντάξιο τοῦ μαρμάρου της. Οἱ ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες τίποτε σπουδαῖο δὲν ἔχουν ἀποκαλύψει, οἱ δὲ ἱστορικὲς πηγές, σιωποῦν ἐντελῶς. Ἐὰν ὁ Σκόπας καὶ ὁ Ἀγοράκριτος καὶ οἱ ζωγράφοι Ἀρκεσίλας καὶ Νικάνωρας ἔμαθαν τὴ τέχνη στὴν πατρίδα τους, αὐτὸ δὲν βγαίνει ἀπὸ πουθενά. Ὅμως, ἀντίθετα, ἡ σταδιοδρομία τους μακρυὰ ἀπὸ τὴν Πάρο καὶ ἡ ἀπουσία τῶν ὀνομάτων τους ἀπὸ τὰ ἀπειράριθμα ψηφίσματα τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ Δήμου τῆς Πάρου, ποὺ ἔφεραν σὲ φῶς οἱ ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες, μᾶλλον ἐπιβεβαιώνουν τὴν ὑπόνοια, ὅτι οἱ δημιουργικοὶ αὐτοὶ καλλιτέχνες ξεπατρίστηκαν μικροὶ-μικροὶ ἀπὸ τὴν ἔρημη ἀπὸ κοινωνικὴ δημιουργία καὶ καλλιτεχνικὴ πνοὴ πατρίδα τους καὶ ἀναδείχτηκαν σὲ ἄλλα κέντρα πολιτισμοῦ, ἀφοῦ ἐννοεῖται ἔφερναν μέσα τους τὴν πολύτιμη κληρονομιὰ τῶν Παριανῶν καλλιτεχνῶν, τῆς ἔνδοξης Ἀρχαϊκῆς περιόδου.

Ἡ ζωὴ στὴν Πάρο κυλοῦσε μέσα σὲ ἡδονισμὸ τῶν πλούσιων διαχειριστῶν τοῦ πολύτιμου προϊόντος της καὶ τῶν διαχειριστῶν, τῶν εἰσπράξεων τῶν περίφημων Ἱερῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Εἰλειθυίας. Ὁ Ἀθηναῖος κωμικὸς Ἄλεξις μᾶς δίνει μιὰ πληροφορία γιὰ τὴν ἔκφυλη στασιμότητα, στὴν ὁποία εἶχαν καταδικάσει τὸ νησὶ αὐτὸ οἱ ἱερωμένοι καὶ οἱ ἔμποροι τοῦ μαρμάρου. «Τυχερὰ γεράματα, γράφει, ὅσοι μένετε στὴν εὐτυχισμένη Πάρο. Τὸ νησί σας ἔχει δυὸ εἰσοδήματα, τὰ ὁποῖα ξεπερνᾶνε τὰ εἰσοδήματα τῶν ἄλλων νησιῶν. Τὸ μάρμαρο γιὰ τοὺς Θεοὺς καὶ τὰ παξιμάδια γιὰ τοὺς θνητούς». Ἡ περικοπὴ αὐτὴ τοῦ σατυρικοῦ λογοτέχνη, δικαιολογεῖ τὶς ἀπόψεις ποὺ ἐκθέτομε. Δηλαδὴ ἡ Πάρος, μόνο παξιμάδια καλοφτιαγμένα παρήγαγε, ποὺ κινοῦσαν τὸ θαυμασμό. Αὐτὸ ἦταν τὸ σπουδαιότερο προϊὸν τῆς ντόπιας ἐπεξεργασίας. Τὰ μάρμαρα, ἐννοεῖται, ἐπεξεργάζονταν σὲ ἄλλους τόπους γιὰ ἀγάλματα Θεῶν, ἔξω ἀπὸ τὴν Πάρο.

Κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἡ κοινωνικὴ

ζωὴ ἔπεσε πιὸ κάτω. Ἀπειράριθμα ἀνάγλυφα καὶ ψηφίσματα τοῦ Παριανοῦ Δήμου, τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, δείχνουν μὲ τὴν ἄθλια κατασκευή τους, πόσο χαμηλὰ εἶχε ξεπέσει ἡ τέχνη καὶ ὁ λόγος. Σωστὰ τερατουργήματα, τὰ ὁποῖα συναγωνίζονται στὴν ἀθλιότητα τὴν ἁγιογραφία τῆς παρακμῆς τοῦ Βυζαντίου.

Ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὲς ποὺ ἔγιναν κατὰ καιροὺς στὴν Πάρο, ἕνα περίφημο ἀρχαιολογικὸ εὕρημα ἦρθε στὸ φῶς, τὸ ὁποῖο ἔχει σημασία ἀπὸ ἄποψη λογοτεχνικὴ καὶ ἱστορική. Εἶνε μερικὲς πλάκες μὲ ἐπιγραφὲς ἱστορικῶν γεγονότων, γεννήσεων καὶ θανάτων, τῶν πιὸ σπουδαίων λογοτεχνῶν τῆς ἀρχαιότητας καὶ μὲ χρονολογίες τῶν ἐποχῶν ποὺ καθιερώθηκαν οἱ διάφοροι ἀθλητικοὶ Ἀγῶνες στὴν Ἑλλάδα.

Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κέκροπα, τοῦ μυθικοῦ βασιλιὰ τῆς Ἀθήνας, τὸν ὁποῖο τοποθετεῖ στὰ 1582 π. Χ. καὶ τελειώνει στὰ 263 π. Χ., δηλαδὴ ἐξιστορεῖ γεγονότα διάρκειας 1318 χρόνων.

Στὴ χρονολογία ποὺ τελειώνει, φαίνεται, ὅτι καὶ τότε γράφτηκε. Στὸ πιὸ πολὺ μέρος ὁ συντάχτης τοῦ χρονολογικοῦ αὐτοῦ πίνακα, ἀσχολεῖται κυρίως μὲ τοὺς λογοτέχνες καὶ τοὺς ἀγῶνες καὶ μόνον παροδικὰ μιλάει, γιὰ τὰ παράλληλα ἱστορικὰ γεγονότα. Κατὰ τὴ γνώμη τῶν ἀρχαιολόγων, φαίνεται ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς σύνταξής του, ἦταν γιὰ νὰ χρησιμεύσει ὡς βοηθητικὸς πίνακας γιὰ τὴ μελέτη τῆς ποίησης. Τὸ περιεχόμενό του, κρινόμενο ἐπιστημονικά, παρουσιάζει πολλὰ ἐλαττώματα. Τόσο οἱ ἀκρίβειες πολλῶν γεγονότων ποὺ ἀναφέρει, ὅσο καὶ ἡ κρίση τοῦ συντάκτη, δὲν εἶνε ὅλες σύμφωνες μὲ τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα. Πολὺ χτυπάει στὰ μάτια τοῦ μελετητή, ὅτι ὁ χρονογράφος εἶχε ὑπ' ὄψι του, στὴν ἔκθεση τῶν γεγονότων, μόνον Ἀθηναϊκὲς πηγές. Βάση τῆς χρονολογίας εἶνε οἱ Ἐπώνυμοι ἄρχοντες τῆς Ἀθήνας, δηλαδὴ τὸ μέτρημα τοῦ χρόνου κατὰ τὸν Ἀθηναϊκὸ τρόπο καὶ κέντρο, γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖο περιστρέφεται, εἶνε ἡ διαφήμιση τῆς Ἀθήνας, τόσο στὴν ἐπιστήμη, ὅσο

καὶ στὴν ἱστορικὴ σταδιοδρομία τῆς Ἑλλάδος. Μάλιστα, στὰ ἱστορικὰ γεγονότα, δὲν διστάζει νὰ φτάσει μέχρι χοντροκομμένης διαστροφῆς. Γιὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, γράφει, ὅτι μόνον οἱ Ἀθηναῖοι πολέμησαν καὶ νίκησαν, σ' ὅλες τὶς μάχες. Γιὰ τὶς Θερμοπῦλες δὲν ἀναφέρει οὔτε λέξη καὶ παρουσιάζει τὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν ὡς ἀνδραγάθημα τῶν Ἀθηναίων, χωρὶς νὰ κάνει κανένα λόγο, οὔτε γιὰ τοὺς Λακεδαιμονίους, οὔτε γιὰ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες.

Γιὰ τὴ Σπάρτη μιλάει πολὺ λίγο καὶ μὲ μεγάλη περιφρόνηση καὶ μάλιστα ὅταν πρόκειται νὰ περιγράψει τὶς καταστροφὲς τῆς Δωρικῆς ἐπιδρομῆς στὴν Ἑλλάδα. Ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς μεροληψίες μπορεῖ νὰ ὑποθέσει κανείς, ὅτι τὸ περιεχόμενο τοῦ Μαρμάρου γράφτηκε ἀπὸ φανατικὸ Ἀθηναῖο καὶ ἄσπονδο ἐχθρὸ τῆς Σπάρτης. Εἶνε ἕνα προπαγανδιστικὸ ἱστορικὸ κείμενο, ποὺ προορίζεται, περισσότερο γιὰ νὰ ἐξυμνήσει τὴν Ἀθήνα, ὡς Πανελλήνιο κέντρο. Ὑπάρχουν πολλὲς γνῶμες ποὺ ὑποστηρίζουν, ὅτι τὸ χρονικὸ αὐτὸ δὲν γράφτηκε στὴ Πάρο, ἀλλὰ κάπου ἀλλοῦ, ὅπου θὰ ἦταν ἰσχυρότερη ἡ ἐπίδραση τῆς ἱστορικῆς ἀνάμνησης τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Κράτους. Αὐτό, τὸ ὅτι δὲν γράφτηκε στὴ Πάρο, εἶνε βάσιμο νὰ τὸ ὑποθέσει κανείς, ἀπὸ τὸ λόγο, ὅτι δὲν κάνει κανένα ἰδιαίτερο λόγο γιὰ τὸ νησί, μέσα στὸ ὁποῖο βρέθηκε. Ἡ πιὸ πιθανώτερη γνώμη εἶνε, ὅτι ὁ συντάκτης ἔγραψε τὴ χρονογραφία του ἔξω ἀπὸ τὴ Πάρο καὶ ὅτι κάποιος πλούσιος κάτοικος τοῦ νησιοῦ, τὴν ἀντέγραψε, γιὰ πνευματική του χρήση, στὰ Παριανὰ μάρμαρα ποὺ βρέθηκε. Ἡ ἀπουσία κάθε ἰδιάζουσας πνευματικῆς κίνησης στὴ Πάρο, κατὰ τὸν 3ο αἰῶνα π. Χ., δὲν δικαιολογεῖ τὴν ὕπαρξη δημιουργικῶν ἱστορικῶν, ἔστω καὶ τῆς μετριότητας τοῦ συντάκτη τοῦ χρονικοῦ.

Ὅλες οἱ πλάκες, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ τελευταία, βρέθηκαν στὴ Πάρο κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰῶνα μ. Χ., ἀπὸ ἀνασκαφές, τὶς ὁποῖες εἶχε κάνει, μέσῳ ἀντιπροσώπου του, ὁ Γάλλος Peiresk, ἀνώτερος δικαστικὸς στὸ Αἴξ τῆς Γαλλίας. Ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Peiresk, ὀνομαζόμενος Σαμ-

ψών, ἀφοῦ μετέφερε τὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα στὴ Σμύρνη, γιὰ νὰ τὰ στείλει ἀπ' ἐκεῖ στὴ Γαλλία, πιάστηκε καὶ φυλακίστηκε ἀπὸ τοὺς δανειστές του καὶ ἀναγκάστηκε νὰ πουλήσει τὸ ἀρχαιολογικὸ φορτίο σ' ἕνα Ἄγγλο ὀνομαζόμενο Θωμᾶ κόμη D' Arundel, ὁ ὁποῖος τὸ μετέφερε στὴν Ἀγγλία. Ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια, τὸ Μουσεῖο τῆς Ὀξφόρδης, ἀγόρασε τὶς ἐνεπίγραφες πλάκες, οἱ ὁποῖες μελετήθηκαν ἀπὸ Ἄγγλους ἀρχαιολόγους καὶ δημοσιεύτηκαν σὲ ἐπανειλημμένες ἐκδόσεις. Στὰ 1897, ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Willhelm, μὲ τὸν Παριανὸ Καθηγητὴ Μ. Κ. Κρίσπη, ἀνακάλυψαν καὶ τὸ τελευταῖο τμῆμα τοῦ χρονικοῦ, μὲ πολὺ κατεστραμμένα τὰ περισσότερα γράμματα, γιατὶ χρησίμευε γιὰ πλάκα ἐξώστη κάποιου σπιτιοῦ. Τὸ τμῆμα αὐτὸ βρίσκεται μέσα στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Πάρου.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἐπιστήμη ἀσχολήθηκε μὲ τὴ Πάρο καὶ ἐνεργήθηκαν μεγάλες ἀνασκαφές, ἀπὸ τὴ Γερμανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή, ἀπὸ τὰ 1899 ἕως τὰ 1901. Ἐρευνήθηκαν οἱ χῶροι τοῦ Ἀσκληπιείου, τοῦ Ναοῦ τῆς Εἰλειθυίας, τὸ Δήλειον καὶ ἡ Ἀκρόπολη. Τὰ εὑρήματα ποὺ ἦλθαν σὲ φῶς, δείχνουν τὴν ἀκμὴ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῆς Πάρου, κατὰ τὴν Ἀρχαϊκὴ ἐποχή, δηλαδὴ κατὰ τὸν 9ο καὶ 8ο αἰῶνα π. Χ. καὶ τὴν παρακμή της, μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Κράτους. Πολὺ χαρακτηριστικὸ εἶνε τὸ γεγονός, ὅτι τὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα μαρτυροῦν τὴ μεγάλη κατάπτωση τῆς Πάρου, κατὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ ὀλιγάριθμοι μεγαλέμποροι τοῦ μαρμάρου καὶ οἱ βαθύπλουτοι ἱερωμένοι τῶν ἰαματικῶν ἱερῶν, τὴν ἔκαμαν ἰδιοκτησία τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΠΟΧΗ

Διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου — Διαμόρφωση τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ προσαρμογή της, στὶς κοινωνικὲς ἀπαιτήσεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ καθεστῶτος — Μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας τοῦ Κράτους, ἀπὸ τὴ Ρώμη στὸ Βυζάντιο — Ἐπιβολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν Πάρο καὶ μετατροπὴ τῶν Ἐθνικῶν Ἱερῶν σὲ Χριστιανικὸ Ναό — Ἀνάπτυξη τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς καὶ ἐξέλιξη της, σὲ μοναχικὸ κέντρο — Ἐπιδρομὲς Γότθων, Βανδάλων, Σλαύων, Σαρακηνῶν καὶ Νορμανδῶν — Τελεία ἐρήμωση τοῦ νησιοῦ — Ἱστορικὲς μαρτυρίες Συμεὼν τοῦ Μεταφραστοῦ — Παρακμὴ τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς καὶ διανομὴ τῆς Πάρου στὰ μοναστήρια Χίου, Ἀμοργοῦ καὶ Πάτμου, ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν τελευταίων αἰώνων τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ὅταν ἀκόμη ἦταν κέντρο τοῦ Κράτους ἡ Ρώμη, ἡ Πάρος. μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες Κυκλάδες, αἰσθάνονται τὶς πρῶτες πιέσεις τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν. Ἡ εἰσβολὴ τῶν Γότθων κατὰ τὸν 3ο αἰῶνα (267 μ. Χ.), ἔφθασε μέχρι τῆς Πάρου, ἡ ὁποία, λεηλατήθηκε ἀπὸ βαρβαρικὲς ὀρδές, οἱ ὁποῖες, ἐξώρμησαν ἀπὸ τὰ Μακεδονικὰ παράλια, μέσῳ Σκύρου καὶ Λήμνου. Λεπτομέρειες, δὲν ἔχομε γιὰ τὴν ἔκταση τῆς ἐπιδρομῆς αὐτῆς, γιὰ νὰ βγάλουμε θετικὰ συμπεράσματα, γιὰ τὴν καταστροφὴ ποὺ θάγινε. Ὅμως, ὁ δρόμος ποὺ ἀκολούθησαν οἱ ἐπιδρομεῖς ἦταν τέτοιος, ποὺ ἀφίνει νὰ ἐννοηθεῖ, ὅτι ἦταν λίγοι καὶ θὰ ἀρκέσθησαν σὲ ἁρπαγὲς ὑλικῶν ἀγαθῶν, χωρὶς νὰ κατορθώσουν νὰ κάνουν γενικώτερες καταστροφές.

Μετὰ τὸν 3ο αἰῶνα καὶ κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 4ου, γί-

νονται δυὸ γεγονότα, τὰ ὁποῖα, ἔχουν παγκόσμια ἐπίδραση καὶ ἰδιαίτερη σημασία, γιὰ τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Πάρο.

Ὕστερα ἀπὸ τὴ μακροχρόνια πάλη τοῦ Χριστιανισμοῦ, πρὸς τὶς Ἐθνικὲς θρησκεῖες, τὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος, τὸ ὁποῖο στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς σύγκρουσης τῶν δύο θρησκειῶν, εἶχε ὑποστηρίξει τὶς παληὲς θρησκεῖες μὲ διωγμοὺς καὶ ἀπαγορεύσεις ἐναντίον τῶν ὀπαδῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀναγκάσθηκε κατὰ τὰ τέλη κυρίως τοῦ 3ου αἰῶνα μ. Χ. ν' ἀλλάξει τελείως τακτική.

Μὲ τὴν πάροδο τῶν χρόνων καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῶν τόπων, τὸ κοινωνικὸ περιεχόμενο τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας μετεβλήθη καὶ ἀπὸ ἐπαναστατικὴ μαζικὴ κίνηση κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ τοπικῶν καταπιεστῶν, κατάντησε θρησκευτικὴ ἰδεολογία συντηρητικῆς μορφῆς, μετατόπισε τὸ κέντρο τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας στὴν μεταθανάτιο ζωὴ καὶ συγκροτήθηκε διοικητικὰ ἐκ τῶν ἄνω, μὲ ἱεραρχία καὶ μὲ ἀπολύτως μυστικιστικὰ καὶ ἀποκαλυπτικὰ συνθήματα.

Μετὰ τὴν ἀλλαγὴ αὐτή, τὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος, βρῆκε στὴν νέα θρησκεία πολύτιμο συμπαραστάτη καὶ βοηθό, τὴν υἱοθέτησε ὡς ἐπίσημη θρησκεία καὶ ἔτσι ἔδωκε μιὰ διέξοδο στὴν πάλη τῶν καταπιεζομένων, παραχωρῶντας τὴν θρησκευτικὴ ἀλλαγὴ ὡς ἱστορικὴ κατάκτηση τῶν μαζῶν, χωρὶς ὅμως, καμμιὰ ἀλλαγὴ κοινωνικῆς σημασίας. Ἡ προνομιακὴ αὐτὴ εἰσαγωγὴ τῆς νέας θρησκείας στὴ ζωὴ τῆς Αὐτοκρατορίας, ἄρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ γκρεμίζει τὶς βάσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν νησιῶν, ποὺ ἦταν οἰκοδομημένες πάνω στὴν παληὰ λατρεία καὶ στὰ ἐρείπιά τους, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 4ου αἰῶνα, οἰκοδομοῦνται οἱ νεες Χριστιανικὲς Κοινωνίες.

Οἱ νέες αὐτὲς ἀλλαγές, ἔγιναν στὴν Πάρο, ἐκ τῶν ἄνω καὶ κατ' ἀνάγκην, αὐτὸ δὲ τὸ γεγονός, στάθηκε ὡς ἀφορμή, νὰ μεταφρασθοῦν Χριστιανικὰ οἱ λατρεῖες τῶν παληῶν ἐθνικῶν Θεῶν καὶ νὰ μεταφερθοῦν στὸ Χριστιανικὸ

θρησκευτικὸ Πάνθεο, ἡ λατρεία, τὰ ἱερὰ καὶ οἱ τελετὲς τῆς εἰδωλολατρικῆς Θρησκείας.

Τὸ δεύτερο γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐπέδρασε πάνω στὶς τύχες τοῦ Αἰγαίου πελάγους, εἶνε, ἡ μεταφορὰ τῆς ἕδρας τῆς ἀπέραντης Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ἀπὸ τὴν Ἰταλία στὴν Προποντίδα, στὴ θέση τοῦ παληοῦ Βυζαντίου.

Ἡ μετατόπιση αὐτὴ τοῦ πολιτικοῦ κέντρου, εἶχε τὸ ἀποτέλεσμα, νὰ γίνει τὸ Αἰγαῖο, ὁ κεντρικὸς σταθμὸς τῶν θαλασσίων συγκοινωνιῶν, οἱ ὁποῖες, ξεκινοῦσαν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ κατευθύνονταν στὴν Πρωτεύουσα. Τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, ὡς οἱ πιὸ κοντινὲς ναυτικὲς περιοχὲς πρὸς τὴν καρδιὰ τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀποτελοῦν τὰ μόνιμα κοινωνικὰ κέντρα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα, παίρνεται τὸ ἀνθρώπινο ὑλικὸ γιὰ τὴν συγκρότηση τῶν στόλων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἡ θέση τους αὐτὴ ἀκριβῶς, συγκεντρώνει τὶς κατευθύνσεις τῆς ἐπίθεσης τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῶν ἐχθρικῶν πρὸς τὸ Βυζαντιακὸ Κράτος, γιὰ νὰ παραλύσουν οἱ βάσεις τοῦ ναυτικοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

Οἱ ἀτελείωτες συγκρούσεις τῶν στόλων τῆς Κωνσταντινούπολης μὲ τοὺς Βανδάλους, Ἄραβες, Σαρακηνοὺς καὶ Νορμανδούς, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Μεσαίωνα, μὲ τὴ συχνὴ ἀνανέωση τῶν πληρωμάτων τῶν Βυζαντινῶν στόλων ἀπὸ κατοίκους τοῦ Αἰγαίου, ἀραίωναν τρομακτικὰ τὸν πληθυσμὸ τῶν νησιῶν καὶ στὴν ἀραίωση αὐτή, συντελοῦσε καὶ ἡ ἀτελείωτη σειρὰ τῶν δηώσεων τῶν κατοίκων ἀπὸ τὰ πληρώματα τῶν στόλων τῶν ἐμπολέμων.

Μετὰ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν Γότθων, ἐπικρατεῖ ἡσυχία ὡς τὸν 5ο αἰῶνα. Στὰ μέσα τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ, ἐμφανίζεται στὴ Μεσόγειο ὁ ναυτικὸς λαὸς τῶν Βανδάλων, μὲ κέντρο τὰ παράλια τῆς βόρειας Ἀφρικῆς. Οἱ ἐπιδρομές τους, ἐναντίον τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, μαστίζουν ἰδιαίτερα τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου. Ἕνας τεράστιος Βυζαντινὸς στόλος ἀπὸ 1.100 πλοῖα καὶ 100.000 στρατό, στέλνεται ἐναντίον τους, ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα Λέοντα τὸν Α' (457 — 474),

ἀλλὰ καταστρέφεται ἀπὸ τοὺς Βανδάλους τελειωτικά. Ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια, (533), ἄλλος Βυζαντινὸς στρατὸς καὶ στόλος, ἀπὸ 40.000 ἄνδρες καὶ 500 πλοῖα, στέλνεται στὴν Ἀφρική. ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸ μὲ στρατηγὸ τὸν Βελισσάριο, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ συντρίψει τοὺς Βανδάλους καὶ νὰ ἀποκαταστήσει τὴ ναυτικὴ κυριαρχία τῶν Βυζαντινῶν, ἡ ὁποία, ἐξακολούθησε ἀδιατάρακτη, μέχρι τὸν 7ο αἰῶνα.

Κατὰ τὸ τέλος ὅμως τῆς ἑκατονταετηρίδας αὐτῆς, οἱ Σλαυϊκοὶ λαοί. ἐπεκτείνουν τὶς κατακτητικὲς καθόδους, ἀπὸ τὰ βορειοανατολικὰ τῆς Εὐρώπης. πρὸς τὴν Βαλκανική. Ἕνα τμῆμα Σλαυϊκῶν ἐπιδρομέων, ξεχύθηκε στὰ νησιὰ τῶν Κυκλάδων, στὰ 675 μ. Χ. καὶ ἔκαμε τρομερὲς καταστροφές, ἰδιαίτερα δὲ φαίνεται πῶς ἔπαθε. ἀπὸ τὴν ἐρήμωση αὐτὴ ἡ Πάρος, σὲ βαθμὸ σχεδὸν τέλειου ἐξαφανισμοῦ τοῦ παραλιακοῦ πληθυσμοῦ της. (Μηλιαράκη — Κυκλαδικά. Ἀθῆναι, 1874).

Σύγχρονα μὲ τὴν ἐρήμωση ἀπὸ τὴν Σλαυϊκὴ ἐπιδρομή, συνέπεσε καὶ ἡ τεράστια ἀνάπτυξη. τῆς ναυτικῆς δύναμης τοῦ Ἀραβικοῦ Κράτους τῆς Συρίας, τὸ ὁποῖον, ἐκυριάρχησε στὸ Αἰγαῖο ἐπὶ 10 χρόνια, περὶ τὸ 675 μ. Χ., ὅταν πολιορκήθηκε καὶ ἡ Κωνσταντινούπολη. ἀπὸ τὸν περίφημο Χαλίφη Μωαβία. Οἱ Ἄραβες τῆς Συρίας, δὲν μπόρεσαν νὰ διατηρήσουν τὴ ναυτική τους δύναμη, ὕστερα ἀπὸ τὶς ἀποτυχίες τους, γιὰ τὴν ἅλωση τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλά, τὸ πέρασμά τους ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο, γίνηκε ἀφορμὴ νὰ δημιουργηθοῦν ναυτικὲς πειρατικὲς βάσεις τῶν Ἀράβων, στὴν Κιλικία καὶ Σικελία, πρὸ πάντων δὲ στὴν Κρήτη, στὴν ὁποία. ὠργανώθηκε ἰσχυρὸ πειρατικὸ Βασίλειο, τὸ ὁποῖο ἐπὶ 150 χρόνια, ἔγινε τὸ φόβητρο καὶ ἡ μάστιγα τοῦ Αἰγαίου. Οἱ Βυζαντινοὶ στόλοι, πάντοτε ἔχοντας ναυτικὰ ὁρμητήρια τὰ νησιὰ αὐτά, συγκρούσθηκαν πολλὲς φορὲς μὲ τοὺς Ἄραβες τῆς Κρήτης καὶ τὶς περισσότερες νικήθηκαν. Στὰ 880 μ. Χ., ὁ ἱδρυτὴς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας Βασίλειος ὁ Α΄ κατώρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσει, μὲ ἐπιτυχία. τοὺς πειρατὲς τῆς Σικελίας, οἱ ὁποῖοι ἐλυμαίνονταν τὶς ἀκτὲς τῆς Πελοποννήσου καὶ μόλις στὸ τέλος τοῦ 10ου αἰῶνα (961), ὁ Βυζαντινὸς στρατηγὸς καὶ κατόπιν Αὐτοκράτορας, Νικηφόρος Φωκᾶς, ἐσύντριψε τελειωτικὰ τὸ πειρατικὸ Κράτος τῆς Κρήτης καὶ ἐξετόπισε ὁριστικὰ τοὺς Ἄραβες ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 11ου αἰῶνα, ἐμφανίζονται στὸ Αἰγαῖο οἱ Νορμανδοί, ναυτικὸς λαὸς τῶν ἀκτῶν τῆς βόρειας Εὐρώπης, οἱ ὁποῖοι ἐνίκησαν τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ ἐλεηλάτησαν τὰ νησιὰ καὶ ὕστερα ἀπὸ μακροχρόνιες συγκρούσεις, κατώρθωσε ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, ἐπὶ τοῦ πρώτου Αὐτοκράτορα τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, Ἀλεξίου τοῦ Α΄, νὰ τοὺς συντρίψει, ἀλλὰ κυρίως τὴ νίκη τὴν πέτυχε, μὲ τὴ συνδρομὴ τοῦ ναυτικοῦ τῆς Βενετίας.

Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ τὰ στοιχεῖα. ποὺ προαναφέραμε, δηλαδή, ἡ νέα ψυχοσύνθεση. ἀπὸ τὴ βίαια ἐπιβολὴ τῆς κρατικῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. μὲ τὴν μυστικιστική της μορφή, καὶ οἱ συχνὲς ἐχθρικὲς ἐπιδρομές, μαζὺ μὲ τὴν πολὺ βαρειὰ φορολογικὴ καταπίεση τοῦ Βυζαντιακοῦ Κράτους, συνετέλεσαν, νὰ δημιουργηθῆ. ἡ Μεσαιωνικὴ Κοινωνία τῶν κατοίκων τοῦ Αἰγαίου.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, στὴν Πάρο. γίνεται μιὰ μεταμόρφωση, πολὺ χαρακτηριστική. Τὰ μεγάλα Ἱερὰ τῶν ἐθνικῶν Θεῶν, Ἀσκληπιείου καὶ Εἰλειθυίας, γιὰ τὰ ὁποῖα μιλήσαμε πιὸ πάνω καὶ τὰ ὁποῖα, παρ' ὅλη τὴ λεηλασία, ἀπὸ τοὺς Γότθους κατὰ τὸν 3ο αἰῶνα, διέφυγαν τὴν τελειωτικὴ καταστροφή, ἐδέχθηκαν τὴν ἐπίθεση τῶν Χριστιανῶν διωκτῶν, οἱ ὁποῖοι, ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Θεοδοσίου, μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀνέλαβαν τὸ ρόλο τοῦ ξεθεμελιωτὴ τῶν εἰδωλολατρικῶν Ναῶν καὶ τὸ βίαιο μετασχηματισμό τους σὲ Χριστιανικὲς Ἐκκλησίες, ἀφοῦ ἐννοεῖται, ἔσπαζαν καὶ ἔκαναν σκόνη, ὅλα τὰ καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Κάποια, ἢ κάποιες ὀρδές. τέτοιων κουκουλοφόρων καταστροφέων, τὶς ὁποῖες περιγράφουν οἱ ἱστορικοὶ καὶ χυ-

ρίως ὁ Α. Δ. Κυριακὸς (Τομ. Α΄. Ἐκκλ. ἱστορ. σελ. 240, 245, 246) καὶ ὁ Γκέλστερ (Κ. Β. Δ. Σελ.) 300, 301, 395, ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Πάρο καὶ μετέβαλαν σὲ ἐρείπια, τὰ ξακουστὰ Ἱερὰ καὶ ὁ καλογερισμὸς τοῦ Βυζαντίου, κάθησε κυρίαρχος, στὶς ἀπέραντες ἰδιοκτησίες, τῶν εἰδωλολατρικῶν προκατόχων του.

Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν. τοῦ νέου θρησκευτικοῦ κυριάρχου, ἀπὸ τὰ θραύσματα τῶν ἀρχαίων Ναῶν, ἐχτίστηκε πρὸς τὰ βορειοανατολικὰ τοῦ Κάστρου, κοντὰ στὸ γιαλὸ τῆς ἀρχαίας Πάρου, Χριστιανικὸ βαπτιστήριο καὶ μικρὸς Χριστιανικὸς Ναός, ὁ ὁποῖος ἀργότερα ἐξελίχτηκε στὸ μεγάλο Βυζαντινὸ Ναό, ποὺ εἶνε γνωστὸς σήμερα, μὲ τὸ ὄνομα Ἑκατονταπυλιανή.

Οἱ νέοι ἐδαφικοὶ κυρίαρχοι τῆς Πάρου, πῆραν πολλὰ προνόμια, ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς Αὐτοκράτορες καὶ τὸ πρῶτο μοναχικὸ κέντρο τοῦ νησιοῦ, ἡ Ἑκατονταπυλιανή, προικίστηκε μὲ δουλοπάροικους, οἱ ὁποῖοι ἐγκαταστάθηκαν στὸ τμῆμα τῆς παληᾶς Πάρου καὶ ἀπὸ τοὺς σκλάβους αὐτοὺς τῶν Χριστιανῶν κυριάρχων, οἱ ὁποῖοι, ὀνομάζονται στὴ Βυζαντινὴ γλῶσσα Πάροικοι, ὠνομάστηκε τὸ μέρος «Παροικία» καὶ λησμονήθηκε τὸ παληὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλης. (Π. Ζαρλέντη, Νησιωτικὴ ἐπετηρίς, ἔτος Α΄ σελ. 142, Σῦρος 1918).

Οἱ δουλοπάροικοι, εἶνε νέα μορφή, ποὺ πῆρε ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας, κατὰ τὶς ἀρχὲς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τὴν πίεση τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς παρακμῆς τῆς Ρώμης, ἡ διατήρηση μεγάλων μαζῶν δούλων, εἶχε καταντήσει πολὺ δύσκολη. Οἱ ἐξεγέρσεις τῶν δούλων στὴν Ἰταλία, οἱ ὁποῖοι, μὲ τὸν διάσημο ἀρχηγό τους Σπάρτακο, ἀπειλῆσαν τὴν κοσμοκρατορία τῆς Ρώμης καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἔκαμαν ἀδύνατη τὴ συγκράτηση τῆς δουλικῆς μάζας, στὴν κατάσταση τοῦ ἐργαλείου, ἡ δὲ ὅλο καὶ πιὸ πολὺ ζωηρὴ πίεση τῶν βαρβαρικῶν λαῶν, ἀνάγκασε τὴν κυρίαρχη Ρωμαϊκὴ τάξη, νὰ παραχωρήσει κάποια ἐλευθερία στοὺς δούλους, στοὺς

ὁποίους, ἀναγνώρισε τὸ δικαίωμα, νὰ καλλιεργοῦν τὴ γῆ, νὰ παίρνουν δικαιωματικὰ ἕνα μέρος τοῦ εἰσοδήματος καὶ τὸ ἄλλο, νὰ τὸ δίνουν στοὺς γαιοκτήμονες.

Μὲ τὴν ἀλλαγὴ αὐτή, τῶν ὅρων τῆς κτηνώδους ἀρχαίας δουλείας, σὲ κάποια σχετικὴ ἐλευθερία ζωῆς καὶ δικαιωματικῆς κάρπωσης, ἔστω καὶ μέρους τῶν προϊόντων, τῶν καλλιεγουμένων κτημάτων, ἐπροσπάθησαν νὰ κάνουν τοὺς δούλους νὰ ἐνδιαφερθοῦν γιὰ τὴν καλλιτέρευση τῆς καλλιέργειας καὶ γιὰ τὴν ἄμυνα τῆς Χώρας, ἐναντίον τῶν βαρβάρων ἐπιδρομέων, ὡς γιὰ ὑπόθεση κοινοῦ συμφέροντος. Τέτοιοι δουλοπάροικοι, ἐγκατεστάθηκαν στὴν Χριστιανικὴ Πάρο καὶ ἀπετέλεσαν τὸ ἀνθρώπινο ὑλικό, τῆς μεσαιωνικῆς Παριανῆς κοινωνίας. Φαίνεται, ὅτι μεγάλος ἀριθμὸς δούλων τῶν ἀρχαίων ἱερῶν, μετασχηματίστηκε σὲ δουλοπαροίκους τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς. Ἡ δύναμη τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἐξελίχτηκε κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Βυζαντινῆς περιόδου, σὲ τεράστιο καλογερικὸ κέντρο.

Ἡ κατεργασία τοῦ μαρμάρου, κατὰ τὴν Βυζαντινὴ ἐποχή, σταμάτησε καὶ οἱ παληοὶ κάτοικοι, ἐξέλειψαν, ἄγνωστο μὲ ποιὰ μέσα, πάντως ὅμως θὰ ὑπέστησαν τὴν τύχη τῶν ἀπίστων, οἱ ὁποῖοι, ἀποτελοῦσαν ἐμπόδιο, στὴν ἐπέκταση τῆς παντοδυναμίας τοῦ πανίσχυρου καλογερισμοῦ.

Ὅλη ἡ Πάρος, σιγὰ-σιγά, ἐπέρασε στὴν κυριαρχία τοῦ προνομιακοῦ Χριστιανικοῦ Ἱεροῦ. Ἴσως, ἕνα μεγάλο μέρος τῶν ἐκτάσεών της, ἔγινε ἰδιοκτησία τοῦ Βυζαντινοῦ Στέμματος. Τὸ νησί, σιγὰ-σιγά, δασώθηκε καὶ ἄγρια ζῶα πληθύνθηκαν, σὲ βαθμό, ποὺ προκαλοῦσαν τὴ στάθμευση Βυζαντινῶν στρατηγῶν, γιὰ κυνήγια.

Μέχρι τὸν 9ο αἰῶνα, κατὰ τὸν ὁποῖον ἔχομεν κάπως θετικὲς ἱστορικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴν κατάσταση τῆς Πάρου, πυκνὸ ἱστορικὸ σκοτάδι σκεπάζει τὴν τύχη της.

Μόνον ἡ Ἑκατονταπυλιανή, παρουσιάζεται σὰν μονάκριβο σημάδι ἱστορικῆς ἔρευνας. Ἐν τούτοις, τὸ Χριστιανικὸ αὐτὸ ἱερό, παρουσιάζει τέτοια μορφὴ οἰκοδομικῆς ἐξέ-

λιξης: ὥστε, δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς δώσει θετικὰ πράγματα,
γιὰ τὴν ταξινόμηση τῆς κοινωνικῆς ἱστορίας τῆς Πάρου.
Στὴν ἀρχὴ τῆς ἐμφάνισής του ὅπως εἴπαμε καὶ προηγου-
μένως, χτίστηκε σὲ δυὸ χωριστὰ τμήματα, ἀπὸ μαρμάρινα
κομμάτια τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν Ναῶν. Ἀργότερα,
μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομικῆς παντοδυναμίας τῆς Ἑ-
κατονταπυλιανῆς, τὰ δύο τμήματα ποὺ ἀπεῖχαν λίγο μα-
κρυὰ τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἡ ἐκκλησία δηλαδὴ τοῦ Ἁγίου
Νικολάου καὶ τὸ Βαπτιστήριο, ἑνωθῆκαν μ' ἕνα διάμεσο
κτίριο, τὸ ὁποῖο ἀρχικὰ χτίστηκε μὲ ρυθμὸ βασιλικῆς. Κάθε
καλὸ κομμάτι ἀπὸ τὰ παληὰ Ἱερά, μεταφέρθηκε μέσα
στὸν τεράστιο Χριστιανικὸ Ναὸ καὶ τοποθετήθηκε, ὄχι μὲ
μεγάλης ἀξίας, ἀρχιτεκτονικὴ τάξη. Παντοῦ ὅπου ὑπάρ-
χουν λείψανα τῆς βασιλικῆς αὐτῆς καὶ φαίνονται, δεί-
χνουν τὴν εἰδωλολατρικὴ προέλευσή τους. Ὡς καὶ αὐτὸ τὸ
κεντρικὸ Χριστιανικὸ θυσιαστήριο, ἡ Ἁγία Τράπεζα, μᾶς
δείχνει τὴν εἰδωλολατρικὴ προέλευση τῶν μαρμάρων της,
καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ κολῶνες, οἱ ὁποῖες, ὄχι πολὺ καλλιτε-
χνικά, παραμορφώθηκαν ἀπὸ τὰ ἔκδηλα εἰδωλολατρικά
τους στοιχεῖα.

Ἡ ζωὴ ὅμως τῶν ἱερωμένων ἀρχόντων τῆς Βυζαντι-
νῆς Πάρου, παρ' ὅλα τὰ προνόμια, δὲν ἦταν πάντοτε ρό-
δινη. Ἡ νησιωτικὴ θέση καὶ τὰ πολλὰ λιμάνια, ἔγιναν
πολλὲς φορές, τόπος ἐπίσκεψης ἐχθρικῶν στόλων καὶ πρὸ
πάντων τῶν πειρατῶν τῆς Κρήτης, ὥστε οἱ καλογεροάρ-
χοντες τῆς Πάρου ἔπαθαν συμφορές. Οἱ δουλοπάροικοι, ἢ
ἐξοντώθηκαν ἢ πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν κοινωνική τους σκλα-
βιά, ἑνώνονταν μὲ τοὺς πειρατές. Ἡ ἔλλειψη αὐτὴ τῆς
ἀσφάλειας, ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἐρημωθεῖ ἐντελῶς ἡ Πάρος
καὶ νὰ μὴ βρίσκεται ψυχὴ ἐπάνω σ' αὐτὴ κατὰ τὸν 10ο
αἰῶνα, ὅταν τὴν ἐπισκέφθηκε ὁ Συμεὼν ὁ Μεταφραστής,
ὑπουργὸς καὶ στρατηγὸς τοῦ Βυζαντιακοῦ Κράτους, ὁ
ὁποῖος στάλθηκε μαζὶ μὲ τὸ στρατηγὸ Ἡμέριο ἐναντίον
τῶν Σαρακηνῶν τῆς Κρήτης, ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ
Λέοντα ΣΤ' τοῦ σοφοῦ.

Ὅταν ὁ Βυζαντινὸς στόλος ἔπλεε πρὸς τὴν Κρήτη,
ἀναγκάστηκε νὰ ποδίσει στὸ λιμάνι τῆς Νάουσας. Τὸ νησὶ
ἦταν παντέρημο. Ἄγρια δάση σκέπαζαν τὶς ἔφορες ἐκτά-
σεις του καὶ τὰ ἀγρίμια ἀποτελοῦσαν τοὺς μοναδικοὺς ζων-
τανοὺς ὀργανισμούς.

Ὁ Συμεὼν ὁ Μεταφαστής, καθαρῶς ἐκπροσωπευτικὸς
τύπος τοῦ Βυζαντινοῦ λογίου, ὁ ὁποῖος ζεῖ στὴ γῆ, μόνον
μὲ τὴ σκέψη τῶν ἐπουρανίων ὁραματισμῶν, δὲν φαίνεται
νὰ πειράχτηκε ἀπὸ τὴν ἐρήμωση τῆς εὔφορης καὶ δοξα-
σμένης αὐτῆς χώρας. Πῆρε τὸ δρόμο ἀπὸ τὴ Νάουσα πρὸς
τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ νησιοῦ, γιὰ νὰ ἐπισκεφθεῖ τὸ Χριστιανικὸ
Ἱερὸ τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς, τὸ ὁποῖο μόνον ἀπασχο-
λοῦσε τὴν ἄθλια ἀσκητικὴ σκέψη του καὶ ἀφοῦ μᾶς λέει,
ὅτι στὴν ἀρχή, ἕνας ἀνηφορικὸς δρόμος καὶ ἔπειτα ἕνας
ὁμαλὸς κατήφορος, βρέθηκε μπροστά του, μᾶς φέρνει κατ'
εὐθεῖαν στὸν τόπο τῶν ζωηρῶν Βυζαντινῶν διαφερόντων
του, στὴν ἐρειπωμένη Ἑκατονταπυλιανή. Ἕνας σωρὸς
γκρεμίσματα τὸν κατέπληξαν. Οἱ τοῖχοι τοῦ ἱεροῦ, βρι-
σκόνταν ὄρθιοι καὶ τὸ γκρίζο ἐξαίσιο μάρμαρο, ποὺ σκέπαζε
τοὺς τοίχους, τὸν ἔκαμε νὰ μείνει μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα. Κι'
ἀφοῦ μᾶς δίνει πολὺ φτωχὲς καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ πληρο-
φορίες, περισσότερο γεμᾶτες πολυλογία, χωρὶς ἀντίστοιχο
νόημα, μπαίνει στὸ ἀγαπημένο του θέμα γιὰ τὸ ὁποῖο ζοῦ-
σε. Μιλάει γιὰ μιὰ γυναῖκα ποῦ ἁγίασε, γιὰ τὴν Ἁγ. Θεο-
κτίστη τὴ Λεσβία, ἡ ὁποία, ἀσκήτεψε στὰ χαλάσματα
τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς. Ὁλόκληρο βιβλίο ἀφιερώνει ὁ Βυ-
ζαντινὸς ὑπουργός, γιὰ τὸ βίο καὶ τὰ θαυμάσια τῆς Ὁσίας.
Γιὰ τὴ κοινωνικὴ ἀθλιότητα ποῦ εἶδε, κατὰ τὴ διαδρομή
του μέχρι τὴν Κρήτη καὶ πρὸ πάντων, γιὰ τὸ ἀποκορύ-
φωμα τῆς δυστυχίας, γιὰ τὴν ἐρήμωση τῆς τόσο φημισμέ-
νης Πάρου, δὲν φαίνεται νὰ συγκινεῖται. Ἴσως, ἀπὸ τὴ
θεολογικὴ ἄποψη τοῦ Συμεών, ἦταν σκόπιμο ἔργο τῆς θείας
Προνοίας γιὰ νὰ ἐρημώσει τὸ νησὶ, νὰ πνίξουν τὰ χωράφια
τὰ ἀγριοπούρναρα, νὰ ἐπικρατήσει ὡς ἦχος ζωῆς, τοῦ ἀ-
γριμιοῦ τὸ οὔρλιασμα καὶ τῶν ὄρνιων τὸ σκούξιμο, γιὰ νὰ

6ρεῖ τὴν εὐκαιρία ἡ θεία Πρόνοια νὰ ἀναδείξει μιὰ Ἁγία
Θεοκτίστη καὶ νὰ δοξασθεῖ ἡ πέννα τῆς Βυζαντινῆς πνευ-
ματικῆς ἀθλιότητος. Ἐλεεινὸ κατάντημα τοῦ τεράστιου
Κράτους καὶ κυρίως, φρικτὴ τύχη τῶν κοινωνικῶν μαζῶν,
ποῦ βρισκόνταν κάτω ἀπὸ τὴ κυριαρχία τῆς Αὐτοκρατορίας
ἡ ὁποία τοὺς ἐχθροὺς τῶν πληθυσμῶν της, τοὺς προστάτευε
μὲ στρατηγούς, οἱ ὁποῖοι, ὅλη τὴ δύναμή τους, τὴν ξόδευαν
γιὰ νὰ γράφουν συναξάρια Ὁσίων, ὄχι μόνον ὅταν ἔμεναν
κλεισμένοι στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς Πρωτεύουσας, ἀλλὰ καὶ
ὅταν ὁδηγοῦσαν τὸν στρατὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἡ ἐρήμωση
τῆς Πάρου, ὅπως μᾶς τὴν περιγράφει ὁ Συμεών, φαίνεται,
ὅτι θὰ ἐξακολούθησε ἕως τὸν 11ο αἰῶνα, ὅταν μετὰ τὶς απο-
φασιστικὲς νίκες τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, γιὰ τὴν ἐξάλειψη
τοῦ πειρατικοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης, ἀπὸ τὸ πρόσωπο
τῆς γῆς, ἄρχισαν τὰ νησιὰ νὰ ἀναπνέουν, ἀπὸ τὸ φρικτὸ
ἐφιάλτη τῶν Σαρακηνῶν. Ξανασχηματίστηκαν συνοικι-
σμοί, οἱ ὁποῖοι, πῆραν ἀπάνω τους ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἡσυχία,
ποὺ ἐπικράτησε ἀπὸ τὸ 961 ἕως τὰ 1081 μ. Χ., ὅταν ἔγινε
ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Νορμανδῶν.

Ἡ Πάρος, πρώην ἰδιοχτησία τοῦ Βυζαντινοῦ καλογερι-
σμοῦ, δὲν ἄργησε νὰ ξαναβρῆ τοὺς ἰδιοκτῆτες της, στὸ πρό-
σωπο ἄλλων μοναχῶν καὶ μοναστηρίων.

Μετὰ τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου τῆς δυνα-
στείας τῶν Κομνηνῶν, ἡ πολιτικὴ τοῦ Κράτους, προσανα-
τολίζεται μὲ μεγαλύτερη ἔνταση ἀπὸ πρὶν στὴν ὑποστή-
ριξη τῶν μοναστηριῶν, τὰ ὁποῖα, ἡ δυναστεία αὐτή, τὰ
ἐθεώρησε ὡς τὸν κυριώτερο θεσμό, ὁ ὁποῖος ἦταν προωρι-
σμένος ἀπὸ τὴ φύση του, νὰ στηρίξει τὴ Βυζαντινὴ Μο-
ναρχία καὶ νὰ ὑπερασπίσει μὲ τὴ μεγάλη ἐπιροὴ ποὺ εἶχε
ἐπάνω στὶς μάζες, τὸ κοινωνικὸ καθεστώς.

Ἦταν ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία, ἡ κοινωνικὴ συγκρό-
τηση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἐξελίχθηκε σὲ φεου-
δαρχικὸ Κράτος καὶ οἱ πρώην στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ
Διοικητὲς τῶν τμημάτων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ὁποῖοι πρίν,
εἶχαν στενὴ ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ κέντρο καὶ θεωροῦνταν ὄχι

μόνιμοι, τώρα ἐξελίχτηκαν σὲ τιμαριούχους χωροδεσπότες, οἱ ὁποῖοι, θεωρήθηκαν, ὡς οἱ πιὸ φυσικοὶ Διοικητὲς τῶν ἐπαρχιῶν, μὲ κληρονομικὰ δικαιώματα μεταβίβασης τῆς Διοίκησης, στὰ μέλη τῶν οἰκογενειῶν τους. Σ' αὐτὴ τὴ κοινωνικὴ διαμόρφωση, εἶχε συντελέσει ἡ ἐπίδραση τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία, μὲ τὶς σταυροφορίες εἶχε επηρεάσει τὸ διοικητικὸ σύστημα τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ κυρίως, συνετέλεσε καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι, ἡ κεντρικὴ Κυβέρνηση τοῦ Βυζαντίου, μετὰ τὸν κλονισμὸ τῶν δυνάμεων τοῦ Κράτους, ἀπὸ τὴν ἀπώλεια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὴν ἀνάπτυξη ἰσχυρῶν καὶ συγκροτημένων Σλαυϊκῶν Ἐθνῶν στὴ Βαλκανική, ἔπαυσε νὰ ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐπιβάλλεται μόνο μὲ τὴ στρατιωτικὴ δύναμη καὶ ἐζήτησε, μὲ τὴν παραχώρηση φεουδαρχικῶν δικαιωμάτων, σὲ ἰσχυροὺς οἴκους, νὰ συνδέσει τὸ ἀτομικὸ ἐνδιαφέρο τῶν χωροδεσποτῶν, μὲ τὴ τύχη τοῦ Κράτους καὶ νὰ τονώσει ἔτσι τὴν ἄμυνα τῆς Αὐτοκρατορίας, μὲ περισσότερο ἐνδιαφέρο τῶν ἐπαρχιακῶν δυνάμεων.

Ἐν παρόδῳ ἀναφέρομε ἐδῶ, ὅτι, ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ἔφερε ἀντίθετα ἀποτελέσματα: ἀντὶ τοῦ προσωρινοῦ στρατιωτικοῦ ἢ πολιτικοῦ Διοικητοῦ, ἐγκατεστάθη τώρα στὴν ἐπαρχία, μόνιμος ἐπαρχιακὸς ἡγεμονίσκος, ὁ ὁποῖος, δὲν φρόντιζε ὅπως οἱ πρῶτοι, νὰ μαζέψει θησαυροὺς καὶ νὰ γυρίσει στὴν Πρωτεύουσα, ἀλλὰ πρόσθεσε στὶς πιέσεις γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς, οἱ ὁποῖες εἶνε ἱστορικὰ ἐξακριβωμένο, πόσο δυσβάστακτες ἦταν καὶ τὶς πιέσεις, γιὰ τὴ διατήρηση τῆς δικῆς του τοπικῆς Αὐλῆς. Στὴν ἀδυναμία τῆς καταβολῆς τῶν διπλῶν αὐτῶν ὑποχρεώσεων, ἀπὸ τοὺς ὑποτελεῖς, ὁ τοπικὸς κυρίαρχος, προτιμοῦσε καὶ φρόντιζε, νὰ ἐξασφαλίζει τὶς δικές του πρῶτα ἀνάγκες καὶ ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ τῆς ἀδυναμίας τοῦ Κέντρου, μετεβίβαζε καὶ τοὺς αὐλικοὺς φόρους, στὸν ἑαυτό του.

Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος στὴ Βαλκανική, δὲν ἦταν θεσμὸς ποὺ ἐξελίχτηκε φυσιολογικά, ὅπως στὴ Δύση καὶ γι' αὐτό, γρήγορα κατάντησε σὲ μιὰ πολυαρ-

χία, σ' ἕνα κατατεμαχισμὸ τοῦ Κράτους σὲ ἀνεξάρτητες Ἡγεμονίες, τῶν ὁποίων, οἱ χωροδεσπότες, φρόντιζαν νὰ ἐξαγοράσουν τὴν ἀσφάλειά τους καὶ μόνον, ἀδιαφορῶντας γιὰ τὴν τύχη τοῦ Κράτους. Δὲν πρόφθασε νὰ περάσει ἕνας αἰῶνας, μετὰ τὸ θρίαμβο τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος καὶ τὸ Βυζαντιακὸ Κράτος, διαλύθηκε, κάτω ἀπὸ τὰ χτυπήματα τῶν Φράγκων (4η Σταυροφορία).

Παράλληλα μὲ τοὺς πολιτικοὺς τιμαριούχους, ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν, ἀναδείχτηκε ἡ Ἐκκλησία, ὡς ὁ πλέον ἰσχυρὸς φεουδάρχης. Τὰ κατὰ τόπους μοναστήρια, ἐξελίχτηκαν σὲ ἀληθινὰ ἐκκλησιαστικὰ φέουδα. Σειρὰ ἀπὸ χρυσόβουλα τῶν εὐσεβῶν Αὐτοκρατόρων τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, μαρτυράει, ἄπειρες δωρεὲς δουλοπαροίκων καὶ δούλων πρὸς τὶς Μητροπόλεις, Ἐπισκοπὲς καὶ Μοναστήρια. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτὰ φέουδα, ἐπροικίστηκαν μὲ ἰδιαίτερες δωρεὲς σὲ ἀνθρώπους καὶ χρῆμα, ἀπὸ τὶς ὁποῖες χτίστηκαν ἀπειράριθμα οἰκοδομήματα ἐκκλησιῶν καὶ μοναχικῶν ἐπαύλεων, τὰ ὁποῖα θεωρήθηκαν ἀπαραίτητα ἐφόδια, γιὰ τὴ μεγαλοπρεπῆ ἐμφάνιση τῆς ἱερατικῆς φεουδαρχίας.

Ὁ 11ος καὶ 12ος αἰῶνας μ. Χ., εἶνε ἡ χρυσῆ ἐποχὴ τῆς κοινωνικῆς παντοδυναμίας τοῦ Βυζαντινοῦ Κλήρου. Τὰ πιὸ περίφημα ἐκκλησιαστικὰ οἰκοδομήματα, ὅπως οἱ Μονὲς τοῦ Δαφνιοῦ καὶ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ, οἱ ἐκκλησίες καὶ τὰ φρουριακὰ συγκροτήματα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, στὴ μεγαλύτερή τους ἀναλογία, ἡ Νέα Μονὴ τῆς Χίου, τὸ Μέγα Σπήλαιον, καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ περίφημες Βυζαντινὲς ἐκκλησίες, Καπνικαρέα, Ἅγ. Θεόδωροι κ.λ.π. εἶνε κτίσματα τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν.

Τότε ἀκριβῶς, γιὰ τὴ στερέωση τῆς φεουδαρχικῆς δύναμης τῆς Ἐκκλησίας, ὠργανώθηκαν καὶ ἔδρασαν οἱ περίφημες μοναχικὲς ὁμάδες, οἱ ἱερακοφόροι, οἱ ὁποῖοι, ἀποτελοῦντες ἕνα εἶδος στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων, διέτρεχαν τὴ χώρα ἔφιπποι καὶ ἔσπαζαν τὰ κεφάλια τῶν ἀγροτῶν, ποὺ ἐτολμοῦσαν νὰ διαμαρτυρηθοῦν κατὰ τῶν ἱερατικῶν κυριάρχων των. Γιὰ τοὺς μοναχοὺς αὐτούς, μιλάει

πολὺ παραστατικὰ ὁ Π. Καλλιγᾶς στὶς Βυζαντινές του μελέτες. (Σελ. 137).

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τιμαριωτισμοῦ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν εἶχε ἰδιαίτερη ἐπίδραση πάνω στὴν τύχη τῆς Πάρου.

Ἡ Ἑκατονταπυλιανὴ ξαναδιοργανώθηκε, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι δὲν τὴν πρόσεξαν οἱ φιλόθρησκες Κυβερνήσεις τῶν Κομνηνῶν πάρα πολύ. Ἀπόδειξη ὅτι δὲν φαίνεται νὰ καταβλήθηκε καμμιὰ προσπάθεια, γιὰ τὴν ἀνοικοδόμηση τοῦ παληοῦ ναοῦ, πάνω στὸ νέο στὺλ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ 11ου καὶ 12ου αἰῶνα. Ἄλλα μοναστήρια, πιὸ ξακουσμένα καὶ ἰσχυρά, γίνονται οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κυρίαρχοι τῆς Πάρου. Ἡ Μονὴ τῆς Χοζοβιώτισσας τῆς Ἀμοργοῦ, ἡ Μονὴ τῆς Χίου καὶ ἡ Μονὴ τῆς Πάτμου. Τὰ τρία αὐτὰ μοναστήρια, ἦταν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν, τὰ πιὸ σπουδαῖα φεουδαρχικὰ συγκροτήματα τοῦ Αἰγαίου. Μόνον ἡ Μονὴ τῆς Χίου εἶχε κτηματικὲς ἐκτάσεις, ποὺ ἀντιπροσώπευαν τὰ 2)3 τῆς συνολικῆς ἔκτασης τῆς Χίου. (Γ. Σωτηρίου Μ. Ε. Ε. Τόμος 24ος, σελ. 622).

Στὰ τεράστια αὐτὰ μοναστηριακὰ συγκροτήματα, περιῆλθε ἡ Πάρος καὶ ἐγκατεστάθηκαν ἀντιπρόσωποι τῶν Μονῶν αὐτῶν στὸ νησί, οἱ ὁποῖοι, ἐκαρποῦνταν τὶς ἐκτάσεις του. Ἡ ἐγκατάσταση τῆς κτηματικῆς κυριαρχίας τῶν Μονῶν αὐτῶν στὴν Πάρο, φαίνεται, ὅτι θὰ εἶχε ὡς ἐπακόλουθο τὴν ἐγκατάσταση σημαντικοῦ ἀριθμοῦ δουλοπαροίκων καλλιεργητῶν, οἱ ὁποῖοι, θ' ἀποτέλεσαν τοὺς πρώτους κατοίκους τοῦ νησιοῦ, μετὰ τὴν ἐρήμωσή του. Ἡ Ἑκατονταπυλιανή, ἀδυνατισμένη, περιωρίστηκε στὴν ἔκταση γύρω ἀπὸ τὴν Παροικία, ἐνῷ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ νησιοῦ, πρὸς τὰ Β Α καὶ μεσημβρινά, περιῆλθαν στοὺς νέους μοναχοὺς χωροδεσπότες τῆς Ἀμοργοῦ, Χίου καὶ Πάτμου.

Ἡ παρακμὴ τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς καὶ ἡ ἔλλειψη ἰσχυρῆς Μονῆς Παριανῆς, ἐξηγεῖ τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὸν οἰκοδομικὸ ὀργασμὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν, λείπει ἐντελῶς ἡ ἐπίδραση τῆς τέχνης στὴν Πάρο. Κανένα δεῖγμα

ἐκκλησιᾶς μικρῆς ἢ μεγάλης, μὲ τὴν ὀμορφιὰ τῶν Βυζαντινῶν μνημείων τῆς ἐποχῆς τῆς Βυζαντινῆς φεουδαρχίας, δὲν παρουσιάζεται.

Τὰ ξένα μοναστήρια, περιώριζαν τὸ ἐνδιαφέρο τους. γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀπόδοση τῶν μετοχιῶν τους στὴν Πάρο καὶ ἡ ἔλλειψη ἐλεύθερου ντόπιου πληθυσμοῦ, μὲ ἰσχυρὴ τοπικὴ παράδοση, δὲν ἀξίωσαν τὴν Πάρο, ν' ἀποκτήσει οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἀποζημίωναν, ἐπιστημονικὰ τοὐλάχιστο, τὴν καθολικὴ προσφορὰ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν τοῦ νησιοῦ, στὸ Βυζαντινὸ καλογερισμό.

Ἡ Βυζαντινὴ περίοδος, γενικὰ ἐξεταζόμενη, εἶνε ἡ πιὸ ἄτυχη καὶ στεῖρα ἐποχή, γιὰ τὴν Πάρο. Ἡ ὕπαρξη τῶν περίφημων Ἱερῶν της κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἔγινε ἀφορμὴ νὰ τραβηχτοῦν νωρὶς χριστιανοὶ μοναχοί, οἱ ὁποῖοι, διαδέχτηκαν τοὺς ἐθνικοὺς προκατόχους των. Ὁ καλογερισμὸς τῆς Πάρου, ἐνισχυόμενος ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι βρῆκε κατοίκους δούλους σὲ τεράστια πλειοψηφία, τοὺς μετεβίβασε στὴν κυριαρχία του «ὡς ἔμπνοα κτήματα τῆς Ἐκκλησίας» καὶ κατέλαβε ὁλόκληρο τὸ νησὶ ἀφοῦ ἐξαφάνισε τὴν ἐλεύθερη τάξη.

Ἡ Ἑκατονταπυλιανὴ ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀνάμνηση τῆς μεγάλης ἀκμῆς τοῦ καλογερισμοῦ, στὴν Πάρο.

Χωρὶς νὰ εἶνε χτισμένη ποτέ, ἀπὸ πρόνοια τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἴτε τῆς Ἁγίας Ἑλένης, ὅπως λέγει ἡ ἀδέσποτη παράδοση, δὲν ἀντιπροσωπεύει συνολικά, παρὰ μόνον τὰ δείγματα τῆς συντριβῆς τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ τῆς μετατροπῆς των σὲ χριστιανικὸ Ἱερό.

Ἡ Πάρος, ἂν δὲν βρισκόταν σὲ μέρος, τὸ ὁποῖο τράβηξε τὴν ἰδιαίτερη προσοχὴ τῶν Φράγκων ἐπιδρομέων τῆς 4ης Σταυροφορίας, θὰ γινόταν ἕνα δεύτερο Ἅγιο Ὄρος στὴν Ἑλλάδα. Ὁ καλογερισμὸς διεξεδίκησε πολὺ ἐπίμονα τὴν ὁλοκληρωτικὴ κατοχὴ τῆς νήσου, ἀλλὰ ἀντίξοες πρὸς τὴν ἐπιθυμία του αὐτή, ἱστορικὲς συνθῆκες, ἀπέδωκαν τὴν Πάρο, στὴν κατοχὴ τῆς ἀνθρώπινης παραγωγικῆς κοινωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ

Κατάλυση τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἀπὸ τοὺς Φράγκους — Κατοχὴ τῶν Κυκλάδων ἀπὸ τὸ Βενετὸ Μᾶρκο Σανοῦδο — Ἵδρυση τοῦ Δουκάτου τοῦ Αἰγαίου — Ἡ Πάρος ἄμεσως ἰδιοχτησία τοῦ Δουκικοῦ στέμματος — Δημιουργία ἰδιαίτερου δυναστικοῦ Οἴκου Σωμαρίπα στὴν Πάρο — Οἰκογένεια Βενιέρη — Βερνάρδος Σαγκρέδος — Αὔξηση πληθησμοῦ, σχηματισμὸς συνοικισμῶν Παροικίας, Νάουσας, Κεφάλου — Ἀνέγερση κάστρων — Συνθῆκες κοινωνικῆς ζωῆς δουλοπαροίκων καὶ ἀρχόντων — Ἐπέμβαση τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους — Τεμαχισμὸς μεγάλης ἰδιοχτησίας — Ἀνάπτυξη τῆς δύναμης Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας — Κατάργηση τῆς Φραγκικῆς κυριαρχίας στὴ Πάρο.

Τὰ διαλυτικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα, γεννήθηκαν μέσα στὴ τεράστια Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία καὶ οἱ ἀδιάκοπες ἐπιθέσεις τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, προκάλεσαν τὸ θάνατο τοῦ αἰωνόβιου καὶ ἰσχυροῦ αὐτοῦ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ.

Πρὶν προφθάσουν νὰ πλημμυρίσουν ἀκόμα τὴ Βαλκανική, οἱ Τουρκικὲς κατακτητικὲς φυλὲς καὶ ἐνῷ εἶχαν καταλάβει, ὅλη σχεδὸν τὴ Μικρασιατικὴ περιφέρεια τῆς Αὐτοκρατορίας, παρουσιάστηκαν ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη, πιὸ ἀποτελεσματικοὶ κατακτητές, ἀμέσως μόλις ἔγινε αἰσθητή, ἡ μεγάλη ἐλάττωση τῆς στρατιωτικῆς δύναμης τοῦ Κράτους.

Στὶς χῶρες τῆς Δυτικῆς καὶ Κεντρικῆς Εὐρώπης, μετὰ τὸν τεμαχισμὸ τῆς μεγάλης Αὐτοκρατορίας τοῦ Μεγ. Καρόλου καὶ ἀργότερα τοῦ Ἁγ. Γερμανικοῦ Κράτους, ἐσχηματίστηκαν μικρὰ καὶ μεγάλα Φραγκικὰ Κράτη, μὲ ἀνε-

πτυγμένες ἐθνικὲς συνειδήσεις. Στὰ Κράτη αὐτά, ἀπὸ τὶς ἀδιάκοπες συγκρούσεις ἀναμεταξύ των, μετὰ τὴ διάλυση τῶν μεγάλων Αὐτοκρατοριῶν καὶ μὲ τὸ οἰκογενειακὸ δίκαιο τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος, εἶχαν σχηματισθεῖ ἀπειράριθμες στρατιές. ἀπὸ ἄεργους ἱππότες, οἱ ὁποῖοι, ὅλο καὶ ἐπλεόναζαν, ὅσο καὶ μεγάλωναν τὰ μεγάλα Κράτη καὶ ἡ ἀεργία τους, εἶχε ὡς ἐπακόλουθο τὴ φτώχεια, τὰ χρέη καὶ τὴν ὁρμὴ πρὸς νέες τυχοδιωκτικὲς ἐπιχειρήσεις. Ἐνῷ αὐτὰ ἐγίνονταν στὰ τιμαριωτικὰ Κράτη τῆς Εὐρώπης, στὶς ἀκτὲς τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, ἀναπτύχθηκαν ἀπὸ τὸν 9ο αἰῶνα καὶ δῶθε ἰσχυρὲς ναυτικὲς πολιτεῖες, οἱ ὁποῖες μετὰ τὴν παρακμὴ τοῦ Βυζαντινοῦ ναυτικοῦ, ἐκυριάρχησαν σιγὰ-σιγὰ στὴ Μεσόγειο, ἡ Γένουα, ἡ Πίσσα καὶ ἡ Βενετία.

Ἀπὸ τὶς τρεῖς αὐτὲς ναυτικὲς δυνάμεις, πιὸ δυνατότερη ἐμφανίζεται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἡ Βενετία. Βρισκόταν σὲ προνομιακὴ φυσικὴ θέση, στὸ μυχὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους καὶ κατὰ τὶς μεγάλες συγκρούσεις τῶν Βυζαντινῶν, μὲ τοὺς βαρβάρους τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, παίζει τὸ ρόλο τοῦ ἀστυνόμου τῶν συμφερόντων τῆς Αὐτοκρατορίας. Σιγὰ-σιγά, κατεβαίνει τὸ ναυτικό της πρὸς τὸ Ἰόνιο καὶ κατὰ τὸν 11ο αἰῶνα, μὲ τὴν ὑπηρεσία ποὺ προσέφερε στοὺς Βυζαντινοὺς ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν, πῆρε ὡς ἀνταμοιβή, τόσα ἐμπορικὰ καὶ ναυτικὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα, ἰσοδυναμοῦν μὲ ἵδρυση Κράτους ἐν Κράτει καὶ μὲ κυριαρχία τῶν ἐμπορικῶν δρόμων τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ τῆς ὀλέθριας Βυζαντινῆς πολιτικῆς, ὅταν ἡ πίεση τῆς Βενετίας γίνεται πολὺ αἰσθητή, συμπληρώνεται μὲ τὴν παραχώρηση τῶν ἴδιων ναυτικῶν προνομίων καὶ στὶς ἄλλες Ἰταλικὲς ναυτικὲς πολιτεῖες καὶ ὁ πολλαπλασιασμὸς αὐτὸς τῶν ξένων κυριάρχων, θεωρήθηκε ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ διπλωματία, σωτήριο φάρμακο τῆς Αὐτοκρατορίας, μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἔριχνε τὴ διχόνοια, ἀνάμεσα στὶς ἀντίζηλες Ἰταλικὲς δυνάμεις, ἐνῷ στὴν οὐσία, ἐπολλαπλασίαζε τὴν πίεση πάνω στὸ Κράτος.

Ἡ ἀναπτυσσόμενη οἰκονομικὴ δύναμη τῶν Πολιτειῶν αὐτῶν κι' ὁ ἀνταγωνισμός των, γιὰ τὴ κυριαρχία τῶν ἀγορῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἔδωκε διέξοδο στὸν ἐφεδρικὸ στρατὸ τῶν ἄεργων ἱπποτῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, γιὰ τυχοδιωκτικὲς ἐπιχειρήσεις στὴν Ἀνατολή.

Ἡ κατοχὴ τῆς Παλαιστίνης ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τὰ ἐμπόδια τὰ ὁποῖα εὕρισκαν ἀπὸ τοὺς νέους κυριάρχους οἱ Χριστιανοὶ προσκυνητές, ἔδωκαν τὴν ἰδεολογικὴ βάση καὶ ἡ οἰκονομικὴ διείσδυση στὴν Ἀνατολή, πῆρε τὴ μορφὴ ἀπελευθερωτικῶν πολέμων τῶν σταυροφόρων Χριστιανῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. ἐναντίον δῆθεν τῶν Τούρκων τῆς Παλαιστίνης, ἐνῷ οὐσιαστικά, τὰ χτυπήματα στρεφόνταν κατὰ κύριο λόγο, ἐναντίον τῆς ἑτοιμόροπης Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὕστερα ἀπὸ πολλὲς τέτοιες ἀπόπειρες, οἱ ὁποῖες ἄρχισαν ἀπὸ τὴν ἄνοδο στὸ Θρόνο τοῦ Βυζαντίου, τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ (1096—1099 1η Σταυροφορία), κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 13ου αἰῶνα, μὲ πρωτοβουλία τῆς Βενετικῆς πολιτικῆς, οἱ στρατοὶ τῶν Σταυροφόρων τῆς 4ης Σταυροφορίας, μεταφέρονται μὲ Βενετικὰ πλοῖα. ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ Δόγη τῆς Βενετίας Ἐρρίκου Δάνδολου, κυριεύουν τὴν Κωνσταντινούπολη, καταλύουν τὴν τελευταία Βυζαντινὴ Δυναστεία καὶ μοιράζονται ἀναμεταξύ των τὶς χῶρες τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἡ Βενετία παίρνει τὰ κυριώτερα παράλια τῆς Πελοποννήσου, τὰ νησιὰ τοῦ Ἰονίου καὶ τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Κρήτη, δηλαδή, τὰ κλειδιὰ τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ἐπειδὴ ὅμως, ἦταν ἀδύνατον νὰ ἐπαρκέσουν οἱ στρατιωτικὲς δυνάμεις τῆς Βενετίας, στὴν κατάληψη τῶν μερῶν αὐτῶν, δόθηκε ἡ ἄδεια. σὲ ἰδιωτικοὺς Βενετικοὺς Οἴκους, νὰ καταλάβουν μὲ δικές τους στρατιωτικὲς δυνάμεις τὰ νησιά, ὑπὸ τὸν ὅρον, νὰ ἀναγνωρίζουν τὴν κυριαρχία της καὶ νὰ ἐξασφαλίζουν στὸ Βενετικὸ ἐμπόριο, τὴ μονοπωλιακὴ ἐκμετάλλευση τῶν νησιῶν.

Πάνω στὴ βάση αὐτή. στηριζόμενος ἕνας τυχοδιώκτης

πτυγμένες ἐθνικὲς συνειδήσεις. Στὰ Κράτη αὐτά, ἀπὸ τὶς ἀδιάκοπες συγκρούσεις ἀναμεταξύ των, μετὰ τὴ διάλυση τῶν μεγάλων Αὐτοκρατοριῶν καὶ μὲ τὸ οἰκογενειακὸ δίκαιο τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος, εἶχαν σχηματισθεῖ ἀπειράριθμες στρατιές. ἀπὸ ἄεργους ἱππότες, οἱ ὁποῖοι, ὅλο καὶ ἐπλεόναζαν, ὅσο καὶ μεγάλωναν τὰ μεγάλα Κράτη καὶ ἡ ἀεργία τους, εἶχε ὡς ἐπακόλουθο τὴ φτώχεια, τὰ χρέη καὶ τὴν ὁρμὴ πρὸς νέες τυχοδιωκτικὲς ἐπιχειρήσεις. Ἐνῷ αὐτὰ ἐγίνονταν στὰ τιμαριωτικὰ Κράτη τῆς Εὐρώπης, στὶς ἀκτὲς τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, ἀναπτύχθηκαν ἀπὸ τὸν 9ο αἰῶνα καὶ δῶθε. ἰσχυρὲς ναυτικὲς πολιτεῖες, οἱ ὁποῖες μετὰ τὴν παρακμὴ τοῦ Βυζαντινοῦ ναυτικοῦ, ἐκυριάρχησαν σιγὰ-σιγὰ στὴ Μεσόγειο, ἡ Γένουα, ἡ Πίσσα καὶ ἡ Βενετία.

Ἀπὸ τὶς τρεῖς αὐτὲς ναυτικὲς δυνάμεις, πιὸ δυνατότερη ἐμφανίζεται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἡ Βενετία. Βρισκόταν σὲ προνομιακὴ φυσικὴ θέση, στὸ μυχὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους καὶ κατὰ τὶς μεγάλες συγκρούσεις τῶν Βυζαντινῶν, μὲ τοὺς βαρβάρους τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, παίζει τὸ ρόλο τοῦ ἀστυνόμου τῶν συμφερόντων τῆς Αὐτοκρατορίας. Σιγὰ-σιγά, κατεβαίνει τὸ ναυτικό της πρὸς τὸ Ἰόνιο καὶ κατὰ τὸν 11ο αἰῶνα, μὲ τὴν ὑπηρεσία ποὺ προσέφερε στοὺς Βυζαντινοὺς ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν, πῆρε ὡς ἀνταμοιβή, τόσα ἐμπορικὰ καὶ ναυτικὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα, ἰσοδυναμοῦν μὲ ἵδρυση Κράτους ἐν Κράτει καὶ μὲ κυριαρχία τῶν ἐμπορικῶν δρόμων τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ τῆς ὀλέθριας Βυζαντινῆς πολιτικῆς, ὅταν ἡ πίεση τῆς Βενετίας γίνεται πολὺ αἰσθητή, συμπληρώνεται μὲ τὴν παραχώρηση τῶν ἴδιων ναυτικῶν προνομίων καὶ στὶς ἄλλες Ἰταλικὲς ναυτικὲς πολιτεῖες καὶ ὁ πολλαπλασιασμὸς αὐτὲς τῶν ξένων κυριάρχων, θεωρήθηκε ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ διπλωματία, σωτήριο φάρμακο τῆς Αὐτοκρατορίας, μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἔριχνε τὴ διχόνοια, ἀνάμεσα στὶς ἀντίζηλες Ἰταλικὲς δυνάμεις, ἐνῷ στὴν οὐσία, ἐπολλαπλασίαζε τὴν πίεση. πάνω στὸ Κράτος.

Ἡ ἀναπτυσσόμενη οἰκονομικὴ δύναμη τῶν Πολιτειῶν αὐτῶν κι' ὁ ἀνταγωνισμός των, γιὰ τὴ κυριαρχία τῶν ἀγορῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἔδωκε διέξοδο. στὸν ἐφεδρικὸ στρατὸ τῶν ἄεργων ἱπποτῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, γιὰ τυχοδιωκτικὲς ἐπιχειρήσεις στὴν Ἀνατολή.

Ἡ κατοχὴ τῆς Παλαιστίνης ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τὰ ἐμπόδια τὰ ὁποῖα εὕρισκαν ἀπὸ τοὺς νέους κυριάρχους οἱ Χριστιανοὶ προσκυνητές, ἔδωκαν τὴν ἰδεολογικὴ βάση καὶ ἡ οἰκονομικὴ διείσδυση στὴν Ἀνατολή, πῆρε τὴ μορφὴ ἀπελευθερωτικῶν πολέμων τῶν σταυροφόρων Χριστιανῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. ἐναντίον δῆθεν τῶν Τούρκων τῆς Παλαιστίνης, ἐνῷ οὐσιαστικά. τὰ χτυπήματα στρεφόνταν κατὰ κύριο λόγο, ἐναντίον τῆς ἑτοιμόροπης Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὕστερα ἀπὸ πολλὲς τέτοιες ἀπόπειρες, οἱ ὁποῖες ἄρχισαν ἀπὸ τὴν ἄνοδο στὸ Θρόνο τοῦ Βυζαντίου, τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ (1096—1099 1η Σταυροφορία), κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 13ου αἰῶνα, μὲ πρωτοβουλία τῆς Βενετικῆς πολιτικῆς, οἱ στρατοὶ τῶν Σταυροφόρων τῆς 4ης Σταυροφορίας, μεταφέρονται μὲ Βενετικὰ πλοῖα. ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ Δόγη τῆς Βενετίας Ἐρρίκου Δάνδολου, κυριεύουν τὴν Κωνσταντινούπολη, καταλύουν τὴν τελευταία Βυζαντινὴ Δυναστεία καὶ μοιράζονται ἀναμεταξύ των τὶς χῶρες τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἡ Βενετία παίρνει τὰ κυριώτερα παράλια τῆς Πελοποννήσου, τὰ νησιὰ τοῦ Ἰονίου καὶ τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Κρήτη, δηλαδή, τὰ κλειδιὰ τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ἐπειδὴ ὅμως, ἦταν ἀδύνατον νὰ ἐπαρκέσουν οἱ στρατιωτικὲς δυνάμεις τῆς Βενετίας, στὴν κατάληψη τῶν μερῶν αὐτῶν, δόθηκε ἡ ἄδεια. σὲ ἰδιωτικοὺς Βενετικοὺς Οἴκους, νὰ καταλάβουν μὲ δικές τους στρατιωτικὲς δυνάμεις τὰ νησιά, ὑπὸ τὸν ὅρον, νὰ ἀναγνωρίζουν τὴν κυριαρχία της καὶ νὰ ἐξασφαλίζουν στὸ Βενετικὸ ἐμπόριο, τὴ μονοπωλιακὴ ἐκμετάλλευση τῶν νησιῶν.

Πάνω στὴ βάση αὐτή. στηριζόμενος ἕνας τυχοδιώκτης

ὁ Μάρκος Σανοῦδος, συγγενὴς τοῦ Δόγη Ἐρρίκου
Βενετὸς, κατέλαβε στὰ 1207 τὴν Νάξο καὶ τὰ γύρω νη-
Δάνδολου, καὶ ἵδρυσε τὸ ἱστορικὸ δουκᾶτο τοῦ Αἰ-
σιὰ τῶν Κυκλάδων περιελήφθη καὶ ἡ Πάρος.
γαίου, μέσα στὸ ὁποῖο μὲ τὴν πρωτεύουσα
Ἡ μεγάλη γειτονιὰ τῆς Πάρου, τὴν ἔκαμε ἄμεσο
τῆς νέας Ἡγεμονίας τῶν Σανούδων, Ὁ λόγος, γιὰ τὸν
ἐξάρτημα τῶν κτήσεων τοῦ Ἡγεμόνα. ὅπως ἡ Πάρος,
ὁποῖον, μιὰ τόσο πολὺ μεγάλη περιφέρεια, ὀφείλεται στὸ ὅτι,
κρατήθηκε ὡς Ἡγεμονικὴ ἰδιοκτησία, Μάρκος
ὁ ἔξυπνος πρῶτος κατακτητὴς τῶν Κυκλάδων. τὸ γεγονὸς τῆς
Σανοῦδος, δὲν μποροῦσε νὰ παραβλέψει τὰ ὁποῖα, ἦταν ἀπα-
ὕπαρξης τόσων λιμανιῶν στὴν Πάρο, στόλου καὶ
ραίτητα. ὡς ἄμεσα ἀγκυροβόλια τοῦ δουκικοῦ Ἡγεμονίδη, μποροῦ-
τὰ ὁποῖα, παραχωρούμενα σὲ ὑποτελῆ ἀνταγωνιστὴ τοῦ
σαν νὰ ἀποτελέσουν φωλιὰ ἐπικίνδυνου ὑπ' ὄψιν, ὅτι
δουκικοῦ στέμματος, λαμβανομένου μάλιστα ἀναμεταξύ των, τὶς
πιὸ ἀσφαλισμένος δεσμὸς, ποὺ ἕνωνε ἐξασφάλιζε τὴν
ὀρδὲς τῶν κατακτητῶν τυχοδιωκτῶν καὶ ἦταν μόνον, ἡ
πειθαρχία τοῦ κατώτερου στὸν ἀνώτερο,
ὕπαρξη ἀδιαμφισβήτητης ἔνοπλης ὑπεροχῆς.
Ἀμέσως, τὸν πρῶτο χρόνο τῆς κυριαρχίας του, ὁ Μ.
Σανοῦδος, ἀντιμετώπισε τὸ ζήτημα τῆς ἔλλειψης ὀχυρῶν
κάστρων στὴν Πάρο. Τὸ λιμάνι τῆς Παροικίας, μὲ τὰ
ἄπειρα κομμάτια τῶν ἐρειπίων τῆς παληᾶς Πάρου, τρά-
βηξε πρῶτα - πρῶτα τὴν προσοχή του, κυρίως γιὰ τὸ στρα-
τηγικὸ λόγο, ὅτι ἐποπτεύει τὸ δρόμο. πρὸς τὰ ἀπέναντι νη-
σιὰ, Σῦρο, Σίφνο καὶ Σέριφο καὶ τὰ Ἀνατολικὰ παράλια
τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἀρχῆς τοῦ
πρώτου Φράγκου Ἡγεμόνα τῶν Κυκλάδων, κατὰ τὴν μαρ-
τυρία τοῦ ἱστοριοδίφη Π. Ζερλέντη, οἰκοδομήθηκε τὸ κά-
στρο τῆς Παροικίας, ἀπὸ τὰ συντρίμματα τῶν ἀρχαίων
Ἱερῶν, τὰ ὁποῖα μὲ τὸ μέγεθός τους καὶ μὲ τὴν κατεργασία
τους, ἀποτέλεσαν κατάλληλο ὑλικὸ γιὰ τὴν δημιουργία
ἰσχυροῦ κάστρου, τὸ ὁποῖο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἐχρησίμευσε
ὡς σταθμὸς στρατιωτικοῦ ἐπιτηρητικοῦ ἀποσπάσματος.

Ἡ πρώτη, λοιπὸν Φραγκικὴ ἐγκατάσταση στὴν Πάρο, γί-νηκε στὴν Παροικία. Τὰ κτήματα τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς ἀφαιρέθηκαν καὶ ἕνα μέρος ἔγινε δουκικὴ ἰδιοκτησία, ἕνα δὲ ἄλλο, παραχωρήθηκε ὡς τιμάριο στὸν Λατινικὸ Κλῆρο, ποὺ εἶχε ἀκολουθήσει τοὺς κατακτητές.

Οἱ δουλοπάροικοι, οἱ ὁποῖοι ὡς τότε ἦταν ἰδιοκτησία τοῦ Ὀρθόδοξου Κλήρου, τόσο τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς, ὅσο καὶ τῶν ἄλλων Μοναστηριακῶν μετοχιῶν, περιῆλθαν στοὺς νέους κυριάρχους. Δὲν ἔχομε ἱστορικὲς πληροφορίες, οἱ ὁποῖες νὰ μᾶς κάνουν λόγο, γιὰ τὴν τύχη τῶν κτηματικῶν ἐκτάσεων τῶν Μοναστηριῶν τῆς Ἀμοργοῦ, τῆς Χίου καὶ τῆς Πάτμου. Πάντως ὅμως καὶ ἐὰν δὲν ἀφαιρέθηκαν ὅλα τὰ κτήματά τους, θὰ περιορίστηκαν στὸ ἐλάχιστο.

Ὁ νέος δυνάστης Μ. Σανοῦδος, ἀπέναντι τῆς Ὀρθοδό-ξου Θρησκείας ἐπολιτεύτηκε πολὺ ἐπιτήδεια. Ἀκολου-θῶντας τὴν πολιτικὴ κατεύθυνση τῆς Βενετίας, φέρθηκε μὲ ἠπιότητα στοὺς Ὀρθοδόξους ἱερωμένους καὶ ἀναγνώρισε τὴν πνευματική τους ἀνεξαρτησία. Τὴν πολιτικὴ αὐτὴ, τὴν ἐνίσχυσε καὶ τὸ γεγονὸς, ὅτι ἀργότερα οἱ Δοῦκες τῆς Νά-ξου, ὡς ὑποτελεῖς τῆς Ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας, ἐτήρησαν τὴν πολιτικὴ τῆς ἀνεξιθρησκείας, τὴν ὁποίαν ἐχάραξαν οἱ Βιλλαρδουΐνοι Ἡγεμόνες, ποὺ πολλὲς φορές, ἀπέ-κρουσαν τὶς ἀξιώσεις τῆς Παπικῆς Αὐλῆς, οἱ ὁποῖες, ἀπέ-βλεπαν, στὴν πλήρη ἐξάρτηση τοῦ Ὀρθοδόξου ἱερατείου, ἀπὸ τὸν Λατινικὸ Κλῆρο τῶν κατακτηθέντων μερῶν.

Ὡς ἄμεση κατοχὴ τοῦ δουκικοῦ στέμματος, ἡ Πάρος, ἐξακολουθεῖ ἀπὸ τὰ 1207—1389 μ. Χ., δηλαδὴ, κοντὰ δυὸ αἰῶνες (182 χρόνια). Σ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς μα-κρυᾶς κυριαρχίας τοῦ Οἴκου τῶν Σανούδων, ἡ Πάρος, δὲν παρουσίασε ἐξαιρετικὰ σημεῖα κοινωνικῆς ζωῆς. Τὸ βέ-βαιο ὅμως εἶνε, ὅτι αὔξησε ὁ ἀριθμὸς τῶν δουλοπαροίκων καὶ ἔγιναν οἱ πρῶτοι συνοικισμοὶ καὶ χτίστηκαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κάστρο τῆς Παροικίας καὶ τὰ κάστρα τῆς Νάουσας καὶ τοῦ Κεφάλου, τὸ μὲν ἕνα, γιὰ τὴ σημασία τοῦ μεγάλου λι-μανιοῦ καὶ τὸ ἄλλο, ὡς ὁ πλέον κατάλληλος σταθμὸς, ἀπέ-

ναντι στὴν πρωτεύουσα Νάξο. Ἡ Πάρος καὶ ἡ Ἀντίπαρος, ἀποτελοῦν ἕνα ἀναπόσπαστο τμῆμα καὶ ὁ πληθυσμός τους, ὑποχρεώνεται νὰ δίνει κάθε χρόνο, 60 ναῦτες, οἱ ὁποῖοι, τραβοῦσαν κουπιὰ στὶς γαλέρες, δηλαδὴ στὰ πολεμικὰ πλοῖα τοῦ Ἡγεμόνα.

Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Σανούδων, ξαναοικοδομήθηκε ἡ Ἑκατονταπυλιανὴ ἀπὸ τὰ Βυζαντινὰ ἐρείπιά της καὶ πῆρε τὴν ἄμορφη καὶ ἀκαλαίσθητη ὄψη, τὴν ὁποία συμπλήρωσε ἀργότερα, ἡ ἐπισκευὴ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 14ου αἰῶνα (1381—1383), ὁ Δούκας τῆς Νάξου Νικόλαος Δελακάρτσερη, γαμβρὸς τῶν Σανούδων, ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Φράγκων τριτημορίων τιμαριούχων τῆς Εὐβοίας, δολοφονήθηκε ἀπὸ τὸν Ἰταλὸ Φραγκῖσκο Κρίσπη, κατὰ τὴ διάρκεια ἑνὸς κυνηγιοῦ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Νάξου, μὲ τέτοια ἐπιτηδειότητα, ὥστε πιστεύτηκε στὴν Νάξο, ὅτι σκοτώθηκε ἀπὸ ἐνέδρα πειρατῶν καὶ ὁ ἐπιτήδειος δολοφόνος κατώρθωσε νὰ παρουσιασθεῖ, ὡς ὁ ἀπαραίτητος διάδοχός του γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ δουκάτου.

Παραστατικώτατη περιγραφὴ τῆς δολοφονίας καὶ τῆς κατάληψης τῆς Ἀρχῆς ἀπὸ τὸ δολοφόνο Κρίσπη, μᾶς δίνει ὁ ἱστορικὸς τῆς Φραγκοκρατίας, Γουλιέλμος Μίλλερ (Τόμ. Β', σελ. 364).

Ἔτσι, ὕστερα ἀπὸ δύο αἰῶνες τῆς Ἡγεμονικῆς Ἀρχῆς τῆς οἰκογενείας τῶν Σανούδων, ἔσβυσε ἡ δυναστεία τῶν πρώτων Δουκῶν καὶ ἀρχίζει δεύτερη περίοδος Ἡγεμονικοῦ οἴκου τοῦ Δουκάτου, μὲ τὴν οἰκογένεια τῶν Κρίσπηδων.

Μὲ τὴν ἀλλαγὴ ὅμως τοῦ Ἡγεμονικοῦ Οἴκου, ἀλλάζουν καὶ οἱ τύχες τῆς Πάρου· ὁ ἐπιτήδιος ἐπιβήτορας τοῦ Δουκάτου Φραγκῖσκος Κρίσπης, θέλοντας νὰ ἐξουδετερώσει τὶς ἀξιώσεις τοῦ τελευταίου γόνου τῆς οἰκογενείας τῶν Σανούδων ἐπὶ τοῦ δουκικοῦ στέμματος, τῆς Μαρίας Σανούδου, τὴν πάντρεψε μὲ τὸν ἱππότη Γάσπαρο Σωμαρίπα, στὸν ὁποῖον παραχώρησε ὡς προῖκα, ἐκτὸς τῆς Ἄνδρου, ποὺ ἀνῆκε στὴ

Μαρία Σανούδου ἀπὸ κληρονομιά, καὶ τὴν Πάρο καὶ τὴν Ἀντίπαρο.

Μὲ τὸ γάμο αὐτό, χωρίζεται ἡ Πάρος, ἀπὸ τὶς ἄμεσες Δουκικὲς κτήσεις καὶ ἀποτελεῖ κέντρο ἀνεξάρτητης Ἡγεμονίας, ὑποτελοῦς στὸ Δουκᾶτο, κάτω ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Σωμαρίπα. Ὁ νέος Δυνάστης τῆς Πάρου, ἦταν γιὸς τοῦ Λιονέλου Σωμαρίπα. Ὁ παπποῦς του Λέων Σωμαρίπας, ἦταν ἀπὸ τὴ Βερώνα τῆς Ἰταλίας καὶ κατὰ τὶς μεγάλες συγκρούσεις τῆς Παπικῆς Αὐλῆς μὲ τοὺς Αὐτοκράτορες τοῦ Ἁγ Γερμανικοῦ Κράτους, οἱ ὁποῖες, εἶνε γνωστὲς στὴν ἱστορία μὲ τὴ δημιουργία τῶν κομμάτων τῶν Γουέλφων καὶ Γιβελίνων, στὶς διάφορες Ἰταλικὲς πόλεις, πῆρε ἐνεργότατο μέρος, κι' ὅταν ἡττήθηκε τὸ κόμμα τῶν Γουέλφων, τοῦ ὁποίου, ἀποτελοῦσε ἰσχυρότατο στέλεχος, ἐξορίστηκε καὶ κατέφυγε στὴν Ἡγεμονία τῆς Ἀχαΐας, στὴν Αὐλὴ τῶν Βιλλαρδουίνων, κατὰ τὸν 13ο αἰῶνα. Ἐκεῖ, παντρεύθηκε μὲ τὴν Ἐλισσάβετ Βιλλαρδουίνου, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννήθηκε ὁ Λιονέλος Σωμαρίπας, περίφημος ἱππότης τῆς Φραγκικῆς Αὐλῆς τῆς Λακεδαιμονίας.

Ἀπὸ τὸ Λιονέλο, ὁ ὁποῖος παντρεύτηκε τὴν κόρη τοῦ κόμητα τῆς Κεφαλληνίας Ἰωάννου Β' Ὀρσίνη, γεννήθηκε, ὁ Γάσπαρος Σωμαρίπας.

Ἡ τελευταία Δούκισσα, χήρα τῶν Σανούδων Φιορέντζα, κατὰ σύσταση τῆς Αὐλῆς τῆς Ἀχαΐας καὶ μὲ πρόθυμη συγκατάθεση τοῦ Φραγκίσκου Κρίσπη, πάντρεψε τὴν κόρη της Μαρία μὲ τὸ Γάσπαρο, στὸν ὁποῖο ὅπως εἴπαμε πιὸ πάνω, ὁ νέος Δούκας παραχώρησε τὴν Πάρο ὡς φέουδο.

Ἡ ἀρχὴ τῆς δυναστείας τῶν Σωμαρίπα, συνδέεται στενὰ μὲ τὴν Πάρο, στὴν ὁποία, ἐκυριάρχησε σχεδὸν ἕως τὸ τέλος τῆς Φραγκικῆς κυριαρχίας στὸ Αἰγαῖο.

Ὁ πρῶτος Δυνάστης τῆς Πάρου μόλις ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἡγεμονία του, ἐνίσχυσε τὰ κάστρα τῆς Πάρου, περισσότερο δὲ ἀπ' ὅλα, ὀχύρωσε τὸ κάστρο τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ Κεφάλου καὶ ἐκεῖ ἔκαμε τὴν ἕδρα τῆς Ἡγεμονίας του. Κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἀρχῆς του φαίνεται ὅτι ἐπεχε-

ρησε νὰ διεκδικήσει ἀπὸ τὸ Φραγκίσκο Κρίσπη, τὸ στέμμα
τοῦ Δουκάτου, ἀλλὰ ὁ ἔμπειρος δολοφόνος, γρήγορα τὸν
ἀνάγκασε νὰ ἀρκεσθεῖ μόνο στὴν Πάρο καὶ στὴν Ἄνδρο.
Στὴν ἐξάλειψη τῶν βλέψεων τοῦ Γάσπαρου Σωμαρίπα, πάνω
στὸ Δουκᾶτο, συνετέλεσε καὶ ἡ ἐμφάνιση τρομεροῦ κινδύνου.
ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, ὁ ὁποῖος, ἔδειξε ὅτι ἀπειλοῦσε νὰ ἐξαφα-
νίσει τὴ Φραγκικὴ ἡγεμονία ἀπὸ τὶς Κυκλάδες.

Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 14ου αἰῶνα, ἐμφανίζεται στὴ Δυ-
τικὴ Μ. Ἀσία, ἡ δύναμη τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων, ἡ
ὁποία, μέσα σὲ ἑκατὸ χρόνια, κάτω ἀπὸ ἐνδόξους Σουλτά-
νους, ἐξελίχτηκε, σὲ κύριο ρυσθμιστικὸ παράγοντα τῆς δυ-
τικῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Βαλκανικῆς. Στὰ 1416, ὁ δεύ-
τερος Δούκας τῆς Νάξου ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Κρίσπη-
δων, ὁ Ἰάκωβος Α'. (1397—1418), περνῶντας μὲ τὶς
γαλέρες του ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς Σμύρνης, δὲν χαιρέτησε τὸ
Σουλτᾶνο Μωάμεθ τὸν Α' καὶ γιὰ τιμωρία του, ὁ Τουρκι-
κὸς στόλος, ἔκαμε ἐπιδρομὴ στὶς Κυκλάδες καὶ ἐλεηλά-
τησε τὴν Ἄνδρο, τὴν Πάρο καὶ τὴ Μῆλο καὶ πῆρε καὶ ἀρ-
κετοὺς αἰχμαλώτους, ἀπὸ τοὺς ὀλιγαρίθμους κατοίκους
τῶν νησιῶν.. Τότε φαίνεται, ὅτι τὴν ἀνυπεράσπιστη Ἀν-
τίπαρο, θὰ τὴν ἐρήμωσε ἐντελῶς, καὶ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τῆς
τελειωτικῆς ἐρήμωσης μνημονεύει ὁ Μύλλερ, λέγοντας,
ὅτι ἡ Ἀντίπαρος ἦτο ἐγκαταλελειμμένη εἰς τοὺς ἀετοὺς
καὶ ἀγρίους ὄνους». (Τόμος Β': σελ. 372).

Η ἐπιδρομὴ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ἔκανε μεγάλη
φθορὰ καὶ στὴν Πάρο. Ἡ Παροικία, ἔμεινε μὲ ἐλάχιστους
κατοίκους καὶ τὸ λιμάνι τῆς Νάουσας, ἐσυχναζόταν γιὰ
ἀρκετὸ καιρὸ, ἀπὸ πειρατές.

Ὁ κοινὸς κίνδυνος τῶν Τούρκων, ἐξάλειψε τὶς βλέψεις
τοῦ Γάσπαρου πάνω στὴν Ἀρχὴ τῶν Κρίσπηδων. Ἡ κυ-
ριαρχία τοῦ πρώτου δυνάστου τῆς Πάρου, βάσταξε ἕως τὰ
1440 καὶ τὸν διαδέχθηκε ὁ Σωμαρίπας Κρουσίνος, ὁ Α', ὁ
πιὸ σπουδαῖος δυνάστης τῆς Πάρου. Ἡ διάρκεια τῆς Ἀρ-
χῆς του, ἔφτασε ἕως τὰ 1462, δηλαδὴ 22 χρόνια. Ἐπὶ τῆς
Ἀρχῆς τοῦ Κρουσίνου, ἐζωήρεψε ἡ κοινωνικὴ κίνηση τῆς

Πάρου. Ἕνα χρόνο προτοῦ καταλάβει τὴν ἐξουσία, ἡ Βε-
νετία ἔκαμε συνθήκη εἰρήνης μὲ τὸν Τοῦρκο Σουλτᾶνο
Μωάμεθ τὸν Α'. σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, ἀναγνωρίσθηκε
ἡ περιοχὴ τοῦ Δουκάτου ὡς Βενετικὴ κτήση καὶ ὁ Σουλτά-
νος ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐμποδίζει τὶς ἐπιδρομὲς
τῶν Τούρκων πειρατῶν τῶν Μικρασιατικῶν παραλίων,
ἐναντίον τῶν νησιῶν, τὰ ὁποῖα θεωρήθηκαν ὡς τμήματα
τοῦ Βενετικοῦ Κράτους (Μύλ. Β'. σελ. 377).

Ἡ συνθήκη αὐτή, ἔδωκε τὴν εὐκαιρία στὸν Κρουσίνο,
ν' ἀπαλλάξει τὴ Νάουσα ἀπὸ τοὺς πειρατὲς καὶ νὰ ἐπι-
σκευάσει, πιὸ στερεώτερα τὸ κάστρο της.

Τὸν πρῶτο χρόνο τῆς Ἀρχῆς του, ὁ δεύτερος δυνάστης
τῆς Πάρου, πάντρεψε τὴν κόρη του, μ' ἕνα εὐγενῆ Βενετό,
Λορεδανό, στὸν ὁποῖον παραχώρησε προῖκα τὴν Ἀντίπαρο
κι' ἀπὸ τότε, τὸ νησάκι αὐτό, ξανακατοικήθηκε ἀπὸ δουλο-
παροίκους, ὀχυρώθηκε ἀπὸ τὸ νέο Δυνάστη καὶ ἐξακολού-
θησε χωρισμένο ἀπὸ τὴν Πάρο, ὡς τὴ Τουρκικὴ κατά-
κτηση.

Ὁ χωρισμὸς τῆς Πάρου, ἀπὸ τὴ βαρειὰ κηδεμονία τοῦ
Ναξότικου κέντρου, εἶχε εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα. Ὁ
Κρουσίνος ὁ Α'. ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀσφάλεια, ποὺ κατώρθωσε
νὰ ἐπιβάλει, ἐπιδόθηκε καὶ στὸ ἐμπόριο τῶν μαρμάρων. Τὸ
περίφημο αὐτὸ προϊὸν ποὺ πάνω του στηρίχτηκε ἡ δόξα
τῆς Πάρου, ἄρχισε νὰ στέλνεται στὶς ἀκμάζουσες Ἰταλικὲς
πόλεις καὶ στὰ μεγάλα Φραγκικὰ κέντρα, τῆς Πελοποννή-
σου καὶ τῶν Ἰονίων νήσων (Μ. Β'. 374). Ἡ προσοχὴ
τοῦ ἐμπορίου τοῦ μαρμάρου καὶ τὰ μεγάλα κέρδη ποὺ ἀπέ-
διδε στὸ ἡγεμονικὸ ταμεῖο, συνετέλεσαν, νὰ τραβηχτεῖ ἡ
ἐνέργεια τοῦ φιλοπρόοδου Δυνάστη καὶ στὰ ἀντικείμενα
τῆς Ἀρχαίας τέχνης, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα, ἦταν σκορπι-
σμένα στὰ χωράφια τοῦ νησιοῦ. Ὁ Κρουσίνος, ἔκαμε καὶ
ἀνασκαφές, οἱ ὁποῖες, φαίνεται ὅτι ἔφεραν σὲ φῶς πολύ-
τιμα εὑρήματα. Ὁ περιηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν,
κατὰ τὸν 15ο αἰῶνα, Κυριακὸς Ἀγκωνίτης, ἐπισκέφθηκε
τὴν Πάρο καὶ περιγράφει μὲ ζωηρὰ χρώματα, τὴν καλὴ

ἐντύπωση πού τοῦ ἔκαμε ὁ ἐξαιρετικὸς τύπος τοῦ φιλο-
πρόοδου δυνάστη. Ὁ Κρουσίνος, δείχνει μὲ ὑπερηφάνεια τὴν
Ἀρχαιολογικὴ συλλογή, τὴν ὁποία εἶχε σχηματίσει, ἀπὸ
τὶς ἀνασκαφές του καὶ δωρίζει στὸν ἐνθουσιώδη φίλο τῆς
ἀρχαιότητας, Κυριακό, ἕνα κεφάλι ἀπὸ θαυμάσιο μαρμά-
ρινο ἄγαλμα, ὅπως τὸ περιγράφει ὁ ἴδιος ὁ περιηγητὴς καὶ
ἕνας μέρο ἀπὸ ἄλλο ἄγαλμα. Τὰ ἀντικείμενα αὐτά, ὁ ἀρ-
χαιολάτρης Ἀγκωνίτης, τὰ ἔστειλε στὸ φίλο του Ἀντρέ-
ολο Ζουστινιάνι Μπάνκα, ὁ ὁποῖος θεωρεῖταν ἕνα ἀπὸ
τοὺς πιὸ καλοὺς τεχνογνῶστες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. (Μύλ.
Β'. 132).

Ἡ ἔνθερμη τάση τοῦ Κρουσίνου πρὸς τὶς ἀνασκαφές,
ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φιλοπρόοδη πλευρὰ τοῦ χαρακτῆρα του, θὰ
ὀφείλοταν κυρίως καὶ στὴν ἀπήχηση ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ
γίνεται στὴν Εὐρώπη, γιὰ τὴ σημασία τῶν ἀρχαιολογικῶν
ἀντικειμένων. Οἱ νέες κοινωνικοοικονομικὲς συνθῆκες εἶχαν
σπάσει τοὺς ἀμετακίνητους φεουδαρχικοὺς φραγμοὺς τῆς
σκέψης, ἡ δὲ νέα Ἀστικὴ τάξη, ἀναζητοῦσε στὴ δημιουρ-
γικὴ ἐποχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητας τὰ πρότυπα,,
πάνω στὰ ὁποῖα δημιουργεῖται ἡ αὐγὴ τοῦ ἀστικοῦ πολιτι-
σμοῦ μὲ τὰ περίλαμπρα καλλιτεχνήματα τῆς ἐποχῆς τῆς
Ἀναγέννησης. Ὁ ἔξυπνος Ἰταλὸς δυνάστης τῆς Πάρου,
εἶχεν ἀντιληφθεῖ τὴ ζήτηση τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀντικει-
μένων ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους σοφοὺς καὶ τὰ Ἰταλικὰ ἰδίως
Πανεπιστήμια.

Δὲν μᾶς εἶνε γνωστὸν ἀκριβῶς τί ἀπέγιναν τὰ ἀντι-
κείμενα τοῦ Μουσείου τοῦ Κρουσίνου, ἀλλὰ ἡ ἐξαφάνισή
τους, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμε ὅτι πουλήθηκαν στὶς
ἐπιστημονικὲς ἀγορὲς τῆς Εὐρώπης, πρὸς ὄφελος τοῦ δυνα-
στικοῦ ταμείου.

Μετὰ τὸν Κρουσίνο τὸν 1ο ἔγινε δυνάστης τῆς Πάρου,
ὁ Δομίνικος Σωμαρίπας (1462—1466) καὶ ἦρθε σὲ γάμο
μὲ τὴν Ἀντριάνα Κρίσπη. Ὁ γάμος τοῦ Δομίνικου, φαίνε-
ται, ὅτι ἔσφιξε ἀδιάσπαστα πλέον τοὺς δεσμοὺς μεταξὺ
τῶν Σωμαριπῶν καὶ τῆς δουκικῆς οἰκογενείας τῶν Κρί-

σπηδων καὶ ἔξδυσαν καὶ τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα τῶν ὑποψιῶν, οἱ ὁποῖες εἶχαν δημιουργηθεῖ μεταξὺ τῶν δύο οἰκογενειῶν, ἀπὸ τὶς ἀξιώσεις τοῦ πρώτου Σωμαρίπα. ἐπάνω στὸ Δουκικὸ στέμμα.

Μετὰ τὸ Δομίνικο, ἔγινε Δυνάστης, ὁ ἀδελφός του Νικόλαος Σωμαρίπας. Ἐπὶ τῆς Ἀρχῆς του, χωρίστηκε ἡ Ἄνδρος ἀπὸ τὴν Πάρο καὶ διαιρέθηκε ἡ ἕως τότε κοινὴ τύχη τῶν δύο αὐτῶν νησιῶν, ἡ ὁποία τὰ ἕνωσε ἐπὶ 73 χρόνια. (1389—1462).

Ἡ διάρκεια τῆς Ἀρχῆς τοῦ Νικολάου Σωμαρίπα, βάσταξε 42 χρόνια (1462—1504). Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ δυνάστη αὐτοῦ, ἔχομε ἱστορικὲς πληροφορίες, γιὰ τὴν κατάσταση τῶν κάστρων τῆς Πάρου. Ὁ Βενετὸς ναυτικὸς Βαρθολομαῖος Bianka ἐπισκέφθηκε τὸ νησὶ καὶ σὲ μιὰ ἔμμετρη ἔκθεση πρὸς τὸν Δοῦκα τῆς Βενετίας Μοντσενῖγο, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὕπαρχαν στὴν Πάρο τέσσερα κάστρα, σὲ καλὴ κατάσταση καὶ τὸ πιὸ ὀχυρὸ ἀπ' ὅλα, ἦταν τὸ κάστρο τοῦ Κεφάλου, ὅπου εἶχαν καὶ τὴν Πρωτεύουσά τους, οἱ Σωμαρίπες δυνάστες. (Μύλ. Β' 398). Ὁ Μοντσενῖγος, ἦταν Ἀρχηγὸς τοῦ Βενετικοῦ Κράτους, ἀπὸ τὰ 1478—1485, ἄρα ὁ Βαρθολομαῖος ἔχει ὑπ' ὄψη του, τὴν περίοδο τῆς Ἀρχῆς τοῦ τετάρτου δυνάστη τῆς Πάρου.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Ἀρχῆς τοῦ Νικολάου, ἔγιναν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, τῆς ἐξόρμησης τοῦ Σουλτάνου τῶν Τούρκων Μωάμεθ τοῦ 2ου, ὁ ὁποῖος, ἐξαφάνισε τὴ σκιὰ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, κατέλυσε τὸ Δεσποτᾶτο τοῦ Μυστρᾶ καὶ κατέλαβε ὁλόκληρη τὴ Βαλκανική, πάνω στὴν ὁποία ἱδρύθηκε ἡ μεγάλη Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία τοῦ 15ου αἰῶνα. Ὁ Μωάμεθ 2ος, θέλοντας νὰ ξεκαθαρίσει τὸ ἔδαφος τῆς Βαλκανικῆς, ἀπὸ τὸν ἰσχυρό του ἀνταγωνιστή, τὸν Ἡγεμόνα τῆς Ἀλβανίας Γεώργιο Σκεντέρμπεη, εἶχε κάμει μὲ τὴ Βενετία συνθήκη, μετὰ τὴν ἅλωση τῆς Κωνσταντινούπολης, μὲ τὴν ὁποία οἱ δυνάστες τῆς Πάρου θεωρήθηκαν ὡς προστατευόμενοι τῆς Βενετίας καὶ δὲν πειράχθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Μετὰ τὸ Νικόλαο Σωμαρίπα, γίνεται δυνάστης ὁ Κρουσίνος ὁ 2ος τοῦ ὁποίου ἡ Ἀρχὴ ἐξακολούθησε ἀπὸ τὰ 1504 ἕως τὰ 1520. Ἡ περίοδος αὐτή, ἔδειξε, ὅτι ἡ κυριαρχία τῶν Φράγκων στὸ Αἰγαῖο, ἔφτασε στὴν ἄκρη τοῦ τάφου της.

Κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰῶνα, διηύθυνε τὶς τύχες τῆς παντοδύναμης Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας, ὁ Σουλτάνος Βαγιαζὴτ ὁ 2ος, ἀντάξιος διάδοχος τοῦ πατέρα του, ὁ ὁποῖος στερέωσε ὁριστικὰ τὴν Τουρκικὴ κυριαρχία στὴ Βαλκανική.

Φαίνεται, ὅτι ἡ ἐποχὴ τοῦ τελευταίου Δυνάστη τῆς οἰκογένειας Σωμαρίπα, ἦταν ἐποχὴ δύσκολη γιὰ τοὺς κυριάρχους τῶν νήσων. Τὸ ἀλλεπάλληλο στένεμα τῶν Βενετικῶν κτήσεων καὶ μάλιστα ἡ ἀπώλεια τῶν μεγάλων κτημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχαν οἱ Σωμαρίπες στὴν Εὔβοια καὶ τὰ ὁποῖα χάθηκαν μιὰ γιὰ πάντα, μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Χαλκίδας ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1470), ἔριξε σὲ μεγάλη φτώχεια τοὺς δυνάστες τῆς Πάρου καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ ἐξασκοῦν πειρατεία, στὶς ἀκτὲς τῆς Μ. Ἀσίας.

Στὶς πειρατικὲς αὐτὲς ἐπιχειρήσεις, ἔπαιρνε μέρος καὶ ὁ Δούκας τῆς Νάξου, Ἰωάννης 3ος Κρίσπης. Ὁ Βαγιαζήτ, διαμαρτυρήθηκε στὴ Βενετία γιὰ τὴν πειρατεία τῶν προστατευομένων της καὶ Τουρκικὸς στόλος ἐμφανίστηκε στὶς Κυκλάδες. Ὁ Κρουσίνος, σήκωσε στὰ κάστρα του, τὴ σημαία τῆς Βενετίας καὶ Βενετικὸς στόλος ἔφθασε ἐγκαίρως στὰ νησιὰ καὶ ὁ Τοῦρκος ἀρχιναύαρχος ἀναγκάστηκε νὰ ἀποχωρήσει ἀπὸ τὸ λόγο κυρίως, ὅτι οἱ Τουρκικὲς δυνάμεις ἦσαν ἀπασχολημένες στὸν πόλεμο, ἐναντίον τῆς Οὐγγαρίας. Ἡ ἐπέμβαση ὅμως τοῦ Βαγιαζήτ, ἡ ὁποία, πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ μέσα στὴν πρώτη δεκαετηρίδα τοῦ 16ου αἰῶνα, (ὁ Βαγιαζὴτ πέθανε στὰ 1512), ἦταν γιὰ τοὺς ἀδυνατισμένους δυνάστες τῶν Κυκλάδων, προάγγελος, ὅτι ἡ Τουρκικὴ λαίλαπα ἐπλησίαζε καὶ ἡ ὕπαρξή τους, ἦταν ζήτημα λίγου χρόνου.

Ἐπὶ τοῦ Κρουσίνου τοῦ 2ου ἔγιναν καυγάδες, μεταξὺ

τῶν Σωμαριπῶν Ἄνδρου καὶ Πάρου, γιατὶ ὁ Κρουσίνος, ἀπέσπασε βίαια κατοίκους ἀπὸ τὴν Ἄνδρο καὶ τοὺς ἐγκατέστησε στὴν Πάρο. Οἱ Σωμαρίπες τῆς Ἄνδρου, κατέφυγαν μὲ ἀναφορὰ στὴ Βενετία, ζητῶντας προστασία. (Μύλ. Β′ 399). Τὸ γεγονὸς αὐτό, μᾶς δείχνει, ὅτι οἱ Σωμαρίπες τῆς Ἄνδρου βρισκόνταν πολὺ περισσότερο ἀδυνατισμένοι ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τους δυνάστες τῆς Πάρου.

Ὁ Κρουσίνος πέθανε ἄτεκνος καὶ ὁ νεαρὸς τότε Δούκας τῆς Νάξου, Ἰωάννης 4ος Κρίσπης, ἔσπευσε νὰ καταλάβει μὲ Ναξιώτικες φρουρὲς τὰ κάστρα τῆς Παροικίας, τῆς Νάουσας καὶ τοῦ Κεφάλου καὶ προσάρτησε τὴν Πάρο στὴ Νάξο, ὡς ἰδιοκτησία τοῦ Δουκικοῦ στέμματος. Ἡ Βενετία ὅμως, ἔχοντας ἀφορμὲς μὲ τοὺς τελευταίους Κρίσπηδες, γιατὶ ἐρωτοτροποῦσαν μὲ τὴν ἀντίζηλό της Γένοβα, ἔσπευσε μὲ τὴν ἰδιότητά της ὡς γενικοῦ κληρονόμου τῶν Δυναστῶν τῆς Πάρου, μὲ στόλο καὶ ἀνάγκασε τὶς φρουρὲς τῆς Πάρου νὰ παραδώσουν τὰ κάστρα σὲ Βενετὸ Διοικητή. Ἐσχηματίστηκε ἔπειτα ἐπιτροπὴ πραγματογνωμόνων, ἡ ὁποία, ἀνεγνώρισε ὡς κληρονόμο τῆς Πάρου, τὴ Φλωρεντία Σωμαρίπα, σύζυγο ἑνὸς εὐγενοῦς Βενετοῦ, ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν δυναστῶν τῶν Κηθύρων Βενιέρηδων. Ἀπὸ τὰ 1520 λοιπόν, ἔγιναν κύριοι τῆς Πάρου οἱ Βενιέρηδες τῶν Κηθύρων. Ἀλλά, ἡ διάρκεια τῆς νέας Δυναστείας βάσταξε μόνον ἕνδεκα χρόνια.

Στὰ 1531 καὶ ἡ δυναστεία αὐτὴ ἔσβυσε ἀπὸ τὴν Πάρο καὶ δημιουργήθηκε καινούργιο ζήτημα διαδοχῆς. Στὴν περίσταση αὐτή, ὁ Δούκας Ἰωάννης 4ος δὲν ἀνακατεύτηκε. Στάλθηκε ἀπὸ τὴ Βενετία προσωρινὸς Διοικητὴς τοῦ νησιοῦ, ὁ ὁποῖος, κυβέρνησε τὴν Πάρο τέσσερα χρόνια, ἐν ὀνόματι τῆς Βενετίας (1531—1535), ὅταν ἀποφασίστηκε ἀπὸ τὴ Βενετικὴ Κυβέρνηση νὰ δοθεῖ ἡ Πάρος, στὴν Καικιλία Βενιέρη, ἀδελφὴ τοῦ τελευταίου δυνάστη καὶ σύζυγο τοῦ Βενετοῦ, Βερνάρδου Σαγκρέδου (Μυλ. Β′ 404—405). Ὁ νέος ὅμως δυνάστης, δὲν μπόρεσε καλὰ - καλὰ νὰ κάτσει στὴν Ἀρχὴ καὶ ἔφθασε καὶ στὶς Κυκλάδες, ἡ ὁρμὴ τῆς

ἀκατάσχετης ἐξάπλωσης τῆς μεγάλης Τουρκικῆς Αὐτο-κρατορίας.

Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Ἀρχῆς τοῦ Βαγιαζὴτ τοῦ 2ου, ταράχτηκαν μὲ μεγάλες ἔριδες, γιὰ τὴ διαδοχή του, μεταξὺ τοῦ πρωτότοκου παιδιοῦ του Σελὴμ καὶ τοῦ δευτε-τερότοκου Ἀχμὲτ, τὸν ὁποῖο, ἀντίθετα πρὸς τὰ Μοναρχικὰ ἔθιμα τῶν Τούρκων, τὸν προώριζε ὁ Βαγιαζὴτ, γιὰ Σουλ-τάνο. Ἔγινε στάση, ὁ γέρος Βαγιαζὴτ ἐκθρονίστηκε καὶ δηλητηριάστηκε, ἐνῷ πήγαινε στὸ Διδυμότειχο, ὅπου τοῦ εἶχε ὁρισθεῖ ὡς τόπος διαμονῆς. Ὁ διάδοχός του Σελὴμ ὁ 1ος, ὅμως, ἀνεβαίνει στὸ θρόνο τῆς Τουρκίας, ὁ διαπρεπέστερος ἀπασχολήθηκε μὲ πολέμους στὴν Ἀσία. Ἀπὸ τὸ 1530 Σουλτάνος, ὁ Σουλεϊμὰν ὁ Μέγας. Ἐπὶ τῆς Ἀρχῆς του, ὁ Τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ Χαϊρεδὶν Βαρβα-ρόσσα, ἐνίκησε ἐπανειλημμένως τὸ Βενετικὸ στόλο, ἀφή-ρεσε ἀρκετὲς Βενετικὲς κτήσεις στὴν Ἑλλάδα καὶ παρου-σιάσθη στὴν Πάρο στὰ 1537.

Ὁ Βερνάρδος, πῆρε διαταγὴ τοῦ Τούρκου ναυάρχου νὰ παραδόσει τὸ νησί. Ὁ Βενετὸς ὅμως Δυνάστης, ἀφοῦ ἐγκα-τέλειψε τὰ κάστρα τῆς Παροικίας καὶ Νάουσας ἀνυπερά-σπιστα, κλείσθηκε μὲ ὅλες τὶς στρατιωτικές του δυνάμεις στὸν Κέφαλο, ὅπου κατώρθωσε ν' ἀντισταθεῖ γιὰ μερικὲς ἡμέρες στὶς τουρκικὲς προσβολὲς καὶ μάλιστα ἔκαμε καὶ μερικὲς πετυχεμένες ἐξόδους, στὶς ὁποῖες, τὸν ἐξυπηρέτησε πολύ, ἕνας ἀνώνυμος Φλωρεντινὸς μηχανικός, ἐξόριστος ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Ἀλλὰ ἡ ἔλλειψη τοῦ μπαρουτιοῦ, τὸν ἀνάγκασε νὰ παραδοθεῖ Στὴ γυναῖκα του, δόθηκε ἡ ἄδεια νὰ φύγει γιὰ τὴ Βενετία, αὐτὸς δὲ στάλθηκε αἰχμάλωτος στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀλλὰ στὸ δρόμο κατώρθωσε νὰ δραπετεύσει, μὲ τὴ συνδρομὴ ἑνὸς Ραγουσαίου ναύτη τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος εἶχε προϋπηρετήσει στὴν ὑπηρε-σία τοῦ Σαγκρέδου.

Ἡ Πάρος πέρασε στὴν Τουρκικὴ κυριαρχία, ἀλλὰ μὲ τὴν Τουρκο-Βενετικὴ συνθήκη τοῦ 1520, δόθηκε στὸ Δοῦκα τῆς Νάξου, ὁ ὁποῖος γίνηκε φόρου ὑποτελὴς στὸ Τουρκικὸ Κράτος. Ἀπὸ τὰ 1566 ἕως τὰ 1579, βρίσκεται

στὴν κυριαρχία τοῦ τελευταίου Δούκα τῆς Νάξου, Ἰωσὴφ Νάζη, ὁ ὁποῖος ἦταν εὐνοούμενος Ἑβραῖος χρηματιστὴς τοῦ Σουλτάνου Σελὴμ τοῦ 2ου. Ἀλλὰ ἡ διαρκὴς ἀπουσία τοῦ Δυνάστη αὐτοῦ, ἀπὸ τὸ Δουκᾶτο του, τίποτε τὸ ἐξαι-ρετικὸ δὲν ἄφησε, ποὺνὰ σχετίζεται μὲ τὴν ἱστορία τῆς Πάρου. Μᾶλλον, περισσοτερο Τοῦρκος διοικητὴς πρέπει νὰ θεωρηθεῖ, καὶ τὸ τέλος τῆς Φραγκικῆς κυριαρχίας στὴν Πάρο, οὐσιαστικὰ ἐπραγματοποιήθηκε στὸ 1537, μετὰ τὴν ἧττα τοῦ τελευταίου δυνάστη Βερνάρδου Σαγκρέδου.

Ἔτσι, ὕστερα ἀπὸ διάρκεια τριῶν αἰώνων, ἀκριβῶς 320 χρόνια, κατελύθη ἡ κυριαρχία τῶν Φραγκικῶν δυνα-στειῶν τῆς Πάρου.

Ἡ πολιορκία τοῦ τελευταίου Δυνάστη καὶ ὁ τρόπος τῆς κατάληψης τῆς Πάρου. ἀπὸ τὸ Βαρβαρόσσα, περιγρά-φεται μὲ πολλὲς ὑπερβολές, οἱ ὁποῖες, κυρίως ὀφείλονται σὲ πληροφορίες Βενετῶν ἱστορικῶν, οἱ ὁποῖοι γιὰ λόγους ἐθνικῶν συμφερόντων των, παρουσιάζουν τὴ διαγωγὴ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τέτοια, ποὺ δύσκολα μπορεῖ νὰ πιστευ-τεῖ. Περιγράφονται σφαγὲς καὶ αἰχμαλωσίες, 6.000 κα-τοίκων τῆς Πάρου. Ἀλλά, τόσο τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ὅσο καὶ ὁ πραγματικὸς πληθυσμὸς τῆς Πάρου, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου καὶ ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰῶνα, διαψεύδουν τὶς πλη-ροφορίες αὐτές. Ἡ Παροικία καὶ ἡ Νάουσα, ἐγκαταλεί-φθηκαν ἀπὸ τοὺς Φράγκους, μετὰ τὴν ἄφιξη τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ ὁ ὀρθόδοξος πληθυσμός των, σύμφωνα μὲ τὶς γενικὲς κατευθύνσεις τῆς Τουρκικῆς πολιτικῆς, ἀπελάμ-βανε προστασίας καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐθεωροῦνταν ἀπὸ τοὺς δου-λοπαροίκους τοῦ Αἰγαίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡς ἐλευθε-ρωτές, ὅπως ἀναπτύσσομε πλατύτερα, πιὸ κάτω. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ λόγο αὐτό, κατὰ τὶς πληροφορίες τῶν χρόνων 1470 ἕως 1500, δηλαδή, λίγα χρόνια πρὶν τῆς ἄφιξης τοῦ Βαρ-βαρόσσα, ὁ πληθυσμὸς ὁλόκληρης τῆς Πάρου, ἦταν τρεῖς χιλιάδες ψυχές. Ἐὰν δὲ πάρωμε ὑπ' ὄψη, ὅτι ὁ τελευταῖος Σωμαρίπας, ἀναγκάστηκε ν' ἀποσπάσει, μὲ τὴ βία, κατοί-κους ἀπὸ τὴν Ἄνδρο, γιὰ ν' ἀντιμετωπίσει τὴν ἀραίωση

τοῦ πληθυσμοῦ, πρέπει νὰ ὑποθέσωμε ὅτι στὰ 1537 οἱ κάτοικοι τῆς Πάρου, δὲν μποροῦσαν νὰ εἶνε παραπάνω ἀπὸ 3.000. Ἄρα λοιπόν, οἱ διηγήσεις γιὰ σφαγὲς καὶ αἰχμαλωσίες εἶνε, τοὐλάχιστον, χονδροκομμένες ὑπερβολές, ἂν ὄχι μῦθοι. Ἴσως, οἱ Φράγκοι κάτοικοι τοῦ Κεφάλου, ἐπειδὴ καταχτήθηκαν, ὕστερα ἀπὸ πολεμικὴ ἐπιχείρηση, νὰ αἰχμαλωτίσθηκαν, ἀλλὰ ὁ ἀριθμός τους ἦταν ἀσήμαντος. Δὲν ἀποκλείεται, βέβαια, νὰ γίνηκαν καὶ ὡρισμένες ὑπερβασίες, εἰς βάρος τῶν ὀρθοδόξων, ἀλλὰ ἡ ἐξακολούθηση τῆς ὕπαρξης τοῦ πληθυσμοῦ, μᾶς ἀναγκάζει ν' ἀμφισβητήσωμε τὸ κῦρος τῶν εἰδήσεων, ποὺ μᾶς δίνουν οἱ Βενετοὶ ἱστορικοί.

Ἡ διάρκεια τῆς Φραγκικῆς κατοχῆς τῆς Πάρου, μᾶς δίνει εὐτυχῶς πλούσιο ὑλικό, γιὰ τὴ μελέτη τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ νησιοῦ, κατὰ τὴν περίοδο αὐτή. Ἐὰν ἔγινε κάπως πλατὺς λόγος γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Σωμαρίπα, αὐτὸ τὸ θεωρήσαμε ἀπαραίτητο νὰ γίνει, γιὰ τὸ λόγο, ὅτι ἡ Πάρος, μὲ τὴν κυριαρχία τῆς δυναστικῆς αὐτῆς οἰκογένειας, εἶνε ἡ δεύτερη φορά, κατὰ τὴ διαδρομὴ τῆς ἱστορίας, ποὺ ἐξελίσσεται, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ Νάξο, ὡς αὐθύπαρκτος πολιτικὸς ὀργανισμός.

Ἡ Φραγκοκρατία τῆς Πάρου, παρουσιάζει, ἄλλα χαρακτηριστικὰ κατὰ τὴν περίοδο τῶν Σανούδων καὶ ἄλλα κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Ἀρχῆς τῶν Σωμαρίπα.

Οἱ Σανοῦδοι βρῆκαν τὴν Πάρο σχεδὸν ἔρημη καὶ ἰδιοκτησία τῶν μεγάλων Βυζαντινῶν μοναστηριῶν τοῦ Αἰγαίου. Οἱ λίγοι δουλοπάροικοι, καλλιεργητὲς τῶν ὀρθοδόξων καλογήρων, ἀποσπάστηκαν ἀπὸ τὴν κυριαρχία τους καὶ καὶ σχημάτισαν τοὺς πρώτους συνοικισμούς.

Ἔτσι, ἀποτελέστηκε ἡ βάση τῆς νέας κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ Πάρου.

Ἡ Παροικία, ἡ Νάουσα καὶ ὁ Κέφαλος, γίνονται τὰ

πρῶτα φυτώρια, στὰ ὁποῖα ζυμώνεται ἡ νέα Παριανὴ κοινωνία. Οἱ Σανοῦδοι, μὲ τὴν οἰκοδομὴ τῶν κάστρων τῆς Πάρου καὶ μὲ τὴν ἀσφάλεια τῶν θαλασσινῶν δρόμων, ποὺ κατώρθωσαν νὰ ἐπιβάλουν, συνετέλεσαν νὰ αὐξηθεῖ ὁ πληθυσμός.

Ἡ ἐποχὴ ὅμως τῆς αὐτοτέλειας τῆς Πάρου, κάτω ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Σωμαρίπα, συνετέλεσε κατὰ πολὺ στὴν κοινωνικὴ ἀνάπτυξη.

Σύγχρονα μὲ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ πρώτου Σωμαρίπα στὴν Πάρο, ἐμφανίστηκε, ὡς κύριος ρυθμιστὴς τῆς τύχης τῆς Βαλκανικῆς, ἡ Ὀθωμανικὴ Τουρκία. Τὸ νέο αὐτὸ Κράτος, μετὰ τὴν ὄξυνση τῶν κοινωνικῶν ἀντιθέσεων τῆς Βυζαντινῆς κυριαρχίας τῶν Παλαιολόγων στὸ Βυζάντιο, παρουσιάστηκε ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν συμφερόντων, τῶν ὀρθοδόξων μαζῶν τῆς Βαλκανικῆς.

Ἡ Φράγκικη ἐπιβολή, ἐφάρμοσε τρόπους διοίκησης στὶς Ἑλληνικὲς χῶρες, τέτοιας μορφῆς, ὥστε ἀπέκλειαν ἐντελῶς, τὴ συγχώνευση κατακτητῶν καὶ κατακτηθέντων. Οἱ ὀρθόδοξοι δουλοπάροικοι τῶν Βυζαντινῶν μοναστηριῶν, ἔγιναν δουλοπάροικοι τῶν νέων κυριάρχων, κάτω ἀπὸ φρικτότερους ὅρους κοινωνικῆς σκλαβιᾶς. Ἐπὶ πλέον, οἱ Φράγκοι ἦρθαν, ὡς ἰδεολογικοὶ ἐκπρόσωποι τῆς Παπικῆς ἐκκλησίας, γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς πνευματικῆς κυριαρχίας της, στὴ Βαλκανική.

Τὰ κοπάδια τῶν παπικῶν ἱερωμένων, ἐγκαταστάθηκαν συγκυρίαρχοι εἰς βάρος τοῦ ὀρθόδοξου μοναχικοῦ κλήρου, τὸν ὁποῖον, ἐκτόπισαν ἀπὸ τὰ πλούσια τσιφλίκια του, ἐὰν ὁ πολλοὶ Βυζαντινοὶ φεουδάρχες, κατώρθωσαν, νὰ συμφιλιωθοῦν μὲ τοὺς Φράγκους κατακτητές, ὅμως ὁ ὀρθόδοξος κλογερισμός, βρέθηκε σὲ πολὺ μειονεκτικὴ θέση κι' ἔπεσε τὸ κυριότερο θῦμα, ἀπ' ὅλη τὴ νικημένη Βυζαντινὴ κυρίαρχη τάξη.

Ἡ ἀνασύσταση τῆς Ἀρχῆς τῶν Παλαιολόγων στὴ Κωνσταντινούπολη, δὲν μπόρεσε ν' ἀποκτήσει τέτοια δύναμη, γιὰ νὰ διώξει τοὺς Φράγκους καὶ ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία,

ἀναγκάστηκε ν' ἀναζητήσει ἄλλου προστασία ἐναντίον τῶν ἄσπονδων ἐχθρῶν της, τὴν προστασία δὲ αὐτή, τὴ βρῆκε στὶς δυνάμεις τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους τὸ ὁποῖο υἱοθέτησε τοὺς ἀγῶνες τοῦ ὀρθόδοξου ἱερατείου ἐναντίον τῶν Φράγκων σὰν δική του ὑπόθεση. Τὴν ἐποχὴ αὐτή, τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα ἦταν ὁ κυριώτερος ρυθμιστὴς τῶν πνευματικῶν ἀπαιτήσεων τῶν μαζῶν τῆς Βαλκανικῆς ἐξ αἰτίας τῆς ὁλοκληρωτικῆς πνευματικῆς καθυστέρησης τῶν παραγωγικῶν πληθυσμῶν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ πανίσχυρο αὐτὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα, τὸ διεχειριζόταν κατὰ παντοδύναμο τρόπο ὁ ὀρθόδοξος κλῆρος καὶ ἡ Τουρκικὴ πολιτικὴ γρήγορα ἐννόησε, ὅτι ὁ πιὸ κυριώτερος σύμμαχός της ἐναντίον τῶν μοναδικῶν ἰσχυρῶν ἀντιπάλων της, τῶν Φράγκων, ἦταν τὸ ὀρθόδοξο ἱερατεῖο. Αὐτὴ ἡ σύμπτωση τῆς κοινῆς ἐχθρότητας πρὸς τοὺς Φράγκους, ἐσφυρηλάτησε τοὺς ἰσχυροὺς δεσμοὺς μεταξὺ Τούρκων καὶ Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ συνέπεια τῶν δεσμῶν αὐτῶν, ἦταν ἡ τακτικὴ τῆς Τουρκικῆς πολιτικῆς ν' αὐξάνει σὲ τεράστιο βαθμὸ τὰ κοινωνικὰ προνόμια τοῦ κλήρου τῶν ὀρθοδόξων, πάνω στὶς χῶρες ποῦ κατακτοῦσε.

Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ἔγινε αἰσθητὴ φυσικὰ καὶ στὶς Κυκλάδες καὶ τὸ ὀρθόδοξο στοιχεῖο τῆς Πάρου, αἰσθανόμενο τὸ φόβο τῶν Φράγκων δυναστῶν πρὸς τὴν ἐπέκταση τῶν Τούρκων, κατορθώνει ν' ἀναπνεύσει. Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία,ξαναεμφανίζεται ὡς ἰσχυρὸς παράγων στὴ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ προστάτης τῶν καταπιεζομένων ὀρθοδόξων δουλοπαροίκων.

Τὸ συμφέρον τῆς διατήρησης τῆς ζωῆς τῶν δυναστῶν, τοὺς ἀναγκάζει νὰ χαλαρώσουν τὰ πρῶτα δεσμά. Ἡ Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες, ἐπισκευάζονται καὶ χτίζονται καὶ καινούργιες. Οἱ ὀρθόδοξοι κάτοικοι, νομίζουν πῶς στὴν Ἐκκλησία τους θὰ εὕρουν τὸν ἀναμενόμενο ἐλευθερωτή. Ἀπάτη ὅμως μεγάλη. Ἡ Ἐκκλησία, μόνο παρηγοριὲς δίνει, ἐνῶ στὴν οὐσία ἐκμεταλλεύεται τὴν ἀγανάκτηση τῶν ὀρθοδόξων δουλοπαροίκων τῶν Φράγκων τιμαριούχων, γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ δικοῦ της συμφέροντος.

Ἡ αὔξηση τῶν ἀπογόνων τῶν πρώτων δυναστῶν, συνετέλεσε νὰ κατατμηθεῖ πολὺ ἡ ἰδιοχτησία καὶ ὁ καταμερισμὸς αὐτὸς σὲ πολλὰ μικρὰ τμήματα, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴ χαλάρωση τῆς ἐπιβολῆς τῶν χωροδεσποτῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῆς καλλιέργειας, μὲ ἔκδηλα τὰ φαινόμενα, τῆς αὔξησης τοῦ πληθυσμοῦ στὰ τρία χωριὰ τῆς νήσου.

Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, τώρα παρουσιάζεται ὄχι ἁπλῶς ἀμυντική, ἀλλὰ ἐπιθετική. Στὴ Νάξο, κατ' ἀπαίτηση τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους γίνεται ὀρθόδοξος Μητροπολίτης. Πρῶτος Μητροπολίτης ὀρθόδοξος, ἀναφέρεται ὁ Θεωνᾶς, ὁ ὁποῖος ξεσηκώνει τοὺς ὀρθοδόξους ἐναντίον τῶν Φράγκων καὶ προκαλεῖ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους ἐναντίον τῶν αἰθαιρεσιῶν τοῦ Λατίνου Ἐπισκόπου. Ὁ Δούκας Ἰωάννης, ἀναγκάζεται, ὅλο καὶ πιὸ πολὺ νὰ ὑποχωρεῖ στὶς ἀξιώσεις τοῦ πανίσχυρου αὐτοῦ ἐχθροῦ τῆς Φραγκικῆς κυριαρχίας. (Μύλ. Β. 420).

Τότε ἀκριβῶς, ἐξ αἰτίας τῆς μετατόπισης τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὰ χέργια τῶν Φράγκων στὰ χέργια τοῦ ὀρθόδοξου καλογερισμοῦ, πολλὲς Φραγκικὲς οἰκογένειες μικροϊδιοκτητῶν τῆς Πάρου, γιὰ νὰ περισώσουν τὶς ἰδιοκτησίες των καὶ αὐτὴ τὴ ἴδια τὴν ὕπαρξή τους, ἀναγκάζονται νά γίνουν ὀρθόδοξοι. Οἱ ἀλλαγὲς αὐτὲς τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος ἐπολλαπλασιάστηκαν κυρίως ὕστερα ἀπὸ τὴ κατάληψη τῆς Πάρου ἀπὸ τὸ Βαρβαρόσσα, ὅταν, ὅπως θὰ ἰδοῦμε στὸ σχετικὸ Κεφάλαιο, ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία στὴ Πάρο, περισσότερο ἀπὸ τ' ἄλλα νησιά, ἀπέκτησε παντοδυναμία καὶ ξαναδόθηκαν στὰ μετόχια Ἀμοργοῦ, Πάτμου καὶ Χίου, καθὼς καὶ στὴν Ἑκατονταπυλιανή, ὁλόκληρες οἱ ἰδιοκτησίες ποὺ τοὺς εἶχαν ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ τοὺς Φράγκους. Ἀπὸ αὐτὸ ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενο, ὅτι στὴν Πάρο δὲν σώθηκαν Φραγκικὲς μειονότητες, ὅπως στ' ἄλλα νησιά, ἐνῶ ἀντίθετα, ὀνόματα ἀρχοντικῶν καὶ ἰσχυρῶν οἰκονομικὰ οἰκογενειῶν Φράγκων, σώζονται ἀκόμα καὶ σήμερα μὲ ὀρθόδοξη ὅμως θρησκεία ὅπως τοῦ Κρίσπη, Βιάζη, Βενιέρη, Δελαγραμμάτη, Μαλατέστα, Δαφερέρα,Δαμία, Κορτιάτου, Κονταρίνι κλπ. Ἡ κοινωνικὴ ὅμως ζωὴ τῶν ἐργαζομένων μα-

ζῶν, σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς κυριαρχίας τῶν Φράγκων, ἦταν ριγμένησε μεγάλη ἀθλιότητα. Παρ' ὅλη τὴν ἐπιείκειά τους, ἀπέναντι τῶν ὀρθοδόξων ἱερωμένων, οἱ Φράγκοι κυρίαρχοι, μεταχειρίστηκαν πάντοτε τοὺς δουλοπάροικους καλλιεργητές, χειρότερα κι' ἀπὸ σκύλους. Ἐὰν ἡ διαδρομὴ τοῦ χρόνου, βελτίωσε κάπως τὴ θέση τους, αὐτὸ χρωστιέται, ὄχι στὴν ἐξημέρωση τῶν κατακτητῶν, ἀλλὰ στὴ πίεση τοῦ Τουρκικοῦ κινδύνου.

Οἱ δουλοπάροικοι τῶν Φράγκων, πέρασαν αἰῶνες σκλαβιᾶς φρικτῆς καὶ μόνον ἡ ἔμφυτη πάλη τοῦ ἀνθρώπου, ἐναντίον τῆς ἀποκτήνωσης, δὲν τοὺς μετέβαλε σὲ σωστὰ ζῶα. Ἀφίνομε ἐδῶ, νὰ μᾶς παρουσιάσει μιὰ εἰκόνα τῆς ζωῆς τῶν δουλοπαροίκων τῶν Κυκλάδων ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Μύλλερ.

»Οἱ δουλοπάροικοι Βιλλᾶνοι ὅπως ὠνομάζοντο εἰς τὴν »γλῶσσαν τῶν κατακτητῶν, ἠδύναντο μὲν ν' ἀποκτήσωσιν ἔγγειον κτῆσιν, ἀλλ' αὐτη, ὑπέκειτο πάντοτε εἰς »τὴν διάθεσιν τῶν Κυρίων αὐτῶν Γυνὴ δουλοπάροικος »μετὰ τοῦ τέκνου αὐτῆς καὶ ἀγέννητον καὶ ἂν ἦτο, με»τεβιβάζετο ἀπό Δεσπότην εἰς Δεσπότην, ὡς καὶ πᾶσα »ἄλλη κτῆσις. Καὶ πρὸς μὲν τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλη»σίαν, οἱ Δοῦκες, πλὴν σπανίων ἐξαιρέσεων, ἐφέροντο »μετ' εὐλαβείας. Ἀλλ' ἦσαν ὅμως, παντελῶς ἄστοργοι »πρὸς τοὺς Βιλλάνους, οἵτινες ἦσαν πάντες ὀρθόδοξοι. »Ὁ Ἕλλην δουλοπάροικος, ὑποχρεοῦτο νὰ κωπηλατεῖ »δέσμιος, ἐν τοῖς κατέργοις τοῦ Δουκός, ἢ νὰ γεωργεῖ »τοὺς ἀγροὺς τοῦ τιμαριούχου χωροδεσπότου καὶ τῶν »ἀγερώχων εὐπατριδῶν». (Μύλ. Β. 478).

Ἡ μεγάλη αὐτὴ κοινωνικὴ σκλαβιὰ τῶν δουλοπαροίκων, ἦταν ἡ κυριώτερη ἀφορμή, ποὺ μισήθηκαν οἱ Φράγκοι τόσο, ὅσο κανένας ἄλλος κατακτητὴς καὶ ἡ περίοδος τῶν τριῶν αἰώνων τῆς κυριαρχίας των, δὲν κατώρθωσε νὰ μετριάσει τὸ μῖσος τῶν καταδυναστευομένων.

Ἐνῶ ὁ τρόπος τῆς συμπεριφορᾶς πρὸς τοὺς δουλοπαροίκους ἦταν τόσο σκληρός, οἱ Φράγκοι ὡς κυρίαρχη τάξη, περνοῦσαν τὴν ἰδιαίτερη ζωή τους μέσα σ' ἕνα ἀπολαυστικὸ

ἡδονισμό τῶν ἀγαθῶν τῆς κυριαρχίας των, τῆς πιὸ χοντροκομμένης μορφῆς. Ἡ ἔλευσή τους στὴν Ἑλλάδα, δὲν ἔφερε μαζί της τίποτε τὸ καλὸ ἀπὸ τὰ ἐκπολιτιστικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἀρχίσει νὰ δημιουργοῦνται στὶς Εὐρωπαϊκές τους πατρίδες. Ἐὰν ἐξαιρέσει κανεὶς τὴ προσωπική τους ἀνδρεία καὶ τὴν καρτερικότητα στὶς πολεμικὲς συγκρούσεις, στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν ν' ἀναπτυχθεῖ κάπως τὸ ἀτομικὸ φρόνημα τῶν πληθυσμῶν οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐντελῶς ἀποτελματωθεῖ μέσα στὸ βοῦρκο τῆς αἰωνόβιας Βυζαντινῆς μοιρολατρείας καὶ τοῦ σχολαστικοῦ ἀσκητισμοῦ, ὅλη ἡ ἄλλη πλευρὰ τῆς κοινωνικῆς διαγωγῆς τῶν Φράγκων ἦταν ἐνδεικτικὴ βαρβαρικῆς βίας, ἡ ὁποία γκρεμίζει ὅ,τι καλὸ βρίσκει καὶ στραγγίζει κάθε τι γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τοῦ βάρβαρου τρόπου τῆς μεσαιωνικῆς ἡγεμονικῆς ζωῆς.

Κλεισμένοι μέσα στὰ κάστρα κατὰ τὶς ἐποχὲς τῆς ἀναπαυσής των, ἐπιδίδονταν σὲ χοροὺς καὶ σὲ διασκεδάσεις, οἱ ὁποῖες ὅσο ἐλαττώνεται ἡ δύναμή τους καὶ πλησιάζει τὸ τέλος των, τόσο γίνονται μὲ μεγαλύτερη ἔνταση.

Ὁ Ἱστορικὸς τοῦ Δουκάτου Σανοῦδος, συγγενὴς τῆς πρώτης δουκικῆς δυναστείας, μνημονεύει γιὰ μιὰ ἔκθεση πρὸς τὴ Βενετία κατὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ στάλθηκε ὁ Βενετὸς Ἀντώνιος Λορεδανὸς, ὡς Διοικητὴς προσωρινὸς τοῦ Δουκάτου, μετὰ τὴν τρέλλα καὶ τὰ ἐγκλήματα τοῦ Δούκα Φραγκίσκου 3ου Κρίσπη. Μέσα στὴν ἔκθεση αὐτή, διαβάζομε, ὅτι ἡ Νάξος καὶ ἡ Πάρος εἶναι πόλεις πολὺ διασκεδαστικαί, ὧν οἱ Κύριοι, ἐτίμησαν τὴν Ἐξοχότητά του, δι' ἑορτῶν καὶ χορῶν, ἐξ ὧν δὲν ἔλειπον μεμορφωμέναι καὶ χαρίεσσαι δέσποιναι Μύλ. Τόμ. 13. Σελ. 420).

Ἡ ἀσωτεία τῶν Ἀρχόντων, ἦταν κοινὸ γνώρισμα καὶ τοῦ Λατινικοῦ κλήρου, ὁ ὁποῖος, ἦταν ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς κυρίαρχης τάξης τῶν κατακτητῶν.

»Ἡ ἀσωτεία τῶν κάστρων ἐσκανδάλιζε τοὺς σώφρονας »Ἕλληνες, (γράφει ὁ Μύλλερ). Ὁ ἐπίδοξος διάδοχος »τοῦ Δουκάτου, ἐδυσφημεῖτο ἐπὶ φαυλότητι βίου καὶ »τὰ πράγματα ἔφθασαν εἰς τὸ ἀπροχώρητον, ὅτε ὁ Λα»τινικὸς κλῆρος, ἔζη ἐν φανερῇ παλακείᾳ καὶ Καθο-

»λικος τις κληρικός, συνόδευε τὸν νεκρὸν τῆς ἐρωμένης· »του εἰς τὸν τάφον καὶ ἐδέχθη τὰ συλλυπητήρια τῶν »φίλων του ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ ἣν ὑπέστη. Αἱ δὲ τοιαῦται »προσβολαὶ τῆς ἠθικῆς, συνδυαζόμεναι πρὸς τὰς χρη»ματικὰς πιέσεις, ἐγέννησαν τέλος παρὰ τοῖς Ἕλλησι, »τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀλλάξωσι Δεσπότην». (Μύλλερ Β.421).

Αὐτή, ἦταν ἡ κοινωνικὴ κατάσταση, τῆς τάξης τῶν κυριάρχων Φράγκων. Ὅλη ἡ δράση τους, ὅλες οἱ ἐνέργειές τους, τίποτε τὸ ἐκπολιτιστικὸ σημεῖο δὲν ἐδημιούργησαν. Μόνον ἄθλια κάστρα ἐφρόντισαν νὰ σιάξουν γιὰ τὴν προσωπική των ἀσφάλεια, τὰ ὁποῖα, τίποτε τὸ κοινὸ δὲν ἔχουν, ἀπὸ οἰκοδομικὴ ἄποψη μὲ τὰ ἱστορικὰ κάστρα τῶν Φράγκων Ἡγεμόνων τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰ ὁποῖα, στὸ πρῶτο πέρασμα τοῦ Τουρκικοῦ σίφουνα, ξαφανίστηκαν, ἀκόμη καὶ ὡς ἐρείπια. Τὰ λείψανά τους στὴ Νάουσα, στὸ Κέφαλο καὶ Παροικία, μαρτυροῦν τὴν ἀνικανότητα τῶν Φράγκων Ἀρχόντων τῆς Πάρου, γιὰ τίποτα τὸ καλό.

Ἐνῶ στὴν ἐποχή τους ἡ Εὐρωπαϊκὴ τέχνη ἀποθανατίζεται μὲ τὰ περίφημα ἀριστουργήματα τῆς Γοτθικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, οὔτε τὸ ἐλάχιστο σημάδι τέτοιου μνημείου δὲν βρίσκεται πουθενά, σ' ὅλη τὴν ἔκταση τῆς Πάρου.

Τὸ μόνο θετικὸ ἀποτέλεσμα τῆς Φράγκικης κυριαρχίας στὴ Πάρο, εἶναι, ὅτι ἡ ἐγκατάστασή τους καὶ ἡ κυριαρχία τους, ἀπάλλαξε τὸ ἱστορικὸ νησὶ ἀπὸ τὸν κίνδυνο, νὰ καταντήσει δεύτερο Ἅγιο Ὅρος. Ἐπὶ τῶν Φράγκων σχηματίστηκαν οἱ παραλιακὲς κοινωνίες τῆς Παροικίας, τῆς Νάουσας καὶ τοῦ Τσιπίδου καὶ μάλιστα ὁ σχηματισμὸς τῆς Παροικίας, ἐπρόλαβε τὸν κίνδυνον νὰ ἐξελιχθεῖ τὸ ἔδαφος τῆς ἀρχαίας Πάρου, σὲ καλογερικὸ κέντρο τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς. Μόνον ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτή, δηλαδή, ἀπὸ τὸ ὅτι ἐξασφάλισε τὴ συνέχεια τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὠφέλησε ἱστορικὰ ἡ ἐποχὴ τῆς Φραγκοκρατίας τὴν Πάρο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Κατάργηση δουλοπαροικίας—Ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου Σερί—Τουρκικὰ προνόμια—Αὐτοδιοίκηση—Ἐξάλειψη τοῦ Φράγκικου στοιχείου—Συγκρούσεις Βενετῶν καὶ Τούρκων κατὰ τὸν 16ο καὶ 17ο αἰῶνα—Αὔξηση πληθυσμοῦ—Ἀνάπτυξη τάξης προκρίτων—Προνόμια τῆς Ἐκκλησίας—Ἀκμὴ μοναστηριῶν—Ἐπίδραση τῶν προκρίτων καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς διανοητικῆς ἀνάπτυξης τῶν μαζῶν.

Ἡ ἐπικράτηση τῆς κυριαρχίας τῶν Τούρκων, εἶχε ὡς ἄμεσο ἀποτέλεσμα τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ Ὀθωμανικοῦ νόμου Σερὶ τοῦ Τουρκικοῦ Ἱερονομίου. Σύμφωνα μὲ τὸν νόμο αὐτό, ἀπαγορεύεται ἡ δουλεία στοὺς ἀλλοθρήσκους λαούς, οἱ ὁποῖοι, ὑποτάσσονται καὶ ἀποδίδουν στὸ Κρατικὸ ταμεῖο, τοὺς κανονικοὺς φόρους τῆς Τουρκικῆς Διοίκησης.

Οἱ δουλοπάροικοι τῆς Πάρου, αἰσθανθῆκαν ἀμέσως τὴν ἐπίδραση τῆς ἀπελευθέρωσης, ἡ ὁποία τοὺς ἀπήλλαξε ἀπὸ τὴν ἀναγκαστικὴ σκλαβιὰ καὶ προπαρασκεύασε στὸν ὑποκειμενικὸ παράγοντα τὴ δυνατότητα τῆς ἀνάπτυξης καὶ στὶς μάζες ἐξασφάλισε κάποια σχετικὴ ἐλευθερία, στὴν πάλη τους πρὸς τοὺς γαιοκτήμονες οἱ ὁποῖοι, διαδέχτηκαν τοὺς Φράγκους τιμαριούχους, καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους, μιλᾶμε διεξοδικὰ πιὸ κάτω. Ἡ ἀπαίσια λοιπὸν ἰδιότητα τοῦ βιλλάνου, ἐξαφανίστηκε ἀπὸ τὴν κοινωνία τῶν νησιῶν, καθὼς καὶ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Βαλκανικῆς (Hasluck Depopulation in the Aegean islands Περιοδ. Annuele of the Britich at Athens XVII σελ 157, 182, 174. Ζ. 13)

Ἀντὶ τὶς ἄμετρες φορολογίες τῶν Φράγκων δυναστῶν εἰς εἶδος χρῆμα καὶ προσωπικὲς ἀγγαρεῖες, οἱ ὁποῖες

εἶχαν ἀποκορυφώσει τὴν κτηνωδία μὲ τὴν ὑποχρεωτικὴ κωπηλασία στὶς γαλέρες τῶν δυναστῶν, οἱ Τοῦρκοι ἐπέβαλαν ἕνα μόνον φόρο τὸ λεγόμενο χαράτσι, τὸ ὁποῖο πλήρωναν ὅλα τὰ ἄτομα τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, ἀπὸ ἡλικία 15 χρονῶν καὶ πάνω. Ἡ φορολογία αὐτή, διαιρεῖται σὲ δύο κατηγορίες. Ὅσοι ἦταν ἀπὸ 15 - 19 χρονῶν, πλήρωναν τὸ μισό, οἱ δὲ ἄλλοι ὁλόκληρο τὸ ποσό. Ὁ φόρος τοῦ χαρατσιοῦ, δὲν εἶναι νέος Τουρκικὸς φόρος, ἀλλὰ εἶνε παληὸς φόρος τῶν Βυζαντινῶν, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται στὴν Νομοθεσία Καπνικόν, ἡ δὲ λογία γλῶσσα, τὸν ὀνομάζει Κεφαλικὸ φόρο.

Τὸ ποσὸ τοῦ Κεφαλικοῦ φόρου, ποὺ πλήρωναν οἱ Παριανοὶ ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι νησιῶτες, δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστό. Ὁ Παῦλος Ῥικῶτος (Histoire de l' état present de l'eglise Creque et de l' eglise Armenien σελ. 18, 361) ἀναφέρει ὅτι ὁ Κεφαλικὸς φόρος τῶν ἡλικιωμένων, ἦταν 4 γρόσα, τῶν δὲ ἐνηλίκων 2. Ὁ δὲ Τουρνεφόρ, μᾶς πληροφορεῖ κατὰ τὰ 1700, ὅτι οἱ νησιῶτες, ἐπλήρωναν 5 γρόσα τὸ ἄτομο, χωρὶς νὰ ἀναφέρει, ἂν ἐπλήρωναν τὸ ἴδιο ποσὸ οἱ ἀνήλικοι μὲ τοὺς ἡλικιωμένους, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ διοίκηση ἦταν σταθερὴ διάταξη τῆς Τουρκικῆς ἱερονομικῆς Νομοθεσίας καὶ ἴσχυε πάντοτε Relation d'un voyager du Levant Τόμ. 1ος σελ. 50. Ἡ φορολογία αὐτή, συγκρινόμενη μὲ τὶς Φραγκικὲς καὶ Βυζαντινές, ἐξηγεῖ πολὺ καλὰ τὸ λόγο, γιὰ τὸν ὁποῖο, ἐπὶ τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας ὁ πληθυσμὸς αὔξησε ἁλματικὰ καὶ ἀνεπτύχθη κοινωνικὴ συνείδηση στὶς ἕως τότε ἀποκτηνωμένες μᾶζες. Καὶ ἡ ἀνακούφιση αὐτὴ βρίσκεται συμπυκνωμένη στὴ λαϊκὴ Κυκλαδικὴ παροιμία, ἡ ὁποία λέει ὅτι «κάλλιο μακελλιὸ στὸν Τοῦρκο, πάρα κρέας στὸ Βενετσᾶνο» (Π. Ζερλέντη Ν. Ε. σελ. 20). Ἡ οἰκονομικὴ αὐτὴ πίεση τῶν Τούρκων πάνω στὰ νησιά, μὲ τὴν πολὺ ἀλαφρὴ μορφή της, εἶχε ὡς ἐπακόλουθο καὶ τὴ Διοικητικὴ ἀπολύτρωση ἀπὸ τὴν ἄγρια ἐπιβολὴ τῶν Φράγκων χωροδεσποτῶν.

Μετὰ τὴ νίκη τοῦ Βαρβαρόσσα καὶ τὴ λιγόχρονη ἀρχὴ

τοῦ Ἑβραίου Ἰωσὴφ Νάζη στὸ Δουκᾶτο, ἐπαγιώθηκε τὸ Διοικητικὸ καθεστὼς στὴν Πάρο καὶ στὰ ἄλλα νησιὰ κατὰ μόνιμο τρόπο. Ἀντιπροσωπεῖες κατοίκων τῶν νησιῶν, στάλθηκαν στὴν Πόλη στὰ 1580, παρουσιάστηκαν στὸ Σουλτᾶνο Μουρὰτ τὸν 3ο καὶ τοῦ προσέφεραν τὴν ὑποταγὴ τῶν κατοίκων.

Μὲ τὸ Σουλτανικὸ διάταγμα, καθορίστηκε τὸ χαράτσι σὲ ἐλάχιστη ποσότητα, ὅπως εἴδαμε πιὸ πάνω. Ἀλλά, σπουδαιότερο ἦταν, ὅτι δόθηκε σχεδὸν τέλεια αὐτοδιοίκηση. Οἱ κάτοικοι, πῆραν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν τοὺς ἀντιπροσώπους οἱ ὁποῖοι θὰ διοικοῦσαν τὸ νησὶ γιὰ ὡρισμένη χρονικὴ περίοδο, θὰ συγκέντρωναν τοὺς φόρους καὶ θὰ ἐκανόνιζαν τὶς διαφορὲς μεταξὺ τῶν κατοίκων. Ἕνας μόνον Τοῦρκος ὑπάλληλος στάλθηκε ὁ Καδῆς, ὁ ὁποῖος ἐδίκαζε τὶς ποινικὲς ὑποθέσεις. Ἀλλὰ ὡς βάση τοῦ δικαίου, τόσο τοῦ ποινικοῦ ὅσο καὶ τοῦ περιουσιακοῦ, ἀνεγνωρίσθηκαν τὰ ἔθιμα τῶν νησιῶν, στὰ ὁποῖα τὸ Σουλτανικὸ διάταγμα ἀνεγνώρισε ἰσχὺ Νόμου. Τὰ κυριώτερα προϊόντα, τὸ κρασί, τὸ μετάξι τὰ τρέφιμα, ἔμειναν τελείως ἀφορολόγητα, παρεχωρήθη τὸ δικαίωμα νὰ διατηροῦν οἱ κάτοικοι τὶς ντόπιες ἐνδυμασίες, πρᾶγμα ποῦ δὲν συνέβαινε στὰ ἄλλα διαμερίσματα τῆς Βαλκανικῆς τὰ ὁποῖα εἶχαν ὑποταχθεῖ στοὺς Τούρκους.

Ἐκεῖ ὅμως ποὺ οἱ Τοῦρκοι φάνηκαν ὑπερβολικὰ πλουσιοπάροχοι ἦταν ἡ Ἐκκλησία. Στὸ ἱερατεῖο δόθηκε ἀπόλυτο τὸ δικαίωμα νὰ ἀποχτάει περιουσία, καθιερώθηκε ἡ ὑπάρχουσα ἰδιοχτησία τῶν Μοναστηριῶν καὶ τῶν Ἐπισκοπῶν ὡς ἀναπαλλοτρίωτη, ἐπετράπηκε νὰ χτίζωνται καινούργιες ἐκκλησίες καὶ νὰ ἐπισκευάζωνται οἱ παληές, χωρὶς καμμιὰ προηγούμενη ἀνάγκη ἄδειας ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ Διοίκηση καὶ τὰ μέλη τοῦ κλήρου ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ κάθε εἶδος φορολογίας.

Ὅλα αὐτὰ τὰ προνόμια τοῦ Μουράτ τοῦ 3ου, ἐκωδικοποιήθηκαν πιὸ μεγαλωμένα ὕστερα ἀπὸ 60 χρόνια ἐπὶ Σουλτάνου Ἰμβραὴμ (1660) καὶ ἀποτελέσαν τὸν ἱστορικὸ Ακτιναμὲ ὁ ὁποῖος χρησίμευσε ὡς Καταστατικὸς Χάρ-

της τῆς Διοικήσεως τῶν νησιῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας. (Μύλ·
Β 432). Ἡ νέα διοικητικὴ διαμόρφωση τῆς Πάρου ἐπὶ
Τουρκοκρατίας, ἦταν ἀληθινὴ ἀπολύτρωση, συγκρινόμενη
μὲ τὴν καταπίεση τῆς Βυζαντινῆς καὶ ἰδίως τῆς Φραγ-
κοκρατίας.

Τὰ προνόμια τῶν νησιῶν, ἦταν ἀσυγκρίτως ἀνώτερα,
ἀπὸ ὅσα παρεχώρησε ὁ κατακτητὴς στὴν ἄλλη Ἑλλάδα
καὶ γενικὰ στοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς ποὺ ὑπέταξε.

Οἱ βαθύτερες αἰτίες, οἱ ὁποῖες, συνετέλεσαν στὴν παροχὴ
τῶν προνομίων αὐτῶν ὀφείλονται στοὺς ἑξῆς λόγους.

Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰῶνα, ἀρχίζουν οἱ ἀποφασι-
στικὲς συγκρούσεις μεταξὺ Τούρκων καὶ Βενετῶν γιὰ τὴν
κυριαρχία τοῦ Αἰγαίου. Ἡ Τουρκικὴ Αὐτοκρατορία, γιὰ
τὴν ἴδια της τὴν ἀσφάλεια, ἔπρεπε νὰ ἐκτοπίσει τὴ Βενε-
τία ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο. Ἀλλὰ παρ' ὅλες τὶς
ἔνδοξες νίκες τοῦ Βαρβαρόσσα, ἡ Βενετία ἦταν ναυτικὰ ὀρ-
γανωμένη, κατὰ τρόπο ποιοτικὸ καὶ ποσοτικό, ἀνώτερο τοῦ
Τουρκικοῦ Κράτους.

Οἱ συγκρούσεις δὲν ἔπαυσαν μὲ τὶς ἐπιτυχίες τοῦ Βαρ-
βαρόσσα, ἀλλὰ ἐξακολούθησαν καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ
16ου καὶ 17ου αἰῶνα, μὲ μικρὲς διακοπὲς καὶ μὲ ἔνταση
τέτοια, ἡ ὁποία τὶς περισσότερες φορὲς ἔδειξε τὴν ὑπερο-
πλία τῶν Βενετῶν.

Οἱ προϋποθέσεις δὲ τῆς ἀνάπτυξης τῆς Τουρκικῆς Αὐ-
τοκρατορίας, ἔδειχναν ὅτι δὲν ἦταν δυνατὸν ὁ πανίσχυρος
αὐτὸς κολοσσὸς τῆς ξηρᾶς, νὰ δείξει ἀντίστοιχη δύναμη
καὶ στὴ θάλασσα. Ἡ στρατιωτικὴ δύναμη τῶν Τούρκων
ἦταν μεσογειακὴ καὶ ποτὲ δὲν μποροῦσε καὶ λόγω τῆς ὀλι-
γαριθμίας τοῦ Τουρκικοῦ στοιχείου ἀνάλογα μὲ τὴν ἔκταση
τοῦ Κράτους καὶ λόγω τοῦ ἀσιατικοῦ τρόπου τοῦ διοικη-
τικοῦ μηχανισμοῦ, νὰ ἀποκτήσει Τουρκικὸ ναυτικὸ πληθυ-
σμό, μὲ ἰσχυρὴ ἐθνικὴ συνείδηση.

Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους, ἡ Τουρκικὴ διπλωματία, ἐπρό-
σεξε τὴ βαρειὰ καταπίεση τῶν Φράγκων στὸ Αἰγαῖο καὶ τὸ
αἰώνιο μῖσος ποὺ εἶχε σχηματισθεῖ στὶς ψυχὲς τῶν Ὀρθο-
δόξων νησιωτικῶν μαζῶν ἐναντίον τῆς Βενετίας καὶ τῶν

Φράγκων, τὸ ἐκμεταλεύτηκε μὲ μεγάλη ἐπιτηδιότητα
Ἡ ἀγανάχτηση εὕρισκε διέξοδο γύρω ἀπὸ τὴν πάλη γιὰ
τὰ θρησκευτικὰ προνόμια τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τὸ Τουρκικὸ
Κράτος, διέκρινε στὴν ἐχθρότητα αὐτή, τὸν καλλίτερο σύμ-
μαχό του. Ἀκριβῶς λοιπὸν γι' αὐτό, παραχώρησε τὰ προ-
νόμια στὸ νησιωτικὸ Ἑλληνισμὸ τοῦ Αἰγαίου, ὁ ὁποῖος, τρο-
φοδοτοῦσε τὸ Τουρκικὸ ναυτικό μὲ τὰ πιὸ ἔμπειρα στοιχεῖα.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς πολιτικῆς αὐτῆς, συνετέλεσαν,
νὰ ὑπερισχύσει τελειωτικὰ στὸ Αἰγαῖο τὸ Τουρκικὸ ναυ-
τικό, παρ' ὅλη τὴν ὑπεροχὴ τοῦ Βενετικοῦ καὶ κατὰ τὶς
ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰῶνα ἡ ἀνατολικὴ Μεσόγειος ἔγινε Τουρ-
κικὴ θάλασσα, ἡ δὲ Βενετία, μὲ μεγάλη δυσκολία κατώρ-
θωσε νὰ συγκρατήσει στὴν κυριαρχία της, τὰ νησιὰ τοῦ Ἰο-
νίου πελάγους.

Δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ παραγνωρίσει κανείς, ὅτι στὴν
τελικὴ ἧττα τῆς Βενετίας, συνετέλεσε καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς
ναυτικῆς δύναμης τῆς Γαλλίας, ἀπὸ τὸν 16ο αἰώνα καὶ
δῶθε καὶ ἡ συμμαχία της μὲ τὴν Τουρκία. Ἀλλὰ ἡ συμ-
βολὴ τοῦ Γαλλικοῦ στόλου, θὰ ἦταν ἀνεπαίσθητη, ἐὰν
ἔλειπε, ὁ κυριώτερος συντελεστὴς τῆς Τουρκικῆς ἐπικρά-
τησης, ἡ στενὴ δηλαδὴ ἀλληλοεξάρτηση τῶν συμφερόντων
τοῦ νησιωτικοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ τὴν Τουρκικὴ Αὐτοκρατορία.

Ὅταν ἔγιναν οἱ δυὸ μεγάλες φάσεις τοῦ Τουρκοβενετι-
κοῦ πολέμου οἱ ὁποῖες βάσταξαν τὸ Αἰγαῖο ἀνάστατο περισ-
σότερο ἀπὸ μισὸ αἰῶνα, (πρώτη 1644—1669 καὶ δεύτερη
1684—1699) ἡ Πάρος, ἔπαθε μεγάλες καταστροφὲς στὴν
γεωργική της παραγωγή. Τὰ περίφημα λιμάνια της, ἔγιναν
πολλὲς φορὲς τόπος διαμονῆς τοῦ Βενετικοῦ στόλου. Ἡ
πρώτη φάση τοῦ πολέμου, ἡ ὁποία κατέληξε στὴν κατά-
ληψη τῆς Κρήτης. ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἔσπρωξε τὸν πληθυ-
σμὸ τῆς Πάρου σὲ διώξεις ἐναντίον τῶν κατοίκων τοῦ Πα-
πικοῦ δόγματος, οἱ ὁποῖες, ἐκορυφώθηκαν, ὅταν ἡ πολεμικὴ
αὐτὴ περίοδος, ἔληξε μὲ τὴν ἔνδοξη νίκη τῆς Βεζυρικῆς

Τουρκικῆς οἰκογενείας τῶν Κιουπρολίδων, στὴν Κρήτη.
Ὅταν ὅμως, μετὰ 15 χρόνια, ξανάρχισε ὁ πόλεμος καὶ
τὸ Βενετικὸ ναυτικὸ. ἔκαμε μεγάλες ἐπιτυχίες καὶ κατέλαβε
τὴν Πελοπόννησο καὶ τὴν Ἀττική, ὁ ναύαρχος τῆς Βενε-
τίας, Φραγκῖσκος Μοροζίνης, ἔκαμε πολλὲς διαχειμάσεις
τοῦ στόλου του στὴν Πάρο καὶ ἀπόλεσε τὶς ναυτικὲς ὀρδὲς
του κατὰ τοῦ νησιοῦ, γιὰ τιμωρία τοῦ Ὀρθόδοξου πληθυσμοῦ,
γιὰ τὶς διώξεις τῶν Καθολικῶν. Οἱ κάτοικοι πῆραν τὰ βουνά,
ἀλλά, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Τουρνεφόρ, (Τόμ. Α΄ σελ. 18)
καὶ ὁ Γεώργιος Ὀλιβιέ, Voyage dans l' Empire Ottoman Paris.
1801 Τόμος 1ος σελ. 315—316), ὅλη ἡ γεμάτη
ἀπὸ ἐλαιόδενδρα πεδινὴ ἔκταση, ἀπὸ τὴ Νάουσα ὡς τὸν
Τσιπῖδο καταστράφηκε, τὰ ἄγρια καὶ ἥμερα δένδρα ξεπατώ-
θηκαν καὶ ἔπαθε τὸ νησί, μιὰ ἀπὸ τὶς ἀνεπανόρθωτες κατα-
στροφὲς τοῦ φυτικοῦ του πλούτου.

Τὴν καταστροφὴ τῶν ἐλαιώνων ἀπὸ τοὺς Βενετούς,
ἀκολούθησε ἡ καταστροφὴ ὅλης τῆς παραγωγῆς τῶν ἀμπε-
λιῶν, ἀπὸ τὰ πληρώματα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος,
ἦρθε στὸ 1695 καὶ ἔμεινε ὅλο τὸν Αὔγουστο. στὸ ἀγκυροβό-
λιο τοῦ Ντριοῦ. Τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ πληροφορία, μᾶς τὴν δί-
νουν οἱ χρονογραφικὲς εἰδήσεις τῶν καθολικῶν καλογέρων.
τῆς Μονῆς τῶν Καπουτσίνων στὴ Νάξο.

Οἱ βιαιοπραγίες τῶν Βενετῶν καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐπι-
δρομὴ τοῦ Μοροζίνη, οἱ ὁποῖες ἔγιναν καὶ σ' ἄλλα νησιά.
ἐκτὸς τῆς Πάρου, δείχνουν, πόσο εἶνε σωστό, ὅτι ὁ Ἑλληνι-
κὸς πληθυσμός, εἶχε ἐχθρικὰ διατεθεῖ. πρὸς κάθε ἰδέα ξαναϋ-
ποταγῆς στὴ Δύση καὶ ὑποστήριζε θερμὰ τοὺς Τούρκους. Ἡ
καταστροφὴ δὲ τῆς σταφυλοπαραγωγῆς τοῦ 1695 ἀπὸ τοὺς
Τούρκους ναῦτες, δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ. ὡς ἀντίστοιχη
διαγωγὴ τῶν Τούρκων, πάνω στοὺς νησιῶτες, γιατὶ ἡ ἐποχὴ
τῶν ἀγώνων ἦταν τέτοια, ὥστε μιὰ καταστροφὴ τῶν στα-
φυλιῶν. ἦταν τὸ μικρότερο κακὸ. ποὺ μποροῦσε νὰ συμβεῖ.

Σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῶν ἀγώνων, ποὺ ἀναφέραμε, πιὸ
πάνω, ἔχομε πληροφορίες, ὅτι στὰ λιμάνια τῆς Πάρου, ανα-
πτύχθηκε μεγάλη πειρατεία. Μέσα στὴ χαλάρωση τῆς συγ-

κοινωνιακῆς ἀσφάλειας, ἀπὸ τὴ μακροχρόνια διάρκεια τοῦ πολέμου, οἱ κατάλληλοι ὅρμοι τῆς Πάρου ἔγιναν πειρατικὲς φωλιὲς καὶ οἱ ἀκτὲς κατὰ μῆκος τοῦ στενοῦ πορθμοῦ. ποὺ χωρίζει τὴν Πάρο ἀπὸ τὴν Ἀντίπαρο καὶ πρὸ πάντων ἡ Νάουσα, ἔγιναν μόνιμες πειρατικὲς βάσεις. Τό στενὸ Πάρου — Ἀντιπάρου, εἶναι τόσο πολὺ ρηχό, ὥστε τὸ πέρασμά του ἀπὸ μεγάλα πολεμικὰ πλοῖα εἶνε ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνο. Κατὰ μῆκος τοῦ στενοῦ αὐτοῦ, ἐγκαταστάθηκαν οἱ πιὸ πολλοὶ πειρατές, οἱ ὁποῖοι ἐφιλοδοξοῦσαν νὰ ὀνομάζωνται Σαρακηνοί. ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση τοῦ παληοῦ πειρατικοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης.

Οἱ πειρατὲς αὐτοὶ δὲν ἦσαν Μπαρμπερῖνοι. Προερχόνταν κυρίως ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ πληθυσμὸ τῶν ἀγόνων μερῶν τῆς Κρήτης καὶ τῆς Μάνης. Οἱ Χριστιανοὶ αὐτοὶ πειρατές, ὁμόγλωσσοι καὶ ὁμόθρησκοι μὲ τοὺς Παριανούς, κατώρθωσαν νὰ σχηματίσουν ὁλόκληρα πρακτορεῖα στὸ νησὶ καὶ μαζί τους. τυνεργάστηκαν ὡς πράκτορες, κυρίως ἀντιπρόσωποι τῶν εὐπόρων οἰκογενειῶν τῆς Πάρου.

Ἡ ἐπιχείρηση τῆς ληστοπειρατείας. κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τῆς ἀναταραχῆς ἀπέφερε πολλὰ κέρδη καὶ οἱ πράκτορες, ἀποτελοῦσαν γιὰ τὶς πειρατικὲς συμμορίες. πολύτιμα ὄργανα, τὰ ὁποῖα πλήρωναν πλουσιοπάροχα. Ἴσως, οἱ πειρατικὲς ἑταιρίες ἀποτελοῦσαν. κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας, τὶς πιὸ ἀσφαλισμένες καὶ προσοδοφόρες τοποθετήσεις κεφαλαίων. τῶν ἀρχόντων τῆς Πάρου καὶ γι' αὐτό, οἱ ναυπηγήσεις τῶν πειρατικῶν πλοίων. ἐγίνοντο πολυάριθμες στοὺς ἀσφαλεῖς ὅρμους τῆς Νάουσας καὶ κατὰ μῆκος τοῦ στενοῦ Πάρου — Ἀντιπάρου. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν πειρατῶν, εἶχαν ἐπιβάλει εἰδικὴ φορολογία στοὺς νησιῶτες, γιὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάσουν μὲ τὴ μεσιτεία τους, ἀπὸ συχνὲς ληστεύσεις. Ὁ φόρος αὐτός, ἐπληρωνόταν σὲ εἰδικὸ μέρος ὅπου πήγαινε ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν πειρατικῶν ἑταιριῶν. Τέτοιο μέρος στὴν Πάρο, βρίσκεται στὴν εἴσοδο τοῦ στενοῦ, ἀκριβῶς λίγο πιὸ πάνω ἀπὸ τὸν ὅρμο τῆς Ἁγ. Εἰρήνης ὅπου καὶ σήμερα ὀνομάζεται Σαρακήνικο, ἀπὸ

τὴν ἀγαπημένη στοὺς πειρατὲς ὀνομασία τοῦ Σαρακηνοῦ. Ὁ εἰδικὸς αὐτὸς φόρος πρὸς τοὺς πειρατές, ὀνομαζόταν «τουρκοτέλι».

Τὴν τελευταία εἰκοσιπενταετία τοῦ 17ου αἰῶνα, ἡ Νάουσα μεταβλήθηκε σὲ πειρατικὸ κέντρο, μὲ τέτοια ἔνταση πειρατικῶν ἐπιδρομῶν στὰ γύρω νησιά, ὥστε, τὸ Τουρκικὸ Ναυαρχεῖο, ἀναγκάστηκε, νὰ πάρει ἐναντίον της, σκληρὰ μέτρα. Στὰ 1674 ὁ ὑποναύαρχος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ἔκαμε εἰδικὴ ἐκστρατεία γιὰ τοὺς πειρατὲς καὶ ἀφοῦ ἐπρόσβαλε πρῶτα τ' ἄλλα σπουδαῖα πειρατικὰ κέντρα τῶν Κυκλάδων, τὰ ὁποῖα ἦταν ἐγκατεστημένα στὴ Σῦρα καὶ στὴ Μύκονο, ἦρθε καὶ στὴ Νάουσα, ὅπου φαίνεται, πὼς κατέστρεψε σκληρὰ τὴν φωληὰ αὐτὴ τῶν ληστῶν τῆς θάλασσας καὶ πῆρε καὶ 400 αἰχμαλώτους ἀπὸ τοὺς κατοίκους, πιθανῶς νὰ τοὺς ἐκτοπίσει σ' ἄλλα μέρη καὶ νὰ ἐξαφανίσει τὴν πειρατεία καὶ ὄχι γιὰ ἐξανδραποδισμό. Τὰ χρονικὰ τῆς Μονῆς τῶν Καπουτσίνων τῆς Νάξου, (Σελ. 110) μᾶς δίνουν τὴν πληροφορία αὐτὴ καὶ προσθέτουν ὅτι γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸ Τουρκικὸ Κράτος, ἀποφάσισε νὰ ἐρημώσει τελείως τὰ πειρατικὰ νησιὰ Πάρο, Σῦρο καὶ Μύκονο, ἀλλά, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐκτελεσθεῖ ἡ ἀπόφαση αὐτή.

Πάντως, ἡ ἔλευση τοῦ ὑποναυάρχου στὰ 1684, συνετέλεσε στὸ νὰ ξεριζωθοῦν οἱ πειρατικὲς βάσεις τῆς Νάουσας.

Λίγα χρόνια ἀργότερα στὰ 1700 μᾶς ἀναφέρει ὁ Τουρνεφὸρ (Τόμ. Α'. σελ 71—78) ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος κατέπλευσε στὴν Ἀντίπαρο καὶ περιγράφει τὸ φόβο τῶν κατοίκων τοῦ μικροῦ νησιοῦ. Φαίνεται ὅτι παρόμοια σκληρὴ τιμωρία βρῆκε καὶ τοὺς Ἀντιπαριῶτες ὅπως καὶ τοὺς Ναουσαίους ὡς πράκτορες τῶν πειρατῶν. Ἀπὸ αὐτὲς τὶς τιμωρίες ἐξηγεῖται καὶ ἡ βαθμιαία ἐλάττωση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀντιπάρου ἡ ὁποία ἐνῶ στὰ 1675 κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Χόπφ Chronique Grecoromaines σελ. 176) εἶχε 800 κατοίκους, στὰ 1700 ἀναφέρει ὁ Τουρνεφὸρ ὅτι εἶχε 300 στὰ 1770, 200 (Pasch di Krienen, σελ. 127) καὶ στὰ 1806, κατὰ τὸ Γουλιέλμο Μαρτῖνο Λήκιο, Travels in northern Greece τόμ. III σελ. 87) ξέπεσε στοὺς 150 κατοίκους.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πειρατικῆς ἀκμῆς στὴν Πάρο, ἀναπτυχθῆκαν ἀρκετὲς ἰσχυρὲς οἰκογένειες ἀπὸ τὴ συμμετοχή τους στὴν πειρατεία ἢ ἀπὸ τὴν ἰδιότητα τῶν πρακτόρων τῶν πειρατικῶν ἐπιχειρήσεων.

Μεγάλη συμμετοχὴ στὶς πειρατικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ σπουδαῖο ρόλο στὴ κίνηση τῆς ληστείας ἔπαιξε ἡ οἰκογένεια Κονδύλη. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς οἰκογένειας αὐτῆς λόγω τῶν κερδῶν τους εἶχαν κατορθώσει νὰ γίνουν πρόκριτοι, δηλαδὴ προύχοντες τοῦ νησιοῦ. Ἡ σχέση τους ὅμως μὲ τοὺς πειρατὲς ἐπανειλημμένως ἐπροκάλεσε τὴ προσοχὴ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Δυὸ φορὲς ὁ Τοῦρκος ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου ἔπιασε καὶ κρέμασε Κονδύληδες προκρίτους γιὰ ἔγκλημα πειρατείας, τὴ μιὰ φορὰ στὰ 1666 καὶ τὴν ἄλλη στὰ 1716. Ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς καταδικασθέντας ὠνομαζόταν Μακρῆς Κονδύλης, ὁ δεύτερος Γιωργάκης. Ὁ τρόπος τῆς τιμωρίας τους ἦταν παραδειγματικός, κρεμαστῆκαν ἀπὸ τὸ κατάρτι τῆς ναυαρχίδας τοῦ στόλου καὶ γιὰ παραδειγματισμὸ τῶν ἄλλων, ἐξετέθηκαν σὲ κοινὴ θέα. Ναύαρχοι τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἦταν τὴν πρώτη φορὰ ὁ Μουσταφᾶ Καπλὰν καὶ τὴ δεύτερη ὁ Τζάνουμ Χότζας. (Μ.Ε.Ε. Τόμ. 19 σελ. 744). Οἱ ἐπιχειρήσεις ὅμως τῆς οἰκογένειας αὐτῆς καὶ ὁ πλοῦτος τους ἦταν τέτοιος ὥστε μπόρεσε νὰ ξεφύγει τὴ Τουρκικὴ δικαιοσύνη καὶ μάλιστα μὲ τὴν ἵδρυση τῶν Γαλλικῶν προξενείων στὶς Κυκλάδες κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰῶνα, οἱ Κονδύληδες πῆραν ἀπὸ τὸ Γάλλο πρεσβευτὴ στὴ Κωνσταντινούπολι, τὴν ἀντιπροσώπευση τῶν Γαλλικῶν συμφερόντων στὴν Πάρο ὡς Πρόξενοι τῆς Γαλλίας καὶ ἔτσι κατώρθωσαν νὰ σταθεροποιήσουν τὴ θέση τους μὲ τὴ Προξενικὴ ἀσυλία καὶ νὰ γίνουν κατὰ τὸν 18ο καὶ ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα, οἱ κυριώτεροι προύχοντες τοῦ νησιοῦ, μὲ τεράστια περιουσία σὲ χρῆμα καὶ κτηματικὲς ἐκτάσεις. Ἡ ἀσφάλεια τῆς Προξενικῆς ἰδιότητας, τοὺς ἔκαμε τοὺς πιὸ ἔμπιστους φίλους τῆς Γαλλίας κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας. Συνεταῖροι αὐτοὶ τῶν ληστοπειρατῶν, ὅταν ἐξασφάλισαν τὰ πλούτη τους, φρόντισαν νὰ ἐφοδιασθοῦν μὲ περγαμηνὲς γαλαζόαιμης καταγωγῆς καὶ

πρόθυμοι λογιώτατοι, κολακεύοντας τὸ χρῆμα τους καὶ τὴν ἰσχύ τους, ἀνεκάλυψαν ὅτι εἶνε ἀπόγονοι τῶν Χαλκοκονδύληδων!!! τοῦ Βυζαντίου. Τέτοια βέβαια καταγωγή, δὲν στέκεται πουθενά. Τὸ ὄνομά τους, μᾶλλον ἔχει τὴν προέλευση ἀπὸ τὰ κατάστιχα τῶν πειρατικῶν ἐπιχειρήσεων, τὰ ὁποῖα ὡς κεντρικοὶ πράκτορες κρατοῦσαν καὶ σημείωναν μὲ τὸ «κοντύλι» τὰ κέρδη καὶ τὶς καταβολὲς τῶν φορολογουμένων. Ὡς πρῶτος Πρόξενος τῆς Γαλλίας ἀπὸ τὴν οἰκογένεια αὐτή, μνημονεύεται ἀπὸ τὸν Τουρνεφὸρ στὰ 1700 ὁ Μιχαλάκης Κονδύλης (Τόμ. Α΄. σελ. 78).

Ὅταν κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰῶνα ἐπιβλήθηκε ὁριστικὰ ἡ Τουρκικὴ κυριαρχία στὸ Αἰγαῖο ἡ πειρατεία περιορίστηκε σημαντικὰ καὶ ἡ Πάρος κάθε χρόνο τοὺς καλοκαιρινοὺς μῆνες ἦταν ὁ τακτικὸς σταθμὸς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχιναύαρχος Καπουδὰν πασσᾶς, ἢ ὁ ὑποδιοικητὴς τοῦ στόλου, κατέπλεαν στὸ λιμάνι τοῦ Ντριοῦ καὶ ἔμεναν ἐπὶ ἕνα μῆνα. Ἐκεῖ μαζευόνταν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς περιφέρειας τῆς διοικητικῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἀρχιναυάρχου καὶ πλήρωναν τοὺς φόρους. Ἐπίσης στὰ λιμάνια αὐτὰ ἐγινόνταν οἱ δίκες τῶν νησιωτῶν, ὅσες ἐφεσιβάλονταν ἀπὸ τὰ κατώτερα δικαστήρια τῶν νησιῶν στὸν ἴδιο τὸν ἀρχιναύαρχο ἢ τὸν ἀντιπρόσωπό του οἱ ὁποῖοι ἦταν οἱ ἀνώτεροι δικαστὲς τῶν νησιῶν μὲ δικαιώματα ἐφετικὰ (Γ. Ὀλιβιὲ τόμ. Γ΄. σελ. 316—317).

Γενικὰ κρινόμενη ἡ περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας, ἡ ὁποία βάσταξε στὶς Κυκλάδες σχεδὸν τρεῖς αἰῶνες (1537—1821) ἦταν σταθμὸς προόδου, συγκρινόμενη μὲ τὶς προγενέστερες ἐποχές. Ἡ αὐτοδιοίκηση εἴπαμε πόσο μεγάλη ἦταν καὶ πόσο συνετέλεσε ν' αὐξήσει ὁ πληθυσμὸς τῆς Πάρου. Κατὰ τὸ Ρωσσοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1770 ἡ Πάρος ἔγινε μόνιμος σταθμὸς τοῦ Ρωσσικοῦ στόλου ὑπὸ τοὺς ναυάρχους Ὀρλὼφ καὶ Σπυριδὼφ ἀπὸ τὰ 1770 ἕως τὰ 1777. Κατὰ τὶς μαρτυρίες τοῦ Γάλλου Δακροά, εἶχαν συγκεντρωθεῖ στὴν Πάρο 4.000 Ρῶσσοι στρατιῶτες, 1.000 ναῦτες 12.000 Ἀλβανοί, καὶ 3.000 ἐθελοντὲς Ἕλληνες, δηλαδὴ 20 χιλιάδες ἄνδρες. Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐπανάστα-

σης τοῦ 1770 στὴν Πελοπόννησο, ἔγινε ἀφορμὴ νὰ συγκεντρωθοῦν στὴν Πάρο πολλοὶ φυγάδες πρόσφυγες, οἱ ὁποῖοι κι' ἐγκατεστάθηκαν μονίμως στὸ νησί, ἀλλὰ ἡ πολύχρονη παραμονὴ τῶν Ρωσσικῶν δυνάμεων στὸ λιμάνι τῆς Νάουσας, συνετέλεσε στὸ νὰ καταστραφεῖ κάθε δέντρο τὸ ὁποῖο εἶχε σωθεῖ μετὰ τὴ καταστροφὴ τοῦ Μοροζίνη στὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνα.

Ἡ φορολογία ποὺ πλήρωνε ὁ πληθυσμὸς τῆς Πάρου, στὸ τουρκικὸ ταμεῖο, ἦταν ἐλάχιστη. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας, ἕως τὸ τέλος, ὁ συνολικὸς ἐτήσιος φόρος, δὲν πέρασε τὶς 6.000 γρόσια (Jacob Spon, voyage d' Italie de Dalmatie de Grece et du Levant fait aux années 1675—1676 σελ. 149) George Weler a journay into Greece σελ. 66.

Ἡ κίνηση τοῦ πληθυσμοῦ, κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας, παρουσιάζει ἀλματώδη αὔξηση. Ἐνῶ κατὰ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Βαρβαρόσσα, εἶνε ζήτημα, ἂν εἶχε ἡ Πάρος, πάνω ἀπὸ 3.000 κατοίκους στὸ 1638, δηλαδὴ μετὰ 100 χρόνια παρουσιάζεται ὅτι ἔχει 8.000 κατοίκους, κατὰ τὶς πληροφορίες τοῦ Φραγκίσκου Λουπαζόλυ. Ἡ πληροφορία τοῦ Ἰησουΐτη Ἰακώβου Ἀνιοῦ ὅτι ἡ Πάρος κατὰ τὰ 1641, εἶχε 15 χιλιάδες κατοίκους, εἶναι ὑπερβολικὴ (Ζερλ. Ν. Ε. σελ. 80). Στὰ 1655, μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἰωάννης Θεβενότ (Relation d'un voyage fait an Levant σελ. 200) ὅτι εἶχε 6 000. Στὰ 1675, μαθαίνομε ἀπὸ τὸ Βικέντιο Κορονέλλι (Isolario di tutte l' isole dell Atlante Veneto σελ. 236) ὅτι ἡ Πάρος, εἶχε 10 χιλιάδες κατοίκους καὶ εἰδικώτερα ἡ Παροικία, 1.500 καὶ ἡ Νάουσα, 600. Στὰ 1770, ὁ Τουρνεφόρ, ἀνεβάζει τοὺς κατοίκους, σὲ 1.500 οἰκογένειες, δηλαδή, περίπου 7.500 ψυχὲς (Τόμ. Α. σελ. 71), ὁ δὲ Pasch di Krienen λέει, ὅτι στὸ 1770 ὁλόκληρο τὸ νησί, εἶχε 8.400 κατοίκους καὶ ἀναλυτικά: ἡ Παροικία 2.000, ἡ Νάουσα 400, καὶ οἱ Λεῦκες, Κῶστος, Δραγουλᾶς, Μάρμαρα καὶ Τσιπίδος 6.000. Τὶς ἴδιες σχεδὸν ἀναλογίες, μᾶς δίνει καὶ ὁ Γεώργιος Ὀλιβιέ, ὁ ὁποῖος γράφει, ὅτι στὸ τέ-

λος τοῦ 18ου αἰῶνα, τὸ νησὶ εἶχε 8.000 κατοίκους. (Τέμ.
Α΄. σελ. 316).
Πολὺ ὅμως σπουδαῖο εἶνε τὸ φαινόμενο, ὅτι, κατὰ τὶς
πληροφορίες τοῦ Γουλιέλμου Μαρτίνου Λήκιου, στὰ 1806,
ἡ Πάρος μὲ τὴν Ἀντίπαρο, εἶχαν μόνον 6.000 κατοίκους.
Ὅλες οἱ πληροφορίες αὐτές, ὅσο κι' ἀντιφατικὲς κι'
ἂν εἶναι μεταξύ τους, ὅμως, ὅλες συμφωνοῦν στὶς γενικὲς
γραμμὲς καὶ μᾶς δίνουν τὸ θετικὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ πληθυ-
σμὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς Τουρκοκρατίας ὡς τὸ τέλος τοῦ
18ου αἰῶνα εἶχε σχεδὸν τριπλασιασθεῖ.
Οἱ παλῃοὶ συνοικισμοὶ τῆς Φραγκοκρατίας μεγάλωσαν
καὶ νέα χωριὰ δημιουργήθηκαν στὸ νησί, ὅπως ὁ Κῶστος
οἱ Λεῦκες, κι' ὁ Δραγουλᾶς.
Ἐάν ὅμως, ἡ αὐτοδιοίκηση καὶ ἡ ἐλαφριὰ τουρκικὴ
φορολογία, τὴν ὁποίαν ἀπήλαυσε ἡ Πάρος ἐπὶ Τουρκο-
κρατίας, συνετέλεσαν ἀπὸ τὴ γενική τους ἄποψη, ν' αὐ-
ξηθεῖ ὁ πληθυσμὸς καὶ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ μάστιγα
τῆς δουλοπαροικίας, αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἔσβυσαν
οἱ κοινωνικες διακρίσεις καὶ ὅτι ἐπεκράτησε δίκαιο σύ-
στημα, διανομῆς τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν.
Μετὰ τὴν ἐκδίωξη τῶν τρομερῶν χοροδεσποτῶν τῆς
Δύσης, τὴ θέση τους, τὴν κατέλαβαν νέοι παράγοντες, οἱ
ὁποῖοι βέβαια. δὲν διέθεταν τὴν ὑλικὴ βία τῶν προκατόχων
τους, ἀλλά, ἐκηδεμόνεψαν ἀπόλυτα στὸν οἰκονομικὸ τομέα
καὶ κάτω ἀπὸ τὴ κηδαιμομία αὐτή, συνεχίστηκε ἡ δυστυ-
χία τῶν ἐργαζομένων ποῦ παρήγαγαν τ' ἀγαθὰ τῆς ζωῆς.
Οἱ νέοι κοινωνικοὶ κυρίαρχοι τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρα-
τίας εἶναι δύο εἰδῶν. Πρῶτον οἱ πρόκριτοι καὶ δεύτερον,
ἡ ἐκκλησία.
Μετὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, οἱ
Φραγκικὲς οἰκογένειες, ποὺ προσχωρῆσαν στὴν Ὀρθόδοξη
Ἐκκλησιά, κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὶς ἰδιοκτησίες
των καὶ ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα μιᾶς νέας τάξης, ἡ ὁποία,
πῆρε στὰ χέρια της τὴ διαχείρηση τῶν κοινῶν.
Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ὅμως τοῦ δεκάτου ἑβδόμου (17)
αἰῶνα, οἱ πειρατικὲς ἐπιχειρήσεις, ἀνέδειξαν καὶ νέα στοι-

χεῖα, ἀπὸ τὴν τάξη τοῦ Ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ, τὰ ὁποῖα ἀρχίζουν νὰ κηδεμονεύουν τὴν τάξη τῶν προκρίτων. Τέτοια ἰσχυρὴ οἰκογένεια, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 17 αἰῶνα, μνημονεύεται ἡ οἰκογένεια τῶν Κονδύληδων, γιὰ τοὺς ὁποίους διεξοδικώτερα μιλήσαμε πιὸ πάνω, γιὰ τὶς σχέσεις μὲ τὶς πειρατικὲς ἐπιχειρήσεις.

Ἀπὸ τὴ δεύτερη μάλιστα πεντηκονταετία τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ, οἱ Κονδύληδες, εἶναι οἱ ἰσχυρότεροι πρόκριτοι τῆς Πάρου, παρ' ὅλες τὶς καταδίκες καὶ θανατικὲς ἐκτελέσεις ποῦ ἐπιβληθῆκαν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ δικαιοσύνη, σὲ ἰσχυροὺς Κονδύληδες γιὰ τὴ συμμετοχή τους στὴν πειρατεία.

Ἀπὸ τὸν 18 ὅμως αἰῶνα καὶ δῶθε, παρουσιάζεται, ἐπίσης ἰσχυρὴ οἰκογένεια στὴν Πάρο, ἡ οἰκογένεια τῶν Μαυρογένηδων, ἡ ὁποία, συναγωνίζεται στὴ δύναμη, τὴν οἰκογένεια τῶν Κονδύληδων. Γιὰ τὴν οἰκογένεια αὐτὴ πολλὰ λέγονται. Ἄλλοι ἀνεβάζουν τὴν καταγωγή της, σὲ ἀρχοντικὴ οἰκογένεια τοῦ Βυζαντίου, ἄλλοι δέ, ἔχουν κάμει τὴν ανακάλυψη, ὅτι τὸ ὄνομα Μαυρογένης εἶναι παραφθορὰ τοῦ Βενετικοῦ Μοροζίνης καὶ ὅτι οἱ Μαυρογένηδες, εἶναι ἀπόγονοι τοῦ ἱστορικοῦ ναυάρχου τῆς Βενετίας Φραγκίσκου Μοροζίνη.

Οἱ ἐξηγήσεις ὅμως αὐτές, δὲν στηρίζονται σὲ κανένα σοβαρὸ στοιχεῖο.

Εἶνε τραβήγματα τῶν πρόθυμων κολάκων καὶ παρασίτων τῆς ἐποχῆς τῆς μεγαλύτερης δόξας τῶν Μαυρογένηδων. Ἡ ἐξήγηση τῆς παραφθορᾶς τοῦ Μοροζίνη σὲ Μαυρογένη, μόνον ὡς γελοία μπορεῖ ν' ἀντιμετωπισθεῖ, ἡ δὲ ἀναγωγὴ σὲ Βυζαντινὴ οἰκογένεια, εἶναι πιὸ ἀδύνατη ἐπιχειρηματατολογία, ἀπὸ τὴν ἑρμηνεία τοῦ Κονδύλη, σὲ Χαλκοκονδύλη. Τὸ ὄνομα Μαυρογένης, εἶναι κοινὸ ἐπίθετο, τὸ ὁποῖο ἀπαντιέται σὲ πολλὰ μέρη τῆς χώρας μας καὶ προέρχεται, ἀπὸ ὑπερβολικὰ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα, μαύρης γενειάδας. Ἡ πιὸ λογικώτερη λοιπὸν ἑρμηνεία, τῆς προέλευσης τοῦ ὀνόματος Μαυρογένης εἶναι ἡ μεγάλη μαυρίλα τῆς γενειάδας, ἄσχετη μὲ τὶς προγονικὲς περγαμηνές, ποὺ ἐφρόντισαν νὰ ἐφοδιασθοῦν οἱ μεταγενέστεροι δελετάν-

τηδες ἀπόγονοι τῆς οἰκογένειας τῶν Μαυρογένηδων. Ὅπως τὸ ὄνομα τῆς οἰκογένειας Μαυρομιχάλη, προέρχεται ἀπὸ τὴ μαυρίλα τοῦ προσώπου πρώτου ἀντιπροσώπου της, ἔτσι καὶ γιὰ τοὺς Μαυρογένηδες ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα μόνο τὴ μαύρη γενειάδα βρίσκει ὡς αἰτία τῆς καταγωγῆς τοῦ ὀνόματός των.

Ὁ πρῶτος Μαυρογένης ποὺ δημιούργησε τὴ δόξα τῆς οἰκογένειας, ἦταν Μυκονιάτης. Γεννήθηκε στὴ Μύκονο στὶς ἀρχὲς τοῦ 18 αἰῶνα (1738) ἀπὸ πατέρα πρόκριτο καὶ ὑποπρόξενο τῆς Αὐστρίας στὴ Μύκονο. Πολὺ μικρὸν τὸν γνώρισε ὁ ἀρχιναύαρχος τῆς Τουρκίας Γαζῆ Χασὰν Τζατζαερλῆς καὶ τὸν πῆρε ἰδιαίτερο γραμματέα του. Μὲ τὴν προστασία τοὺ ἀρχιναυάρχου αὐτοῦ ὁ Νικολάκης Μαυρογένης πῆρε μεγάλα ἀξιώματα στὰ τελωνεῖα τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπόχτησε ἀρκετὸ χρῆμα. Κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1770 εἶχε γίνει «Μέγας Διερμηνεὺς» τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ ἐργάστηκε πάρα πολὺ γιὰ τὴν κατάπνιξη τῆς ἐπανάστασης στὴν Πελοπόννησο. Ἡ ἐξόντωση τῆς ἁρματωλικῆς οἰκογένειας τῶν Κολοκοτρωνέων τῆς Πελοποννήσου ἦταν ἔργο τοῦ Νικολάκη Μαυρογένη. (Μ.Ε.Ε. τόμ. 16 σελ.)

Μετὰ τὰ «ἡρωϊκὰ» αὐτὰ κατορθώματα τοῦ Νικολάκη Μαυρογένη στὴν Πελοπόννησο τὸ Τουρκικὸ Κράτος τὸν ἐκράτησε γιὰ πολλὰ χρόνια στὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέα τῆς Πύλης ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀξιώματα ἀπέκτησε τεράστια πλούτη ποὺ τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἀγοράσει ὁλόκληρα τσιφλίκια στὴν Πάρο τὴν ὁποία εἶχε ἐπισκεφθεῖ ὡς διερμηνέας τοῦ Τουρκικοῦ στόλου πολλὲς φορές, τὴν εἶχε ἀγαπήσει καὶ τὴν ἐπροστάτευσε ἐξαιρετικά. Ἡ κυριώτερη ἰδιοκτησία τῶν Μαυρογένηδων εἶναι τὸ εὐφορώτατο κτῆμα «Ἐπισκοπιανὰ» πρὸς τὰ Δυτικὰ μέρη τῆς Πάρου ἀπέναντι στὴν Ἀντίπαρο.

Ὁ Νικολάκης Μαυρογένης ἀνέβηκε στὰ πιὸ μεγάλα ἀξιώματα τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἔγινε Ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας στὰ 1780 καὶ Ἀρχιστράτηγος τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ κατὰ τοὺς Τουρκορωσσικοὺς

πολέμους τοῦ τέλους τοῦ 18 αἰῶνα. Θανατώθηκε κατὰ διαταγὴ τῆς Τουρκικῆς Κυβέρνησης ὅταν νικήθηκε στὰ Φοξάνι τῆς Ρουμανίας στὰ 1789 ἀπὸ τὸ Ρῶσσο στρατηγὸ Σουβάρωφ καὶ σφάγηκαν οἱ Τοῦρκοι στὸ Ρίμνικο καὶ Ἰσμαΐλιο ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Ρωσσικοῦ στρατοῦ. Ἡ διάρκεια τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς δύναμης τοῦ Νικολάκη Μαυρογένη ἐπέτρεψε σὲ πολλοὺς συγγενεῖς του νὰ ἐγκατασταθοῦν ὡς γαιοκτήμονες στὴν Πάρο καὶ νὰ γίνουν πρόκριτοι τοῦ νησιοῦ μὲ μεγάλη ἐπιροή.

Οἱ νέοι χωροδεσπότες, μαζὶ μὲ τὴν Ἐκκλησία γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσωμε π.ὁ κάτω, ἐκληρονόμησαν τὴν ψυχολογία τοῦ τιμαριούχου, καὶ εἶχαν κάτω ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ κυριαρχία τὸ γεωργικὸ πληθυσμὸ τῆς Πάρου ὁ ὁποῖος καλλιεργεῖ τὰ κτήματα τῶν προυχόντων.

Οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἐξάρτηση τῶν καλλιεργητῶν ἀπὸ τὴν οἰκονομική τους παντοδυναμία διέθεταν κληρονομικὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ προκρίτου καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτὸ τοὺς ἐπέτρεπε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ χρηματίζονται ὡς εἰσπράκτορες τῶν φόρων ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ χρησιμοποιοῦν τὴ δύναμη τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας ἐναντίον τῶν ἐξεγειρομένων κατοίκων. Ἡ δὲ ἰδιότητα τοῦ ρυθμιστοῦ τοῦ περιουσιακοῦ δικαίου τοὺς εἶχε κάνει ἀνεξέλεγκτους διαχειριστὲς τῆς ἀστικῆς δικαιοσύνης καὶ ἔτσι κατώρθωναν νὰ αὐξάνουν καταπληκτικὰ τὶς ἰδιοκτησίες των εἰς βάρος τῶν ἐλευθέρων γεωργῶν οἱ ὁποῖοι εἶχαν σχηματίσει τοὺς συνοικισμοὺς τῶν παληῶν καὶ νέων χωριῶν τῆς Πάρου. Ἡ πίεση ὅμως τῶν νέων ἀφεντάδων δὲν περνοῦσε ἀδιαμαρτύρητα. Σ' ὅλα τὰ χωριὰ εἶχα σχηματισθεῖ τὰ κόμματα τῶν «Δοκίμων» καὶ τοῦ «Ὄχλου» τὰ ὁποῖα «διαρκῶς ἤριζον ὁ ὄχλος κατὰ τῶν δοκίμων καὶ οὗτοι κατὰ τοῦ ὄχλου» κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ Pasch di Krienen σελ. 69. Ὁ ἐλεύθερος γεωργικὸς λαὸς πάλευε ἐντατικὰ καὶ ἀδιάκοπα κατὰ τῶν καταπιεστῶν του καὶ δὲν ἄφισε νὰ ἐξαλειφθεῖ ἡ δημιουργικὴ πνοὴ τῆς πάλης τῶν τάξεων ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ πρόοδος τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν. Οἱ πρόκριτοι μεγάλη κυρίως ἐπίθεση συναντοῦσαν ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους μι-

κρογεωργοὺς τῶν νέων συνοικισμῶν καὶ ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους τῶν παραλιακῶν χωριῶν. Ἐναντίον τῆς ἀπελευθερωτικῆς κίνησης τῶν γεωργῶν οἱ πρόκριτοι ἐχρησιμοποιοῦσαν ἕνα τρομερὸ ὅπλο ἀντάξιο τῆς καταχθόνιας δράσης τῆς τάξης των. Κατὰ τὶς πληροφορίες τοῦ Τουρνεφὸρ καὶ τοῦ Pasch di Krienen ἔστηναν τὶς λεγόμενες «Ἀβανίες» δηλαδὴ κατηγοροῦσαν στὴν Τουρκικὴ Κυβέρνηση γιὰ συνομωσιὰ ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος τοὺς ζωηρότερους γεωργοὺς καὶ ἐμπόρους.

Δίνομε τὸ λόγο στὸν ἀκάματο ἱστορικὸ ἐρευνητὴ τῆς ζωῆς τῶν Κυκλάδων ἐπὶ Τουρκοκρατίας Π. Ζερλέντη ὁ ὁποῖος γράφει τὰ ἑξῆς σχετικά.

«Μία τῶν μεγαλειτέρων δοκιμασιῶν καὶ ταλαιπωριῶν ἃς »ὑφίσταντο οἱ νησιῶται ἦσαν αἱ συκοφαντίαι καὶ διαβο- »λαὶ Ἀβανίαι καλούμεναι ὑπ' αὐτῶν τῶν προυχόν- »των νησιωτῶν πολλάκις διενεργούμεναι εἰς τοὺς Ὀσμα- »νίδας εἴτε ἐκ χαιρεκακίας. εἴτε ἐξ ἐκδικήσεως χάριν »χρηματικῆς ἢ σωματικῆς ζημίας. Αὗται δὲ ἐγένοντο »οὐ μόνον κατὰ ἰδιωτῶν ἀλλὰ καὶ κατὰ κωμῶν καὶ »κατὰ κοινῶν. Ὅτε δὲ ἀναφερομένης τῆς Ἀβανίας εἰς »τὸν Καπουδὰν Πασᾶν καὶ ἐστέλλετο μπουμπουσίρης »ὁ ἐκτελεστὴς τῶν ἐν τῷ φιρμανίῳ διατασσομένων ἀπὸ »Κωνσταντινουπόλεως, τότε τὰ δεινὰ ἦσαν φοβερώτερα. »Αἱ Ἀβανίαι αὗται ἐγένοντο ἀφορμὴ εἰς τοὺς συκοφαν- »τουμένους μεγάλων χρηματικῶν καὶ σωματικῶν ζη- »μιῶν, ἐξ ὧν ἐπήρχετο οὐ μόνον τελεία καταστροφὴ »ἀλλὰ καὶ φυγάδευσις καὶ ἐξόντωσις ὅλων τῶν οἴκων» (N.E. σελ. 33).

Ἐὰν πάρωμε ὑπ' ὄψιν πόσον οἱ ἑκάστοτε Τοῦρκοι δικαστὲς καὶ ὑπάλληλοι ἐξαρτοῦσαν τὴν ποιότητα τῆς ἀπόφασης τὴν ὁποίαν ἐξέδιδαν ἀπὸ τὴν δωροδοκία μποροῦμε νὰ βγάλωμε σταθερὸ συμπέρασμα γιὰ τὶς καταπιέσεις καὶ τοὺς διωγμοὺς τῶν πρωτοπορειακῶν στοιχείων τῆς παραγωγικῆς μάζας τῆς Πάρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Οἱ Ἀβανίες ἔδωκαν τὴν εὐχέρεια στοὺς προύχοντες νὰ σπάσουν τὴν ἀντίσταση τῶν Κοινοτήτων καὶ νὰ κατωρθώσουν νὰ βρεθεῖ ξαναμοιρασμένη ἡ Πάρος σὲ λίγους ἰδιοκτή-

τες οἱ ὁποῖοι κατώρθωσαν νὰ ὑποδουλώσουν τὴ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ καὶ νὰ τὸν μεταβάλλουν σὲ κολλίγους.

Ἀπὸ τὴ ἐπίδραση αὐτὴ τῆς τρομοκρατίας τῶν ἀβανιῶν, ἐξοντώθηκαν τὰ πρωτοπορειακὰ στοιχεῖα τῶν παραγωγικῶν μαζῶν τῆς Πάρου καὶ παρήκμασε τόσο πολὺ τὸ ἐμπόριο στὸ νησί, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18 καὶ ἀρχὲς τοῦ 19 αἰῶνα, ὥστε, ἐπικράτησε τρομερὴ φτώχεια στὶς ἐργαζόμενες μάζες, ἡ ὁποία, περιγράφεται μὲ ζωηρότατα χρώματα σὲ μιὰ αἴτηση τῶν κατοίκων τῆς Πάρου στὸν Ἀρχιναύαρχο τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, στὰ 1820. Στὴν αἴτηση αὐτή, ἡ ζωὴ τῶν μαζῶν τῆς Πάρου, παρουσιάζεται πάρα πολὺ ἐξαθλιωμένη, ἀπὸ ἀφορμὴ τῆς διπλῆς καταπίεσης τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν γίνει τυφλὰ ὄργανα, τῶν θελήσεών των. (N. E. Φλώρου Κατσουροῦ σελ. 152-154).

Καὶ ἡ φτώχεια αὐτή, εἶνε χαρακτηριστικό, ὅτι παρατηρεῖται κατὰ τὴ Δεύτερη δεκαετηρίδα τοῦ 19ου αἰῶνα, ὅταν μικρότερα νησιὰ καὶ ἐντελῶς ἀσήμαντα πρὸς στὴν Πάρο, εἶχαν ἐξελιχθεῖ σὲ σπουδαῖα, οἰκονομικοεμπορικὰ κέντρα.

Ἡ ὀπισθοδρόμηση αὐτὴ τῆς οἰκονομίας τῆς Πάρου, στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα, ἡ ὁποία διαφαίνεται καὶ στὴν ἐλάττωση τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ δύο χιλιάδες ψυχές, ὀφείλεται κυρίως, στὴν ἀνάπτυξη τῶν μεγάλων ἰδιοκτησιῶν καὶ στὴ συντριβὴ τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ ἐλεύθερου γεωργικοῦ στοιχείου, ἀπὸ τὴν τρομοκρατία τῶν ἀβανιῶν.

Στὴ διαμόρφωση τοῦ νέου ἀρχοντισμοῦ τῆς Πάρου, καὶ στὴν ἐξουδετέρωση τῆς ὑπὲρ τῶν καταπιεζομένων κοινωνικῆς πάλης, συνετέλεσε κατὰ μεγάλο βαθμὸ καὶ ἕνας σπουδαῖος παράγοντας τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία μὲ τὴν καλογερικὴ διοικητική της μορφή.

Ἀναπτύξαμε στὰ προηγούμενα κεφάλαια, ὅτι, ἡ ἐκκλησία στὴν Πάρο, ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, εἶχε κατακτήσει ὁλόκληρο τὸ νησὶ μὲ τιμαριωτικὰ δικαιώματα καὶ συνετέλεσε στὴν ἐξάλειψη τοῦ ἐλεύθερου πληθυσμοῦ, κατὰ

τοὺς 7-10 αἰῶνα. Κατὰ τὴν ἐποχὴ δὲ τῆς Φραγκοκρατίας, οἱ Φράγκοι δυνάστες, τῆς ἀφαίρεσαν τὴ παντοδυναμία της καὶ ἐσχημάτισαν τὰ πρῶτα χωριὰ στὸ νησί.

Ἡ κοινὴ περιφρόνηση τῶν τιμαριούχων πρὸς ὅλα γενικά, τὸ Ὀρθόδοξο στοιχεῖο, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα, νὰ συνδεθεῖ ὁ Ὀρθόδοξος δουλοπάροικος μὲ τὸ ὁμόδοξο ἱερατεῖο, σ' ἕνα ἀγῶνα στενοῦ συνασπισμοῦ κατὰ τῶν ἑτεροδόξων κατακτητῶν. Μετὰ τὴν κατάλυση τῆς Φραγκικῆς Κυριαρχίας οἱ Τοῦρκοι ὅπως εἴπαμε καὶ στὰ προηγούμενα παρεχώρησαν στὸν Ὀρθόδοξο κλῆρο προνόμια τέτοια, ποὺ δὲν τα εἶχε, οὔτε κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ κλῆρος ἀπαλλάχτηκε ἀπὸ κάθε φορολογία καὶ ἀπόχτησε τὸ δικαίωμα, νὰ διαχειρίζεται τὶς ὑποθέσεις τοῦ οἰκογενειακοῦ Δικαίου, μὲ ἀπόλυτη ἁρμοδιότητα καὶ χωρὶς καμμιὰ ἐπέμβαση τῆς Τουρκικῆς ἀρχῆς. Οἱ κληρικοί, ὅταν ἐγκληματοῦσαν εἶχαν εἰδικὴ δοσιδικία, δηλαδή, σὲ κάθε ποινικὴ παράβαση, ὁ κληρικὸς δὲν δικαζόταν ἀπὸ τοὺς συνειθισμένους Τούρκους δικαστές, ἀλλὰ ὁ μὲν κατώτερος, εἶχε δικαστὲς γιὰ τὶς παραβάσεις του, ἀνωτέρους κληρικούς, οἱ δὲ Ἐπίσκοποι Μητροπολίτες καὶ Πατριάρχες, δικαζόνταν μόνον ἀπὸ τὸ Σουλτανικὸ διβάνιον, δηλαδή, ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τῆς Τουρκικῆς Κυβέρνησης.

Ἐκεῖνο ὅμως, ποῦ ἰσχυροποίησε τὴν τάξη τοῦ ἱερατείου καὶ τὴν ἔκαμε παντοδύναμη, ἦταν τὸ δικαίωμα, ποῦ τῆς ἔδωσε ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνηση, νὰ ἐπιβάλλει, εἰδικὲς φορολογίες, πάνω στὸ λαό.

Στὸ Πατριαρχεῖο ἀναγνωρίστηκε τὸ δικαίωμα νὰ πολλαπλασιάζει ὅσο μπορεῖ τὸν ἀριθμὸ τῶν μοναστηριῶν καὶ νὰ μεταβιβάζει τὸ δικαίωμα αὐτὸ καὶ στοὺς Ἐπισκόπους τῶν Ἐπαρχιῶν.

Ἐνῶ λοιπόν, τέτοια πλουσιοπάροχα προνόμια δόθηκαν στὴν Ἐκκλησία, ὁ κοινωνικὸς αὐτὸς ὀργανισμός, ὄχι στὸ σύνολό του ἀλλὰ στὴ διοικητική του μορφή. δηλαδή, στὸ ἄγαμο ἱερατεῖο ποὺ ἦταν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης, ἐτήρησε ἀπέναντι τῶν κοινωνικῶν στρω-

μάτων, τὴν ἴδια διαγωγή, τὴν ὁποίαν ἐτήρησε καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν.

Ὁ κλῆρος, ξεχώριζε ὡς κυρίαρχη τάξη καὶ μαζὺ μὲ τοὺς προκρίτους, εἶχε στὰ χέρια του, τὴ διαχείρηση τῶν ὑποθέσεων τῶν ὀρθοδόξων μαζῶν.

Συνήθως, ἔχει κατορθωθεῖ νὰ γίνει πιστευτό, ἀπὸ τὶς ἐνέργειες τοῦ κλήρου, ὅτι ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὀργανισμὸς κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, φρόντισε ἀγωνίστηκε, θυσιάστηκε, σὰν φιλόστοργη μητέρα, γιὰ ν' ἀνακουφίσει τοὺς ὅρους τῆς δουλείας τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων, ἀλλὰ δυστυχῶς, ἡ ἀπροκάλυπτη καὶ ἀντικειμενικὴ ἔρευνα, χωρὶς ὑπολογισμοὺς σκοπιμότητας, δὲν μᾶς ὁδηγεῖ στὰ συμπεράσματα αὐτὰ ἀλλ' ἀκριβῶς στὰ ἀντίθετα. Ἀφοῦ ὁ κλῆρος στὴν Πάρο, ἐπανέκτησε τὶς πλούσιες ἰδιοκτησίες του, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔπαιρνε τεράστια εἰσοδήματα, ὄχι μόνον δὲν φρόντισε νὰ διαθέσει τὰ εἰσοδήματα αὐτά, γιὰ τὴ διατροφὴ τῶν μαζῶν, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο πρόσθεσε καινούργιες φορολογίες, στοὺς ἐργαζομένους πληθυσμούς, οἱ ὁποῖες περνοῦσαν στὸ Ἐκκλησιαστικὸ ταμεῖο. Τριῶν εἰδῶν φορολογίες ἐπιβληθῆκαν σὲ κάθε ὀρθόδοξη οἰκογένεια, μία προορισμένη γιὰ τὴ συντήρηση τῶν ἐφημερίων στὰ χωριά, ἡ ὁποία, ὀνομάζεται «φιλότιμο», μία ὡς εἰσφορὰ στὸ ταμεῖο τοῦ Ἐπισκόπου κάθε Ἐπαρχίας, ὀνομαζομένη «ζητεία» καὶ τρίτος φόρος ἰδιαίτερος, προοριζόμενος γιὰ τὸ κεντρικὸ Πατριαρχικὸ ταμεῖο, ποῦ εἶναι γνωστὸς μὲ ὄνομα «αὐλικὸν χρέος» (Περὶλ. Πατρ. ἐγγρ. Μεσαιων. Βιβλιοθήκη Κ. Ν. Σάθα, Τόμ. Γ' σελ. 533.

Οἱ φόροι αὐτοὶ ἦταν τακτικοὶ καὶ ἡ καταβολή τους ἦταν ὑποχρεωτική, καὶ εἶχε τὶς συνέπειες τῆς καθυστέρησης τοῦ κεφαλικοῦ φόρου. Οἱ φόροι πρὸς τὸν ἐφημεριακὸ κλῆρο καὶ τοὺς Ἐπισκόπους, ἐκανονιζόνταν σύμφωνα μὲ τὴν οἰκονομνκὴ κατάσταση κάθε τόπου, ὁ δὲ πατριαρχικὸς ἀνερχόταν σὲ ἕξη ἄσπρα κατὰ οἰκογένεια. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τακτικοὺς αὐτοὺς φόρους, ἡ Ἐκκλησία μὲ τὴ μέθοδο τῶν τελετῶν, τῶν ἁγίων λειψάνων, καὶ τῶν περιοδειῶν τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν Πατριαρχικῶν Ἐξάρχων, ἐμάζευε ἀσυγκρί-

τως περισσότερα. Οἱ ἔκτακτοι αὐτοὶ φόροι, φαίνεται μὲν ὅτι ἦταν προαιρετικοί, ἀλλά, ἡ ἐποχὴ καὶ οἱ θεσμοί της, ἐπὶ πλέον δὲ ἡ ἀπόλυτη πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ παντοδυναμία τοῦ ἱερατείου συντελοῦσαν ὥστε, νὰ εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνο πρᾶγμα στὸ πιστό, τὸ νὰ ἐπιχειρήσει, νὰ μὴ πληρώσει μὲ προθυμία τὶς προαιρετικὲς αὐτὲς εἰσφορὲς πρὸς τὸν κλῆρο.

Ἐνῷ ἡ τακτικὴ καταβολὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν φόρων, ἀποτελοῦσε ἀρκετὴ ἐπιβάρυνση τῶν μαζῶν, ἡ Ἐκκλησία, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ παίρνει τὸ δέκατο ἀπὸ τὸ παραγόμενο ἀκαθάριστο γεωργικὸ εἰσόδημα. Ἡ φορολογία αὐτή, ἀποτελοῦσε σωστὴ μάστιγα τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν.

Ὅλα αὐτὰ ποὺ ἀριθμοῦμε, δὲν ἀρκοῦσαν φαίνεται γιὰ τὴ συντήρηση τῆς ὀλιγάριθμης ἱερατικῆς ἀριστοκρατίας. Καὶ αὐτὴ τὴ μικρὴ φορολογία, ποὺ πλήρωναν οἱ ἔγγειες μοναστηριακὲς ἰδιοχτησίες στὸ Τουρκικὸ Δημόσιο, οἱ μοναχοὶ τὶς ἐφόρτωναν μὲ ἐπιτηδειότητα στοὺς καλλιεργητὲς

Ἀπὸ ἕνα ἐνοικιαστήριο συμβόλαιο τῶν κτημάτων τῆς μονῆς Πάτμου στὰ 1694, μαθαίνομε, ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς ὅρους τοῦ μισθωτηρίου συμβολαίου, ἦταν ὑποχρέωση τῶν καλλίγων νὰ καταβάλλουν τὸν ἔγγειο φόρο ἀπὸ τὴ γεωργική τους μερίδα.

Ἐνῶ ἡ γενικὴ κοινωνικὴ συγκρότηση, ἐξασφαλίζει εἰς βάρος τῶν καλλιεργητῶν τὴν ἱερατικὴ καταπίεση, συγκρινομένη μὲ τοὺς σημερινοὺς θεσμούς,μόνον ὡς νόμιμη ληστεία μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ ἡ δράση τοῦ καλογερισμοῦ, ποὺ παρ' ὅλα τὰ πλούσια εἰσοδήματά του, στρεφότανε στὴν αὔξηση τῆς ἰδιοκτησίας του. Μὲ τὸν τρόπο ποὺ ξέρει νὰ ἐργάζεται τὸ ἱερατεῖο καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχει γιὰ τὴν Πάρο κανένας κίνδυνος νὰ καταληφθοῦν τὰ κτήματα τῶν πιστῶν ἀπὸ αὐθαίρετες τουρκικὲς ἁρπαγές, παρουσιάζεται τὸ φαινόμενο, τῆς ἀπειρίας τῶν ἀφιερώσεων κτημάτων καὶ γενικὰ ἰδιοκτησιῶν ἀπὸ εὐσεβεῖς πιστούς, στὰ διάφορα μοναστήρια τοῦ νησιοῦ.

Κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰῶνα, οἱ πρόκριτοι τῆς Παροικίας, στηριζόμενοι στὴν ἐρήμωση τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἑκα-

τονταπυλιανῆς ἐπὶ Φραγκοκρατίας, δὲν ἐπέτρεψαν νὰ μετατραπεῖ πάλιν σὲ μοναστῆρι, ὅταν, μετὰ τὸ 1537, ἀφαιρέθηκαν οἱ ἰδιοκτησίες τοῦ Φραγκικοῦ κλήρου καὶ ἀποδόθηκαν στὴν Ἑκατονταπυλιανή. Ἀλλά, οἱ καλογέροι ἔστειλαν μιὰ ἐπιτροπὴ στὸν Πατριάρχη Θεόληπτο, ὁ ὁποῖος βρισκόταν στὴ Χῖο στὰ 1606, στὸν ὁποῖον παρέστησαν ὅτι ἡ Ἑκατονταπυλιανὴ ἦταν ἀνέκαθεν μοναστήρι καὶ ἰδιοκτησία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ὁ Πατριάρχης, ἐξέδωκε ἐπικωρητικὴ διαταγὴ τῶν ἀπόψεων τῶν μοναχῶν. Οἱ κάτοικοι ὅμως τῆς Παροικίας, ἀντέδρασαν καὶ ἔστειλαν ἄλλη ἐπιτροπή, ἀπὸ λαϊκοὺς στὴν Κωνσταντινούπολη, γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν, ὅτι ἡ Ἑκατονταπυλιανὴ ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες, εἶχε μετατραπῆ σὲ ἐνοριακὸ Ναό. Τὴν ἄποψη τῶν λαϊκῶν ὑποστήριξε καὶ ὁ Μητροπολίτης τῆς Παροναξίας, ὁ ὁποῖος εἶχε κάθε συμφέρον νὰ μὴ περιέλθει τὸ πλούσιο αὐτὸ Ἱερὸ στὴ δικαιοδοσία τῶν Πατριαρχείων, πρᾶγμα ποὺ ζημίωνε πολὺ τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντά του. Οἱ Παροικιῶτες, πῆγαν στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ παρουσιάστηκαν στὸν ἴδιο τὸν Πατριάρχη Θεόληπτο, στὸν ὁποῖον, ἐξέθεσαν τὰ ἐπιχειρήματα τους καὶ ὁ Θεόληπτος, ἀναγνώρισε τὰ δικαιώματά τους, ἀκύρωσε τὴν πρώτη του διαταγὴ καὶ καθιέρωσε τὴν Ἑκατονταπυλιανὴ ὡς ἐνοριακὸ Ναό. Στὰ 1754, πληροφορούμεθα ὅτι, ὁ Ναὸς αὐτὸς ἦταν Πατριαρχικὸ σταυροπήγειο. Τὴν εἴδηση αὐτὴ μᾶς τὴ δίνει ὁ Νικόλαος Κριτίας Μέγας Ἐκκλησιάρχης τῶν Πατριαρχείων, στὸ βιβλίο του, «Ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων», τομ. Α', σελ. 155 - 156 (Ἑρμούπολις 1913 Ν. Ε. 143) Ἡ μαρτυρία αὐτή, δὲν ἐννοεῖ ὅτι ξαναγίνηκε μοναστήρι ἡ Ἑκατονταπυλιανή, ἀλλὰ ὡς ἐνοριακὸς Ναός, ὑπήχθη στὴν ἰδιαίτερη Πατριαρχικὴ δικαιοδοσία, ἄγνωστο ὅμως πότε ἀκριβῶς.

Ἐκτὸς τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς καὶ τῶν τιμαρίων τῶν ξένων Μοναστηριῶν, στὴν Πάρο ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνα καὶ δῶθε, δημιουργοῦνται ἕνα σωρὸ Μοναστήρια, εἰς βάρος τῆς ἰδιοχτησίας τῶν ἐλευθέρων γεωργῶν.

Ὑπάρχουν πληροφορίες οἱ ὁποῖες μᾶς λένε ὅτι, σ' ὅλη

τὴν Πάρο, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας, ὑπῆρχαν 34 Ὀρθόδοξα Μοναστήρια!! Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς προξενεῖ κατάπληξη σὲ κάθε ἕναν, ποὺ θὰ ἀναλογισθεῖ, πόσες ἐκτάσεις κατεῖχε ἡ Ἑκατονταπυλιανή, πόσες τὰ ξένα Μοναστήρια καὶ πόσες οἱ προύχοντες. Ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Παριανοῦ γυμνασιάρχη, Ἐμ. Δ. Σαγκριώτη «Ἱστορία τῆς ἐν Πάρῳ ἱερᾶς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Λογγοβάρδας» (Πύργος 1926), πληροφορούμαστε, ὅτι στὸ νησὶ καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς Νάουσας, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ Μοναστήρια, τὰ ὁποῖα προϋπῆρχαν στὴ Πάρο, ἀναπτύχθηκαν κατὰ τὸν 17ο καὶ 18ο αἰώνα τὰ ἑξῆς:

1) Μονὴ Ἁγίου Γεωργίου Ἡμεροβίγλη. Τὸ Μοναστῆρι αὐτὸ μνημονεύεται ἀπὸ ἕνα ἔγγραφο τοῦ Πατριάρχη Καλλινίκου τοῦ 2ου στὰ 1691, ὅτι ἦταν σταυροπηγειακὸ καὶ εἶχε μεγάλες ἰδιοκτησίες. 2) Μονὴ Ταξιαρχῶν, ἡ ὁποία εἶχε πάνω ἀπὸ 100 κομμάτια ἀπὸ πλούσια καὶ προσοδοφόρα κτήματα. 3) Μονὴ Ἁγίου Μηνᾶ, ἐπίσης τῆς Πατριαρχικῆς δικαιοδοσίας. Γιὰ τὸ Μοναστῆρι αὐτό, ἀναφέρεται, ὅτι εἶχε ἡ ἀρχοντικὴ οἰκογένεια Δαμία τὸ προνομιακὸ δικαίωμα νὰ διορίζει κληρονομικά, ἕνα ἀπὸ τὰ μέλη της ὡς Ἡγούμενο καὶ τὸ δικαίωμα αὐτό, τῆς τὸ εἶχε παραχωρήσει ὁ Πατριάρχης Σωφρόνιος ὁ 2ος στὰ 1777. 4) Μονὴ Ἀκραυγῶν. 5) Μονὴ Ἁγίου Ἀθανασίου. 6) Μονὴ Ἁγίου Ἀνδρέου. 7) Μονὴ Ἁγίων Ἀποστόλων. Ὅλα αὐτὰ τὰ Μοναστήρια βρίσκονται στὴν περιφέρεια τῆς Νάουσας.

Κατὰ τὸν 17ον ὅμως αἰώνα, ἄρχισε ν' ἀναφαίνεται ἕνα νέο Μοναστῆρι, ἡ Λογγοβάρδα, τὸ ὁποῖο ἀπόκτησε τεράστια περιουσία, πρὸ πάντων κατὰ τὸν 18ον αἰώνα καὶ ξεπέρασε ὅλα τὰ ἄλλα σὲ πλοῦτο καὶ κοινωνικὴ ἐπιρροή. Στὸ Μοναστῆρι αὐτὸ συγχωνεύθηκε καὶ ἡ Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν, μὲ ὅλη τὴν ἀπέραντη περιουσία της. (Ε. Σαγκρ. Ἱστ. Μ. Λ. σελ. 27 καὶ ἑφ.).

Ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ μελέτη τοῦ Σαγκριώτη, βλέποντας τί ἀριθμὸς Μοναστηριῶν, ἦταν μόνον κατὰ τὴ Νάουσα, μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε καὶ γιὰ τὰ ἄλλα.

Σκόρπια σ' ὁλόκληρο τὸ νησί, τὰ ἀπειράριθμα καλογε-

ρικὰ κέντρα, τόσο τὰ παλαιὰ ὅσο καὶ τὰ νέα, συμπλήρωσαν τὴν ἀφαίρεση τῆς γῆς ἀπὸ τοὺς μικρογεωργοὺς καὶ μετέβαλαν τὴν ὁλότητα σχεδὸν τοῦ πληθυσμοῦ σὲ ἀκτήμονες καλλιεργητές.

Ἡ διανοητικὴ κατάσταση τῶν παραγωγικῶν μαζῶν κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ ἱερατείου καὶ τῶν προυχόντων, ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἄθλια ἀπὸ κάθε ἄποψη. Πυκνὸ πνευματικὸ σκοτάδι, θρησκοληψία καὶ δυσειδαιμονία ἦταν τὰ μόνα πνευματικὰ ἐφόδια, τὰ ὁποῖα πρόσφεραν στὶς μάζες οἱ πνευματικοί των καθοδηγητές, οἱ Μοναχοί.

Παρ' ὅλη τὴν ὑλικὴ παντοδυναμία τῶν Μοναστηριῶν, ἡ Πάρος δὲν ἀξιώθηκε σ' ὅλη τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατία, νὰ ἔχει οὔτε ἕνα σχολεῖο. Ὅταν κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα, πλημμύρησε ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς ἀπὸ ἐκπαιδευτήρια, τὰ ὁποῖα ἵδρυσε ἡ ἐμπορικὴ τάξη τῶν πλούσιων ἀστικῶν κέντρων, ἡ Πάρος, ἀπὸ τὴν ἐξάπλωση τῆς παντοδυναμίας τῶν Μονῶν καὶ τοῦ ἀρχοντισμοῦ της, ἔχασε τὸ ἐμπόριό της, παρ' ὅλο ὅτι εἶχε τὰ πιὸ καλλίτερα λιμάνια ἀπ' ὅλα τὰ νησιὰ δὲν ἀναπτύχθηκε ἐμπορικὰ καὶ ὁ πληθυσμός της, μόνον ἱδρῶτα εἰσφορὲς καὶ φορολογίες πρόσφερνε στοὺς κυριάρχους του, χωρὶς κανένα ἐκπολιτιστικὸ ἀντάλλαγμα. Ὁ ἱδρῶτας τῶν παραγωγῶν πληρωνόταν μὲ τὴ διανοητικὴ ἀποκτήνωση καὶ τὴν ἀμάθεια, γιὰ «νὰ τείνει εὐπειθής, τὴν ῥάχιν εἰς τὴν ψαλίδα τοῦ κουρέως» κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Ῥοΐδη.

Ὁ φιλόπονος Παριανὸς γυμνασιάρχης Ἐμ. Σαγκριώτης, προσπαθεῖ μὲ τὴν ἔνθερμη εὐσέβειά του νὰ μετριάσει κάπως, τὸ αἶσχος αὐτὸ τῆς ἀμορφωσιᾶς τοῦ Παριανοῦ λαοῦ, ἰσχυριζόμενος ὅτι στὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, στὴν Νάουσα, ὕπαρχε σημαντικὴ σχολή. Ἀλλά, ἡ σχολὴ αὐτή, ἦταν τόσο πολὺ μικρῆς σημασίας, ὥστε πουθενὰ δὲν ἀναφέρεται στὶς μελέτες ποὺ ἔχουν γίνει γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευση ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὥστε δὲν μπορεῖ ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Σαγκριώτη νὰ ἀφαιρέσει τίποτε ἀπὸ τὴν εὐθύνη τοῦ ἱερατείου. Ἄλλως τε, ἡ ὕπαρξη τῆς σχολῆς αὐτῆς, χρονολογεῖται ὅτι ἄρχισε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ τὸ Μοναστῆρι

τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου εἶχε παύσει νὰ ἔχει καλογέρους.
Ἐπειδὴ βρισκόταν μέσα στὴ Νάουσα, χρησιμοποιήθηκε τὸ
κτίριό του γιὰ νὰ στεγασθεῖ τὸ ἀσήμαντο σχολεῖο, τὸ ὁποῖο,
ἦταν δημιούργημα τῶν ἐμπορικῶν στοιχείων τῆς Νάουσας
καὶ ὄχι τῆς πνευματικῆς διάθεσης τῶν καλογήρων.
Ἡ οἰκονομικὴ αὐτὴ παντοδυναμία τοῦ καλογερισμοῦ
καὶ τῶν προυχόντων καὶ ἡ ἔλλειψη, ἐλεύθερου γεωργικοῦ
πληθυσμοῦ ἐδημιούργησε μέσα στὶς ψυχὲς τῶν κατοίκων
τὸ αἴσθημα τῆς δουλοπρέπειας καὶ τῆς ἔλλειψης δημιουργι-
κῆς πρωτοβουλίας, οἱ ὁποῖες, καὶ σήμερα ἀκόμη, παρουσιά-
ζουν ἔκδηλα τὰ ἀποτελέσματά τους πάνω στὸ σημερινὸ
πληθυσμό.

Οἱ Πελοποννήσιοι, οἱ ὁποῖοι ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπανά-
σταση τοῦ 1770, ἦρθαν σέ λιγοστὲς οἰκογένειες καὶ ἐγκα-
τεστάθηκαν στὴν Πάρο, βρέθηκαν μπρὸς σὲ μάζα, μὲ τέτοια
φαινόμενα δειλίας καὶ δουλοπρέπειας, ὥστε κατώρθωσαν μὲ
τὴν τυχοδιωκτικότητά τους νὰ μεταβληθοῦν γρήγορα σὲ
προύχοντες. Οἱ δὲ πειρατὲς ποῦ μάστιζαν ἀπὸ τὰ παρά-
λια τῆς Μάνης καὶ τῆς Κρήτης τὴν Πάρο εἶχαν τόσο
καταπλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἔλλειψη αὐτὴ τοῦ κοινωνικοῦ θάρ-
ρους τοῦ πληθυσμοῦ της καὶ γενικὰ τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν
ἄλλων νησιῶν, ὥστε κατὰ τὸ μακαρίτη Περικλῆ Ζαρλέντη,
εἶχαν διαδώσει σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα τὸ χαρακτηριστικὸ
γιὰ τὴ δειλία τῶν νησιωτῶν δίστιχο.

Σὰν δεῖς σπανὸ τραγουδιστὴ νησιώτη παλληκάρι
τότε χιόνια θὰ πέσουνε μέσα στὸν ἁλωνάρι (Ν. Ε. σ. 22)

Ἡ ἐγκατάσταση νέων στοιχείων στὴν Πάρο ἔφερε
κάποιον ἀντιπερισπασμὸ στὴν πνευματικὴ παντοδυναμία
τοῦ κλήρου καὶ τῶν προυχόντων. Τὰ τυχοδιωκτικὰ αὐτὰ
στοιχεῖα, κατώρθωσαν ὡς ἕνα βαθμό, νὰ σπρώξουν τοὺς κα-
ταπιεζόμενους κολλίγους, ἐναντίον τῆς ἄθλιας ἐκμεταλλεύ-
σης τους. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα, οἱ καλλιεργη-
τὲς τῆς Μονῆς Λογγοβάρδας ἐξεγείρονται καὶ βάνουν χέρι
στὶς ἰδιοκτησίες της.

Τὸ ἱερατεῖο ὅμως τῆς ἱερᾶς Μονῆς, γιὰ νὰ ἀντιμετω-
πίσει τὸν κίνδυνο ἐζήτησε τὴ συνδρομὴ τῶν Πατριαρχείων,

κατὰ τῶν ἐπικινδύνων νεωτεριζόντων καὶ ἐξεδόθηκε καὶ
διαβάστηκε σ᾽ ὅλες τὶς ἐκκλησίες τοῦ νησιοῦ ἕνας τρομε-
ρὸς Πατριαρχικὸς ἀφορισμός, κατὰ τῶν σκλάβων ποὺ ζη-
τοῦσαν ἀπολύτρωση.

»Ὅσοι καταπατοῦσιν γράφει σ᾽ ἕνα μέρος ὁ ἀφορισμὸς,
»καὶ φθείρουσιν τὰ ὑποστατικὰ τοῦ Μοναστηρίου.. ἂν
»μὴ οὗτοι τὸν Θεὸν φοβηθέντες καὶ τὴν αἰώνιον κόλα-
»σιν, παύσωνται τοῦ τοιούτου ἐπιβλαβοῦς καὶ ὀλεθρίου
»κινήματος καὶ τολμήματος... καί ὅσοι εἰξεύρουν καὶ
»δὲν μαρτυροῦν, πάντες ὁμοῦ ἀφωρισμένοι εἴησαν ἀπὸ
Θεοῦ καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ μετὰ θά-
»νατον ἄλυτοι καὶ τυμπανιαῖοι. Στένοντες εἴησαν καὶ
»τρέμοντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ὁ Κάϊν καὶ ἡ ὀργὴ τοῦ
»Θεοῦ εἴη ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν.. καὶ προκοπὴν μή-
«ποτε ἴδοιεν ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτῶν» (Σαγκρ. σελ. 27).

Ὁ ἀφορισμὸς αὐτὸς ἐξεδόθη στίς 12 τοῦ Δεκέμβρη 1778.

Μὲ τέτοιο τρόπο ἐνεργοῦσαν γιὰ τὴν διαιώνιση τῆς
κυριαρχίας τους οἱ ἱερωμένοι καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς
τοὺς βοηθοῦσε νὰ εἶνε ἀποτελεσματικὰ τὰ μέτρα τους. Ἡ
βαρειὰ ἐπίδραση τοῦ σκοτεινοῦ μεσαίωνα, ἔκανε τοὺς κολ-
λίγους νά συμμαζεύωνται ἔντρομοι, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἔκδο-
ση κάθε ἀφορισμοῦ καὶ τοὺς καρποὺς τῶν κινημάτων των
τοὺς ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ ἐπιτήδειοι Πελοπονήσσιοι, οἱ
ὁποῖοι περισσότερο ἀποφασιστικοὶ καὶ λιγώτερο θρησκό-
ληπτοι, κατώρθωσαν νὰ σχηματίσουν σημαντικὲς ἀτομικὲς
ἰδιοκτησίες.

Αὐτὴ ἦταν ἡ κοινωνικὴ κατάσταση τῶν παραγωγικῶν
μαζῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, στὴν Πάρο. Οἱ εὐνοϊκὲς περι-
στάσεις τῆς αὐτοδιοίκησης καὶ τῶν προνομίων, τὰ ὁποῖα
παραχώρησαν οἱ Τοῦρκοι, δὲν στάθηκαν ἱκανές, νὰ βελτιώ-
σουν τὴν κατάσταση τῶν μαζῶν. Ἀντίθετα ἔγιναν ἀντικεί-
μενο ἐκμετάλλευσης, ἀπὸ τὴν ὀλιγαρχία τῶν προκρίτων
καὶ τῶν ἱερωμένων, κατὰ τρόπο ἀπολύτως μονοπωλιακό,
ὥστε ὁ πληθυσμός, ἔμεινε καθυστερημένος στὴν ὁλότητά
του καὶ ἡ ὁρμὴ τῆς μόρφωσης τοῦ 18ου αἰῶνα βρῆκε τὶς
πόρτες τῆς Πάρου κλεισμένες.

Τὸ ἱερατεῖο τῆς Πάρου, οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ παντοδύναμο, φρόντισε μὲ ἀκατάβλητη ἐπιμονὴ καὶ πεῖσμα, νὰ κρατῇ τὶς πόρτες τῆς λατρείας ἀνοιχτές, ἀλλὰ μὲ τὴν ἴδια ἐπιμονή, κράτησε τὰ μυαλὰ τοῦ κόσμου κλεισμένα.

Αὐτὸ δείχνει ἡ ἱστορία καὶ τὰ ἔκδηλα σημερινὰ ἀποτελέσματα τοῦ καθεστῶτος τῆς Πάρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Θὰ θεωρούσαμε τὸν ἑαυτό μας πολὺ εὐτυχῆ, ἐὰν μᾶς ἐπέτρεπε ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια νὰ διαπιστώσουμε τὸ ἀντίθετο. Ἀλλὰ δυστυχῶς, χωρὶς νὰ μᾶς χωρίζει ἀπολύτως καμμία προκατάληψη μὲ τοὺς κυριαρχικοὺς παράγοντες τῆς Πάρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἀναγκαζόμαστε να γράψωμε, ὅτι μᾶς ἐπιβάλλει ἡ τίμια συνείδηση καὶ ὁ σεβασμὸς τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ ὀλέθρια αὐτὴ κοινωνικὴ καθυστέρηση καὶ πνευματικὴ δουλεία τῶν μαζῶν τῆς Πάρου ἔδειξε ἔκδηλα τὰ ἀποτελέσματά της, κατὰ τὴν ἔκρηξη τῆς Μεγάλης Ἐθνικῆς μας Ἐπανάστασης τοῦ 1821, τὴν ὁποία, ὁ καλογερισμὸς καὶ ἡ ὀλιγαρχία τῶν προκρίτων τῆς Πάρου τὴν ἀντιμετώπισαν ἐχθρικά, ὅπως ἀναπτύσσομε στὸ ἑπόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΥΙ

1821—1909

Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι — Ἠθικὸ τῶν Παριανῶν — Συμμετοχὴ τῆς Πάρου εἰς τὸν ἀγῶνα — Τελεσίγραφο Μιαούλη — Μετανάστευσι στὴ Πάρο — Ἐλεύθερη Ἑλλὰς — Καλογερισμὸς — Ἀρχοντισμὸς — Διοικητικὴ διαίρεσι — Παιδεία — Ποίησι — Μουσικὴ — Γεωργοοικονομικὲς συνθῆκες — Ἐμπορικὴ ναυτιλία.

Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 βρίσκει τὴν Πάρο ἀπὸ κοινωνικὴ ἄποψη ὅπως περιγράφεται στὸ προηγούμενο Κεφάλαιο.

Ἠθικὸ χαμηλὸ καὶ ἀπόλυτη ἔλλειψη κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, δὲν δημιουργοῦνε τὶς ἀναγκαῖες προϋποθέσεις γιὰ μιὰ ἐπανάσταση, ἔστω καὶ ἂν αὐτὴ ἀποβλέπει στὴν ὁλοκλήρωση τῆς ἀπελευθερωτικῆς προσπάθειας, ποὺ τόσοι αἰῶνες σκλαβιᾶς παρεσκεύασαν.

Ἕνας κόσμος χωρὶς ἰδανικά, σερνώμενος σὰν ὑπνωτισμένος ἀπ' τὴν ἀποτελμάτωση τῆς σκέψης του καὶ ἀπὸ τὴ θεοκρατικὴ κηδεμονία τοῦ καλογερισμοῦ, δὲν ἔχει τίποτε νὰ προσφέρει στὴ μεγάλη ὑπόθεση τοῦ γένους.

Ἀποξενωμένος ἀπὸ τὶς ἁρματωλικὲς προσπάθειες καὶ ὑποταγμένος μόνο στὸ θρησκευτικὸ ζυγό, ποὺ τόσο καλόβολα τοῦ καθίσαν ἡ ἐκκλησία ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ χωροδεσποτεία ἀφ' ἑτέρου, δὲν βρῆκε τὴ δύναμη νὰ κινηθεῖ.

Τὰ ἀσφαλῆ λιμάνια τῆς Πάρου καὶ τὸ πλούσιο ἔδαφός της, χρησιμεύει μονάχα γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὰ συμφέροντα τῶν ἀρχοντάδων καὶ τοῦ κλήρου.

Ὅλα τὰ νησιά, λίγο πολύ, κάτι ἔχουν νὰ συνεισφέρουν στὸν ἀγῶνα. Ἡ Πάρος ὅμως, δὲν διαθέτει οὔτε ἕνα πλοῖο,

γιατὶ κάθε διαθέσιμο μέσο δουλεύει στὸν ἐκμεταλλευτὴ καὶ τὸν τοκογλύφο.

Οἱ ἀρχοντάδες τοῦ νησιοῦ, ἀγνοοῦν τὸν ἀγῶνα καὶ ἡ ἐκκλησία μόνον ἀφορισμοὺς στέλνει σ' ὅσους δὲν ἐξυπηρετοῦνε νὰ συμφέροντά της ἢ διαταράττουνε τὴ μακαριότητά της.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴ ψυχικὴ ἀποσύνθεση, ποὺ μαραίνει κάθε ζωτικότητα ἐπάνω στὸ νησί, ἕνας καὶ μόνος ὁ Τράντας, τολμᾶ νὰ κινηθεῖ καὶ αὐτὸς ἀκόμα εἶνε βγαλμένος μέσ' ἀπὸ τὴ μάζα. Ὁ Τράντας παιδὶ τοῦ λαοῦ, μὲ συμπυκνωμένη μέσα του τὴ μαζικὴ ἀγανάχτηση γιὰ τὴ κοινωνικὴ κατάντια τῆς Πάρου, συγκεντρώνει γύρω του λίγα παληκάρια καὶ μ' αὐτὰ ἀντιπροσωπεύει τὴ Πάρο στὴ πολιορκία τῆς Τριπολιτσᾶς.

Πέρα ἀπὸ τὸν Τράντα, τέλεια ἀνυπαρξία ἐθνικοῦ ἐνδιαφέροντος. Καλογερισμὸς καὶ ἀρχοντισμός, οἱ ἀντιδραστικώτερες ἔννοιες κάθε κοινωνίας, γιὰ τίποτε ἄλλο δὲν ἐνδιαφέρονται παρὰ γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν ἰδιοχτησιῶν τους καὶ γιὰ τὰ κέρδη ἀπὸ τὴ τοκογλυφία καὶ τὴ πειρατεία.

Ὁ ἀραιωμένος πληθυσμὸς τῆς Πάρου, ποῦ στὶς ἀρχὲς τῆς Ἐπανάστασης δὲν ξεπερνοῦσε τὶς 4 - 5 χιλιάδες ψυχές, ἦταν ψυχικὰ καὶ ὑλικὰ ὑπόδουλος καὶ ἡ σκέψη του ἦταν ἀνίσχυρη νὰ ξεπεταχθεῖ, πιὸ πέρα ἀπὸ τὴ μαρασμώδικη κληρονομία ποῦ τοῦ ἀφῆκαν ἡ προγενέστερες γενεές, πολὺ δὲ περισσότερο νὰ ἐπαναστατήσει γιὰ τὴν τύχη του, ἢ νὰ σκεφθεῖ τὶς γενικώτερες ἀπέναντι τοῦ Ἑλληνικοῦ συνόλου ὑποχρεώσεις του.

Μιὰ τέτοια ψυχοσύνθεση ἀντιμετωπίζει ἡ ἐπαναστατικὴ ἐπιτροπὴ τῶν νησιωτικῶν ἐπαρχιῶν, ὅταν ἀπευθύνει τὸ τελεσίγραφό της στὴν Πάρο γιὰ τὴν καθυστέρηση τῆς χρηματικῆς εἰσφορᾶς στὸν ἀγῶνα καὶ τὸ ὁποῖο συνοδεύει μὲ κάποια θετικώτερη ἀπειλή. Παραθέτομε αὐτούσιο τὸ ἔγγραφο :

Περίοδος Β'. Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος. Ἐξαμελὴς ἐπιτροπὴ τῶν νησιωτικῶν ἐπαρχιῶν.

Πρὸς τὸν εὐγενέστατον Ὑποπρόξενον τῆς Γαλλικῆς ἐξουσίας Κύριον Κον. Κωνστ. Κονδύλην. Οἱ ἀγορασταὶ τῆς δεκάτης ταύτης τῆς χώρας, ἐπαρρησίασαν πρὸς ἡμᾶς ἕνα κατάλογον τῆς δεκάτης Σας τὰ ὁποῖα δὲν ἀποδίνετε κατὰ τὸ δίκαιον. Κύριε, ἡ γῆ αὕτη εἶναι Ἑλληνική, τῆς ὁποίας τὰ δέκατα εἶναι δικαίωμα ἐθνικόν, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὴν ἡμετέραν διοίκησιν, καὶ πῶς ἡ εὐγένειά Σας δὲν τὸ δίδετε παραλόγως ἐνῶ τὸ ἐδίδατε μετ' εὐχαριστίας εἰς τοὺς τυράννους, καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἀπορούμεν. Ὅθεν πρέπει ... νὰ δώσετε ἀπροφασίστως τὰ δέκατά Σας, διότι ἐὰν δυστροπήσητε. δὲν θέλετε νὰ εὐθυδρομίσητε κατὰ ἡμᾶς θέλομεν τὰ πάρει καὶ δυναστικῶς... Ἐν Πάρῳ τῇ 20 Αὐγούστου 1824. Ἑξαμελὴς Ἐπιτροπὴ τῶν Νησιωτικῶν Ἐπαρχιῶν. (Κυκλαδικὸν Ἡμερολόγιον 1828 σελ. 73, ἄρθρον Ν. Κυπραίου).

Ὁ ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπαναστατικοῦ στόλου Α. Μιαούλης ἀπὸ τὸν ὅρμο τῆς Τήνου τὸν 8)βρη τοῦ 1823 ἀπειλεῖ τοὺς φιλότουρκους καὶ μισέλληνες ἄρχοντες τῆς Πάρου ὅτι θὰ «παιδευθοῦν ἀσυγκαταβάτως» ἐὰν δὲν ἐξοφλήσουν τοὺς φόρους τῆς δεκάτης. (Κ. Η. σελ. 72).

Ἕνας τέτοιος μαρασμὸς ἁπλώνεται στὴ Πάρο, ὅταν ἡ Χῖο καὶ τὰ Ψαρρᾶ προσφέρονται ὁλοκαύτωμα στὴν ἰδέα.

Οἱ πρόσφυγες τῶν νησιῶν αὐτῶν, ὁμαδικὰ ζητᾶνε καταφύγιο καὶ φιλοξενία στὰ ἀσφαλῆ λιμάνια τῆς Πάρου. Ἡ ὀργανωμένη ὅμως ἀντίδραση δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐγκατάσταση αὐτὴ καὶ κλείνει τὶς πόρτες πρὸς στὴ δυστυχία. Ἔτσι ἀναγκάζει τὸν ἀπελπισμένο αὐτὸ κόσμο νὰ στραφεῖ πρὸς τὴ Σῦρα τὴν ὁποία μὲ τὸν καιρὸ μεταβάλλει στὸ πρῶτο ἐμπορικὸ κέντρο τῆς ἐλεύθερης πλέον Ἑλλάδος.

Στὴ Νάουσα, σώζεται ἀκόμη μέχρι σήμερα ἡ θύμηση τοῦ ἐπεισόδιου αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ὀνομασία ποῦ φέρνει τὸ παραλιακό της τμῆμα «Ψαρριανά».

Τὸ ρεῦμα ὅμως τῆς μετακίνησης ἀπὸ τὰ ἐπαναστατημένα μέρη δὲν σταματάει. Μπουλούκια φθάνουν οἱ κατατρεγμένοι ἀπὸ τὴ Πελοπόννησο, τὴ Κρήτη καὶ τὰ ἄλλα μέρη. Ἔτσι ὁ πληθυσμὸς τῆς Πάρου ἐπύκνωσε καὶ ἔφθασε τὶς 8.000 ψυχές.

Ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ Κράτους καὶ ἡ νέα σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ στὸ νησί, δὲν μεταβάλλει τὶς κοινωνικὲς συνθῆκες. Ἐξ ἐναντίας παρατηρεῖται μεγαλύτερη ἐξαθλίωση ἀπ' τὴ συγκέντρωσι τόσων νέων κατοίκων χωρὶς ὑλικὰ μέσα.

Ἡ μεγαλύτερη ἰδιοχτησία ἀνήκει στοὺς λίγους καὶ στὰ μοναστήρια, ἐνῶ ἡ μᾶζα φυτοζωεῖ. Τὸ πνεῦμα τοῦ φεουδαρχισμοῦ εἶνε ἔκδηλο καὶ σὰν βραχνᾶς πνίγει κάθε πρόοδο. Ὁ ἄρχοντας ἢ ὁ ἀφέντης δικαιοῦται νὰ ἔχει τὸ λόγο, ὁ κολλῖγος μόνο ν' ἀκούει τοῦ ἐπιτρέπεται καὶ νὰ ὑπακούει. . . .

Μετὰ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ Ὄθωνα δημοσιεύτηκε στὰ 1833 τὸ Διάταγμα τῆς νέας Διοικητικῆς διαίρεσης τοῦ Κράτους σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ Πάρος ἔγινε ἐξάρτημα τῆς Ἐπαρχίας Νάξου, κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία διατελεῖ καὶ σήμερα, συνεχίζοντας τὴν ἱστορική ὑποδούλωσή της.

Τὴν Πάρο ἀποτέλεσαν ἀρχικὰ 3 Δῆμοι. Ὁ Δῆμος Πάρου μαζὺ μὲ τὴν Ἀντίπαρο, ὁ Δῆμος Ναούσης μαζὺ μὲ τὸν Κῶστο καὶ ὁ Δῆμος Ὑρίας (Λευκῶν) μαζὺ μὲ τὸν Τσιπῖδο, μεταγενέστερα ὅμως ὁ Τσιπῖδος ἀπετέλεσε ἰδιαίτερο Δῆμο μέσα στὸν ὁποῖο ἑνώθηκαν τὰ χωριὰ Μάρματα καὶ Δραγουλᾶς.

Ἐνῶ ὅμως σ' ὅλη τὴ λοιπὴ Ἑλλάδα οἱ περιοχὲς τῶν Δήμων ἦταν γενικὰ πολὺ μεγαλύτερες ἀπὸ τὴν ἔκταση ὁλοκλήρου τῆς Πάρου, ἡ διαίρεση αὐτὴ σὲ τόσους Δήμους ἀτροφικούς, χωρὶς καμμιὰ ἱστορικὴ ἀνάγκη, κανένα ἄλλο λόγο δὲν εἶχε παρὰ τὴ τάση τῶν τοπικῶν ἀρχοντάδων νὰ διατηρήσουν τὴ κληρονομικὴ τοπικὴ δυνάστευση. Ἔτσι δημιουργήθηκε τοπικισμὸς στὴ Πάρο, τὸν ὁποῖο ἐπιτήδεια καὶ γιὰ προσωπικὰ ἢ κομματικὰ συμφέροντα ἐκαλλιέργησαν οἱ ἐνδιαφερόμενοι, ὥστε ἀνέτώτερα ν' ἀσκοῦν τὴν ἐπιρροή τους ἐπάνω στὸ λαό.

Ἡ Διοικητικὴ μεταρρύθμιση τοῦ 1912, ὄχι μόνο δὲν μεταβάλλει τὴ κατάσταση ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἐπαυξάνει τὸ τοπικισμό. Ἀντὶ τῶν 4 Δήμων ἐδημιουργήθηκαν ἀρχικὰ 6 Κοινότητες, τῆς Πάρου (Παροικίας), Ἀντιπάρου, Μάουσας, Κώστου, Μαρπήσσας, Λευκῶν, ἡ ὁποῖες ἀργότερα ἔγιναν ὀκτώ. Προστεθῆκαν δηλαδὴ ἡ Κοινότητα Ἀρχιλόχου (Μάρμαρα - Δραγουλᾶς) καὶ ἡ Καινότητα Ἀγκεριᾶς εἰς βάρος τῶν Λευκῶν.

Ἡ νέα αὐτὴ Διοικητικὴ διαίρεση, ἂν κι' ἐβελτίωσε κάπως τὴ θέση τῶν διαφόρων χωριῶν ἐπολλαπλασίασε ἐν τούτοις τὸ τοπικισμό, χάρις στὸν ὁποῖο καὶ οἱ κοινωνικὲς ἀκόμη σχέσεις μεταξὺ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν διαφόρων χωριῶν ἔγιναν ἀραιότερες. Κάτω ὅμως ἀπὸ τὴ Διοικητικὴ αὐτὴ διαίρεση, ὁ πληθυσμὸς τοῦ νησιοῦ, ἀπὸ κοινωνικὴ ἄποψη δὲν κέρδισε τίποτε. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πρώτων Δήμων στάθηκαν πάλιν οἱ ἀρχοντάδες καὶ γιὰ νὰ μνημονεύσωμε χαρακτηριστικώτερα, στὸ Δῆμο τῆς Πάρου πρῶτος Δήμαρχος ἔγινε ὁ Λεανάρδος Κονδύλης, ἀπὸ τὴν οἰκογένεια ποὺ ἀναφέραμε στὸ προηγούμενο Κεφάλαιο.

Οἱ Δήμαρχοι, περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν Δήμων καὶ τῶν πολιτῶν, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, ζήτησαν πρὸς παντὸς νὰ ἐξυπηρετήσουν τὰ ἀτομικά τους συμφέροντα, εἴτε ἄμεσα εἴτε ἔμμεσα μὲ τὴ κομματικὴ συναλλαγή, γινόμενοι καινωνικὲς μάστιγες. Εἰδικὰ γιὰ τὴν Παροικία, ἡ ἰδιότητα τοῦ Δημάρχου, συνέπιπτε μὲ τὴν Προεδρεία τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς, τοῦ Παριανοῦ αὐτοῦ Πρυτανείου, ἡ ὁποία ποτὲ δὲν ἄφινε ἀνανταπόδοτες τὶς πολύτιμες ὑπηρεσίες τῶν ἁγίων ἐπιτρόπων της.

Ἡ παιδεία στὴν Πάρο, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Κράτους, κρατάει καὶ τὸ ρυθμὸ τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης.

Μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Καποδίστρια, γίνονται τὰ πρῶτα Γραμματοσχολεῖα. Γιὰ τὴν ἱστορία, πρῶτοι δασκάλοι στὸ σχολεῖο τῆς Παροικίας ἀναφέρονται κάποιος Θουκυδίδης

καὶ κάποιος Περίμης. Ὕστερα ἀπὸ 10 περίπου χρόνια, ἔγινε τὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο τῆς Παροικιᾶς, ἀπὸ τοὺς πρώτους δὲ δασκάλους κάποιος Ψαράκης. Ἐνῶ ὅμως μὲ τὰ χρόνια, σὲ ἄλλα πολὺ μικρότερα κέντρα, δημιουργήθηκαν πλήρη Γυμνάσια, ἡ Πάρος μόλις καὶ μετὰ βίας συντηροῦσε τὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση καὶ δύο Ἑλληνικὰ Σχολεῖα, ἕνα στὴ Παροικία καὶ ἕνα στὶς Λεῦκες, τὸ ὁποῖο στὰ τελευταῖα χρόνια (1928) καταργήθηκε καὶ αὐτό.

Ἕνα γεωργικὸ σχολεῖο ποῦ συστήθηκε στὰ 1930, δὲν μπόρεσε νὰ λειτουργήση ἀπὸ ἔλλειψι μαθητῶν.

Ἔτσι παρουσιάζεται τὸ φαινόμενο, ἕνα νησὶ ἀπὸ 10 χιλιάδες κατοίκους νὰ μὴ μπορεῖ νὰ συντηρήσει, ἕνα διτάξιο ἡμιγυμνάσιο, τὸ ὁποῖο, μόλις καὶ μετὰ βίας συγκεντρώνει σήμερον 30 μαθητές, χαρακτηριστικὸ καὶ αὐτὸ τῆς κληρονομικῆς παράδοσης ποὺ κατεδίκασε τὶς μάζες στὴν ἀγραμματωσύνη.

Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ τὴ κληρονομικὴ παράδοση, ἡ διασπορὰ τῶν γεωργῶν στὶς κατοικιὲς καὶ ἰδιαίτερα στὴν Παροικία καὶ τοὺς ἀγροτικοὺς συνοικισμούς, στὴ Νάουσα καὶ στὶς Λεῦκες, σύστημα ποὺ ὀργανώθηκε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς χοροδεσποτείας, συνετέλεσε σοβαρὰ στὴν ἀπαιδεσσία τοῦ ἀγρότη, ὁ ὁποῖος χωρὶς τὰ στοιχειώδη πνευματικὰ ἐφόδια δὲν κατώρθωσε ν' ἀναπτύξει τὶς δαναμικότητές του

Ἡ ποίηση, ἡ συμπύκνωση αὐτὴ καὶ τὸ ξεχείλισμα τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἀξιόλογο νὰ παρουσιάσει στὴν Πάρο.

Χωρὶς πνοή, στεῖρα ἐντελῶς ἀπὸ ἰδανικὰ καὶ παραδόσεις, στρέφεται γύρω ἀπὸ ἐπουσιώδη θέματα. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἐρωτικὴ ἐκδήλωση μένει χωρὶς ἔμπνευση καὶ ἀναλογίες πρὸς τὴν γύρω φύση, ποὺ τόσο προκλητικὰ σπρώχνει τὶς αἰσθήσεις γιὰ μιὰ ἀνώτερη ἐξωτερίκευση.

Ἡ λαϊκὴ μοῦσα μοιάζει περισσότερο τὴ κουρελιασμένη ζητιάνα, παρὰ τὴ δροσερὴ χωριατοποῦλα, ποὺ ροδοκόκινη προβαίνει στὸ πρόβγαλμα μὲ τὸ σταμνὶ στὸν ὦμο. Τὰ γαμήλια τραγούδια μοιάζουν μὲ θρηνωδία, μέσα στὴν ὁποία ἀποτυπώνεται ξεκάθαρα ἡ θεϊκὴ κατάρρα τῆς κοινωνικῆς

δουλείας, κάτω ἀπ' τὴν ὁποία μαράθηκε κάθε δροσιὰ τῆς ἀγροτικῆς μάζας.

Ἡ μουσικὴ βαρβαρόφωνη κι' αὐτή, ἀντιπροσωπεύεται ἀπ' τὸ σκληρὸ καὶ κακόηχο τουμπάκι καὶ τὴ τσαμπούνα, ποὺ νιαουρίζει τὶς φτωχικὲς καὶ μονότονες νότες της σὰν μοιρολόϊ ἐπάνω στὰ συντρίμμια ἑνὸς ἔνδοξου παρελθόντος.

Μόνο τὸ σουράβλι τοῦ βοσκοῦ, μέσα στὸ κάμπο ἢ στὶς γυμνὲς πλαγιὲς τῆς Πάρου, στέλνει πότε-πότε κατὰ τὸ σούρουπο τὶς νοσταλγικὲς νότες του γιὰ κάποια ἀπόμακρη θύμηση μιᾶς ἐποχῆς ποὺ τὸ ὕπαιθρο καλοῦσε τὴ ζωὴ σ' ἕνα τραχὺ ἀγῶνα κατὰ τῆς σκλαβιᾶς καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἀδικίας.

Ἡ γεωργοοικονομία εἶναι θεωρία ἀνύπαρχτη. Τόσο τὸ Κράτος, ὅσο καὶ ὁ ἰδιώτης ἀγνοεῖ κάθε προοδευτικὴ κίνηση καὶ προσπάθεια.

Πολὺ λίγο, ἂν ὄχι ἀνύπαρκτο, ἐνδιαφέρο καταβάλλεται γιὰ τὴ βελτίωση τῆς καλλιέργειας καὶ γιὰ τὴ κοινωνικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀγρότη.

Τὸ σκότος καὶ ἡ ἀμάθεια παντοῦ βασιλεύει.

Κι' αὐτὲς οἱ μικροϊδιοκτησίες τῶν ἀφεντάδων εἶναι τώρα σκορπισμένες σὲ περισσότερες κατ' ἀναλογία κολλιγικὲς οἰκογένειες οἱ ὁποῖες ζοῦν στὶς κατοικίες μαζὶ μὲ τὰ ζῶα, μακρυὰ ἀπὸ τὰ χωριά, χωρὶς μόρφωση, χωρὶς κοινωνικὴ πρόνοια, χωρὶς σχολιά, τὰ ὁποῖα προορίζονται μόνο γιὰ τα παιδιὰ τῶν ἀρχοντάδων. Ἡ τοκογλυφία ὀργιάζει καὶ ἂν κατὰ σύμπτωση κάποιος γεωργὸς βρέθηκε μὲ κάποια ἰδιοχτησία, εἶναι καὶ αὐτὴ ὑποθηκευμένη στὸν ἀφέντη, πολλὲς φορὲς γιὰ 50 ἢ καὶ 25 δραχμές, ἕως ὅτου τὴν χάση, ἀφοῦ τέτοια εἶναι ἡ ἐξαθλίωση ποὺ οὔτε τὸν τόκο νὰ μὴ μπορεῖ νὰ πληρώσει.

Τὸ μεροκάματο τοῦ ἀγρότη καὶ τοῦ ἐργάτη, τρομάζει κανεὶς νὰ τὸ ἀναφέρει. Δὲν ἐπαρκεῖ οὔτε γιὰ τὸ ἁλάτι του. Ἡ ἑλονοσία εἶναι μόνιμη πληγὴ καὶ ὑποσκάπτει καὶ θερίζει τὸ πληθυσμό.

Ἔτσι περνᾶ ἕνας περίπου αἰῶνας τοῦ ἐλεύθερου Κράτους.

Τὰ μοναστήρια ἀπὸ τὴ μιὰ κι᾽ οἱ ἀφεντάδες ἀπὸ τὴν
ἄλλη ἀποκοιμίζουνε τὸ Παριανὸ ἀγρότη. Εἴκοσι τρία Μονα-
στήρια ἔχουνε στήσει τὴν κυριαρχία τους ἐπάνω στὸ νησὶ
καὶ στὴν ἔφορη γῆ του.

Ὑπολείμματα Βενετσάνικων ὀνομάτων, γενιὲς κατ᾽ εὐ-
θεῖαν ἢ ἀπὸ ἐπιγαμίες καὶ πλάϊ σ᾽ αὐτοὺς οἱ Μαυρογένηδες,
Κονδύληδες, Μαῦροι κλπ. ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς Τουρκο-
κρατίας ἢ τοὺς νεόπλουτους τοῦ ἐξωτερικοῦ, κρατοῦνε τὴ
ρέστη ἰδιοχτησία.

Ἡ ράθυμη ὅμως καὶ νωχελὴς ζωὴ τῶν ἀέργων αὐτῶν
γαιοκτημόνων, μιὰ ζωὴ ποῦ δημιουργοῦσε νέες κάθε μέρα
ἀνάγκες, ἄρχισε νὰ παραλύει κάπως τὴ κυριαρχία τους,
ἡ ὁποία σιγὰ σιγὰ ἐξανεμίζεται καὶ στὴν ἔγγειο ἰδιοχτη-
σία ὑποκαθίσταται ὁ καλλιεργητὴς τῆς γῆς.

Ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία, ὑπόλλειμμα τῆς πειρατικῆς, δὲν
ἔχει τίποτε τὸ ἀξιόλογο νὰ παρουσιάσει. Τὴν πειρατεία δια-
δέχθηκε τὸ λαθρεμπόριο, ποῦ ὑπέθαλπε ὁ τοκογλύφος μὲ
τὰ θαλασσοδάνειά του, χωρὶς ὅμως καὶ αὐτὸ ν᾽ ἀποδώσει
τὶς πηγὲς ἐκεῖνες ἀπὸ τὶς ὁποῖες στ᾽ ἄλλα νησιὰ δημιουρ-
γήθησαν οἱ ἐμπορικοὶ στόλοι, ποῦ μὲ τὶς σκοῦνες τους, τὰ
μπάρκα τους, τὶς μπρατσέρες τους καὶ τὰ τρικάταρτα κα-
ραβόσκαρα, ἔγιναν πηγὴ πλούτου. Ἔτσι ἐνῶ οἱ ἄγονες Μύ-
κονος καὶ Ἀμοργὸς παράλληλα πρὸς τὴ γόνιμο Σαντορίνη,
ἀνέμιζαν τὴ παντιέρα τους μέσα στὴ Μαύρη θάλασσα καὶ
στὶς μεγάλες θάλασσες, τὰ παριανὰ τρεχαντήρια μόλις καὶ
μετὰ βίας ἔφθαναν ἕως τὴ Σμύρνη γιὰ μικροδουλειές.

Μέσα στὴν οἰκονομικὴ αὐτὴ ἀνεπάρκεια καὶ ἀνεμοζάλη
παραδερνόταν ὁ ἄμοιρος κάτοικος τῆς Πάρου, ζητῶντας
μιὰ διέξοδο στὸ οἰκονομικό του χάλι, ἀφοῦ οὔτε ἡ κρατικὴ
οὔτε ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία προσφέρανε τὴ συμπάθειά
τους γιὰ μιὰ καλλιτέρευση τῶν ὅρων τῆς ζωῆς του.

ΤΕΛΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1 Ἡροδότου Ἱστοριῶν βιβλία 9.
2 Θουκυδίδου Ἱστοριῶν βιβλία
3 Ἀπολλόδωρος.
4 Παλαιὰ Διαθήκη μεταφρ. Ο΄. βιβλ. παραλειπ. Α. κθ΄. 3.
5 Iles de Cyclades. La Crois.
6 Μ. Ε. Ε. Τομ. Ε΄. σελ. 736.
7 Κ. Παπαρηγοπούλου Ἱστορία τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους.
8 Ιω. Λάμπρου Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος.
9 Διόδωρος Σικελιώτης.
10 Π. Καλλιγᾶ μελέται Βυζαντινῆς Ἱστορίας.
11 Γκέλστερ Ἐπιτομὴ Βυζαντινῆς Ἱστορίας 3ος Τόμος. Ἱστορ. Βυζαντινῆς λογοτεχνίας Κρούμβαχερ μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου.
12 Ch. Diechl. Istoire de l' Empire Byzantine.
13 » Byzance - grandeur et decadence.
14 Α. Δ. Κυριακοῦ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Τόμ. Α΄.
15 W. Miller Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι μετάφρ. Σπ. Λάμπρου.
16 Aegean islands. Annuale of the Britich school et Athens
17 Paul Rikote Histoire de l' etat present de l' eglise Creque et de l' eglise Armenien.
18 Tournefort. Relation d' un voyage du Levant.
19 George Olivie. Voyage dans l' Empire Ottoman.
20 Ἀρχεῖον Μονῆς Καπουτσίνων Νάξου.
21 Κ. Χοπφ. Chronique Grecoromaines.
22 Jacob Spon, voyage d' Italie de Dalmatie de Grece.
23 George Weler a journay into Greece.
24 I. Θεβενώτου Relation d' un voyage fait an levant.

25 Β. Κορονέλλι Isolario di tutte l' isole dell Atlante. Veneto.

26 Νικηφόρου Κυπραίου α. α. Τὰ Πάρια.

27 » » Ἡ Ἀντίπαρος.

28 » » Οἱ ἅγιοι Ἀνάργυροι. ——— Πάρου.

29 Ἐμμ. Σαγκριώτη. Ἡ ἱερὰ Μονὴ Λογκοβάρδας ἐν Πάρῳ.

30 Κυκλαδικὸν ἡμερολόγιον 1928—ἄρθρ. Ν. Κυπραίου «Ἡ Πάρος κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

31 Γ. Κ. Ναυπλιώτη Θεοκτίστη ἡ Λεσβία.

32 Στατιστικαὶ ἐκθέσεις μελέται Γεωργικῆς ὑπηρεσίας Κυκλάδων — Γενικὴ στατιστικὴ Ἐπετηρὶς — Μελέται ἐνώσεως Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Πάρου - Ἀντιπάρου.

33 Διάφορες μελέτες περὶ Κυκλάδων σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες.

34 Μηλιαράκη Κυκλαδικά, Ἀθῆναι 1874.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Εἰς τὴν α΄. σελ. προλογ. ἀντὶ εὐδιάκρυτα εὐδιάκριτα.

Στὴν ἴδια σελίδα ἀντὶ δημιγορίας—δημηγορίες.

Σελ.	27	στίχ.	16	ἀντὶ	ἡ—οἱ.
»	31	»	17	»	ἐντακτικὴ—ἐντατικὴ
»	33	»	27	»	ἐπίδραση=ἐπίδοση
»	40	»	24	»	Μύκονος=Σῖφνο
»	45	»	6		νὰ προστεθοῦν οἱ λέξεις : nivea Paros
»	47	»	22	»	Ἀλέξιος—Ἄλεξις